

LGBT++ BRUGERINVOLVERING I DIFFERENTIERINGER AF UDSATTE SITUATIONER

LGBT++ FORTÆLLINGER OM INTERAKTIONER & NORMBRUD:

usynlig udsathed, glimmerbøsser, demokratisk brugerinvolvering, påtvungen ærlighed, relativ, socialisering, regelhåndhævelse, positioneringerne: den forventningsindfrie straight actor, den umaskerede hedonist og afvigerfuck, stigma, stereotype roller, situationelt, mandehadere, om at føle sig som en muslim, den heteroseksuelle matrice, brud med den sociale orden, LGBT aktivisme, regelbrud, den sociale samhandlingsorden, vildledning, relationelt, andetgørelse, beskyttelsesstrategier, kontekstuel, den identitetspolitiske karriere, emancipatoriske erkendelsesinteresser, The Straight Mind, brugerrespons, farlige situationer, internalisering, homosvin, arbitrært, jeg elsker at blive forgudet, toiletpolitik, vi er jo ikke alle sammen Gustav, Queer, konsekvenser, indtrykshåndteringer, seksualitet og kønsidentitet...

– MEN IKKE KONSTANT...

Nanna Grønnemose-Wilhelm og Pernille Wisti

Speciale på Kandidatuddannelsen i Socialt Arbejde - August 2015

Vejleder: Maja Lundemark Andersen

236.491 anslag

Institut for Sociologi og Socialt Arbejde ved Aalborg Universitet

INDHOLD

Abstract	5
1. Introduktion til udsathedens former og kontekster	7
Forankring af udsathed i socialt arbejde	8
Social udsathed og beslægtede begreber	9
Social eksklusion	11
Usynlig udsathed og sociale definitionsprocesser	12
State of the art: Udsathedens former og LGBT++	13
Operationalisering af usynlig udsathed	15
Brugerperspektiver på udsathed	17
Problemformulering.....	17
2. Videnskabsteoretiske positioner	18
Kritisk teoretisk afsæt for LGBT++ viden	19
Ontologiske udgangspunkter i sociale virkeligheder	20
System- og livsverden	20
Emancipatoriske erkendelsesinteresser	21
Det deliberative demokrati	21
Ekskurs: kritiske greb om konstruerede begreber	22
Konstruerede begreber i moderne sociologi	22
Kategorisering af seksualiteter og konstruktioner af det afvigende i Danmark	23
Det potentielt foranderlige: LGBT++ i Danmark.....	24
Den heteroseksuelle matrice som fakticitet	25
Opsamling på videnskabsteoretiske positioner	26
3. Design, metode og fremgangsmåder	28
Brugerperspektiver som design	29
Demokratisk ideologi i involvering og brugerperspektiver	30
Kvalitative narrativer som metodisk tilgang	31
Kvalitative interviews validitet	31
Narrative interviews som fortællinger	31
Rekruttering af LGBT++ til interviews	32
Primær og supplerende interviewguides	33
Præsentation af fortællere.....	34
Interviewpraksis og fremgangsmåde	36
LGBT++ brugerrespons	37

Generaliserbarhed	38
4. Erkendelser og analysestrategi	40
Databearbejdning, empiri og erkendelser	41
Præsentation af erkendelser	42
Analysestrategi	43
Læsevejledning til analysen	45
Udsathed i kontekster	45
Erkendelsesvandring	46
5. Differentieringer af udsathedsbegrebet	48
Udsathedens flertydige fremkomster og konsekvenser	49
Socialisering og internalisering af den heteroseksuelle matrice	50
Den sociale samhandlingsorden	54
At holde i hånd: det er bare ikke noget man gjorde	55
Det elsker jeg, sådan at blive forgudet	56
Fri for den heteroseksuelle matrice: Folk var cool og åbne	57
Normbruddets konsekvenser: stigma og andetgørelse	59
Er der noget jeg skal ændre for ikke at virke så bøsset eller homoseksuel?	59
Men vi er jo ikke alle sammen Gustav vel?	65
Jeg gider ikke være høflig mere	67
Tilblivelser af nuancer i udsathed	69
Indtrykshåndteringer og roller ift. udsathed	69
LGBT++ indtryksstyring: Mere for ikke at virke for feminin og mistænksom	69
Vildledning eller beskyttelsesstrategi?	73
Mulige LGBT++ roller	74
Mandehadere og glimverbøsset	75
Jeg føler mig lidt som en muslim	78
Den påtvungne ærlige LGBT++ rolle	78
Normbruddets mulige positioneringer	80
Regelbruddet LGBT++: homofil - fordi det ikke kan være en seksualitet	81
Han blev aggressiv og kaldte mig homosvin	81
Fra Beckers kategorier til strategiske positioneringer	83
Forventningsindfrie straight actor: Så spiser vi pizza og spiller x-box	86
Den umaskerede hedonist: Nu begynder livet at handle om, hvad jeg selv har lyst til	88
Bash back, afvigerfuck: Jeg gider ikke, at de skal kaste skam over mig	91

6. Konklusioner	96
Fund og erkendelser i Udsathedens flertydige fremkomster og konsekvenser	97
Fund og erkendelser i Tilblivelsen af nuancer i udsathed	99
Brugerdifferentierede udsatheder	100
7. Diskussioner	102
Absolutte og relative udsatheder	103
Vidensformer og -praksis i socialt arbejde	103
Hvordan kan vi begribe <i>den anden</i> ?	104
Intersektionel anvendelse af relativ udsathed	105
8. Litteratur	107
9. Bilag	Fejl! Bogmærke er ikke defineret.
Nr. 1 Opslag	Fejl! Bogmærke er ikke defineret.
Nr. 2 Interviewguide til brug for narrative interviews	Fejl! Bogmærke er ikke defineret.
Nr. 3 Specifik interviewguide til fortæller med lettere demens	Fejl! Bogmærke er ikke defineret.

ABSTRACT

In this master thesis, we examine 'social vulnerability' as a concept by differentiating the term. We will include user-involvement and LGBT++ narratives, since we want to differentiate the term 'social vulnerability' by focusing on LGBT++.

We find that social vulnerability is potentially dangerous and arbitrary situations, which is a consequence of the disruption with the heterosexual matrix. We find the *disambiguate appearances and consequences of social vulnerability* are relative and relational, while *the nuances in the becoming of social vulnerability* occur situational and contextually.

The focus on the risks of social vulnerability might appear absolute due to the arbitrary. The social vulnerability of LGBT++ appears by breaking the norms of heterosexuality and cis-gender, which is an extension of the breach with social order.

Social vulnerability as a term is associated with variations of 'othering', stereotypical and forcefully honest LGBT++ roles, and the possibilities for positions, which departs from the conception of sanctions and deviation in the identity political career. This is possible because LGBT++ breaks with the heterosexual matrix and therefore risks 'othering'. Furthermore, we find that stigmatization and 'othering' is related to social vulnerability. It has different expressions positive as well as negative, but is associated with a potentially dangerous situation, because of the breach with social order.

We find that social vulnerability, focusing on LGBT++ narratives, is associated with unattractive roles in the form of stereotypical and forcefully honest LGBT++ roles, which can be incompatible with LGBT++ lives. These roles appear arbitrarily, because LGBT++ never know when they arise. Through management of impression, it is possible for LGBT++ to influence these roles, and thereby the possibility to live a human life, made available by the outside world. In continuation of this, we find three positions that challenges notions of deviation and sanctions: the anticipation fulfilling straight actor, the unmasked hedonist and the deviant fuck. These are part of a concept, we understand as the identity-political career.

We use microsociology on interaction and deviance analytically in the light of our democratic user involvement design inspired by Beresford and Habermas. We operate based on a normative ideal of Habermas' deliberative democracy and through a constructivistic approach to the analysis using terms from Judith Butler and Berger and Luckmann. We explore through an emancipatory

epistemology or 'knowledge constitutive' which implies that we examine and differentiate the term social vulnerability through LGBT++ narratives and user involvement to make room for other approaches to social vulnerability than the existing. The user perspectives are therefore a central part of the creation of - and the approach to - the thesis.

We have used narrative interviews, which involves knowledge, based on lived experiences about Danish LGBT++ issues. These interviews frame the analysis with the aim to differentiate the term social vulnerability and generate other interpretations within the term social vulnerability. It gives cause to discuss the configurations of knowledge of social work. In this regard, the thesis should be seen and understood as a call for further production and discussion of knowledge in social work with user perspectives as a focal point.

1. INTRODUKTION TIL UDSATHEDENS FORMER OG KONTEKSTER

INTRODUKTION TIL UDSATHEDENS FORMER OG KONTEKSTER

Formålet med dette kapitel er at introducere til specialets fokus, problemstillinger og problemformulering. Vi indleder med at forankre social udsathed i socialt arbejde i Danmark for at pointere, at udsathed er centralt i socialt arbejde. Herefter åbner vi op for problemfeltet og diskuterer udsathedsbegrebet og dets definitioner. Derfra drøfter vi usynlig udsathed og sociale definitionsprocesser ift. specialets design: brugerperspektiver, som tager udgangspunkt i LGBT++. Vi præsenterer derefter vores operationalisering af usynlig udsathed og diskuterer det ift. LGBT++ forskning. Kapitlet afsluttes med vores problemformulering.

FORANKRING AF UDSATHED I SOCIALT ARBEJDE

I dette afsnit synliggør vi kompleksiteten i socialt arbejde ift. udsathed, fagets mangfoldige indsatser i relation til mennesker med sociale problemer afhængigt af tid, sted og kontekst samt præciserer, at socialt udsatte udgør en målgruppe for socialt arbejde.

Det sociale arbejde i Danmark kan siges at udgøre en kompleks "*praksisbaseret profession og en akademisk disciplin*" (IFSW 2000). Her beskæftiger socialarbejdere sig bl.a. med og for mennesker med sociale problemer, hvor sociale problemer defineres, behandles og forstås forskelligt gennem tid og sted (Meeuwisse og Swärd 2004:19-48). Alvorlige sociale problemer knyttes til socialt udsatte, hvor social udsathed bliver skabt mellem mennesker, sociale betingelser samt samfundets måder at møde mennesker på. Udsathed kan således ændre karakter over tid (Rådet for Socialt Udsatte 2009:8).

Socialt udsatte indgår som en del af de målgrupper, som socialt arbejde og socialarbejdere målretter indsatser ift. med henblik på at kunne identificere, forebygge, behandle og lindre sociale problemer. Endvidere kan mennesker med alvorlige sociale problemer benævnes og defineres forskelligt, som f.eks. Villadsen (2003), der diskuterer om udstødte, Larsen (2002), der drøfter marginale mennesker og Rådet for Socialt Udsatte (2009), der behandler emnet socialt udsatte. Udsathed, udstødelse og marginalisering kan have overlappende betydninger og samtidige forskelle, som ikke klart udgrænses.

Det er vores påstand, at socialt arbejde og socialarbejdere går til værks på mange måder, når udsathed sættes på dagsordenen. Det afspejles bl.a., når socialt arbejde rettes ift. forskellige målgrupper bestående af bl.a. mennesker uden bolig, mennesker med psykisk sygdom, mennesker med stofbrug og mennesker i prostitution. Indsatserne sker med hjemmel i Lov om Social Service §§

101-102 samt §§ 107-110, der omhandler behandlende tilbud samt botilbud til nævnte målgrupper. En indvending er, at indsatserne bearbejder og behandler konsekvenser af sociale problemer for mennesker, og dermed ikke det sociale problem eller udsathed i sig selv. Det kan siges, at socialt arbejde har fokus på sociale problemer og målgrupper, som ikke entydigt defineres. Arbejdet med socialt udsatte kan forstås som intervenserende handlinger, der retter sig mod konsekvenserne af forskelligartede sociale problemer. Socialt arbejde i Danmark omhandler indsatser forskelligt omfang: Fra forebyggende foranstaltninger på børneområdet som den ene pol, til skadesreducerende tilgange til arbejdet med mennesker i aktivt stofbrug som den anden pol (Rådet for Socialt Udsatte 2009:9-10). I specialet er fokus alene på voksne mennesker, hvorfor familieorienteret socialt arbejde og udsatte børn ikke behandles.

Socialt arbejde er en mangfoldig disciplin ift. udsatte, hvor der anvendes forskellige begreber, som kan have parallelle og samtidigt ensartede betydninger. Sociale indsatser ift. socialt udsatte er organiseret forskelligartet. En simpel skitsering er, at det spænder fra normaliserende og behandlende myndighedsarbejde i kommunernes forvaltninger underlagt Lov om Social Service, til varmetuer og herberger styret af frivillige organisationer med udgangspunkt i omsorgsfunktionen (Larsen 2002:153). Forskellige aktører i det sociale arbejde, myndigheder og institutioner indgår i arbejdet for og med socialt udsatte f.eks. Social- og Indenrigsministeriet, herunder Rådet for Socialt Udsatte. Rådet blev nedsat i 2002 og har indledningsvist arbejdet med socialt udsatte som *"hjemløse, stofmisbrugere, prostituerede, sindslidende, alkoholikere m.fl."* (Rådet for Socialt Udsatte 2009:8). Senere *"tales der om de svageste borgere, og borgere som på grund af andre alvorlige problemer befinder sig i udkanten af det sociale fællesskab"* (ibid.). Rådet for Socialt Udsatte finder det relevant at forholde sig til begrebets indhold gennem *"nye måder, hvorpå problemerne omkring social udsathed kan anskues, løses eller mindskes"* (ibid.) Det forstår vi som en opfordring til fortsat at undersøge begrebet og dets mulige løsninger.

Derfor er dette speciale udtryk for en vidensproduktion, der undersøger og differentierer udsathed i lyset af LGBT++ fortællinger.

SOCIAL UDSATHED OG BESLÆGTEDE BEGREBER

Begrebet udsathed bruges i forskellige sammenhænge, dog uden en egentlig definition af begrebets indhold og betydning. Begrebet bruges ofte som en betegnelse for de grupper af mennesker, der menes, begrebet dækker over (Larsen 2005:6-7). Når der tales om udsathed, er det tit med

socialpolitisk fokus på indsatser for mennesker, der lever under dårlige livskårsforhold f.eks. fattigdom, stofbrug, hjemløshed eller prostitution (Larsen 2005:7; Rådet for Socialt Udsatte 2009:8). Rådet for Socialt Udsatte har ikke en entydig definition af begrebet, da udsathed i Rådets forståelse dækker over mennesker med forskellige sociale problemer, som kan føre til forskellige konsekvenser. Begrebet social udsathed er blevet en samlet betegnelse for *”for sociale fænomener, der indebærer alvorlige sociale problemer”* (Larsen 2009:20).

Rådet for Socialt Udsatte fremhæver, at:

”social udsathed skabes i et krydsfelt mellem den enkeltes adfærd og ressourcer, sociale vilkår, samfundets indretning samt omverdenens reaktioner og holdninger. Over tid ændres hvem der kommer til at fremtræde som socialt udsatte. Da udsathed således ikke er en naturskabt kendsgerning, åbner det mulighed for, at der kan ændres på tingenes tilstand” (Rådet for Socialt Udsatte 2009:8)

Udsathed kan i vores optik betragtes som et begreb med variabler af sociale problemer, som i visse tilfælde og perioder definerer nogle mennesker som udsatte og i andre ikke. Vi mener ligesom Rådet for Socialt Udsatte, at udsatheden altid er påvirkelig af den kontekst, den skabes, eksisterer og reproduceres i.

Når begrebet social udsathed anvendes i praksis, er der sjældent fokus på, hvad begrebet indebærer og betyder, men primært fokus på de grupper af mennesker, man mener begrebet omhandler. Vi undersøger begrebet social udsathed og benævner det efterfølgende *udsathed* og undersøger dermed ikke andre specifikke former for udsathed. Vi finder praksisudlægninger af begrebet forbundet med udsathed som en tydelig og synlig størrelse. Dermed bliver begrebets anvendelse centreret omkring de socialt udsatte og ikke udsatheden som begreb i de kontekster, den indgår i. Vi medgiver, at udsathed er svært at anvende som begreb, da f.eks. mennesker med handicap eller i prostitution ikke nødvendigvis er, eller oplever sig som, udsatte. Dog kan disse mennesker have større risiko for at blive udsat end den resterende del af befolkningen, da udsathed ofte knyttes til andre sociale problemstillinger (Larsen 2009). Mennesker, der har et handicap, kan f.eks. have sværere ved: at finde job, at finde sig en partner, at få adgang til offentlig transport etc. Disse problemstillinger kan føre til arbejdsløshed, ensomhed og begrænsning eller udelukkelse fra deltagelse i samfundet, hvilket kan udløse, at personen bliver eller kan betragtes som udsat, men ikke i sig selv udgør udsathed (Larsen 2009).

I visse tilfælde bliver udsathed betragtet som en frivillig eller selvvalgt tilstand. Udsatte mennesker bliver med nogle forståelser af udsathed tillagt ansvaret for en frivillig livsstil som f.eks. mennesker uden bolig, hvilket indebærer en forestilling om muligheden for at vælge anderledes og bo en bolig. Det kan også knyttes til en historisk og kulturel kontekst, hvor f.eks. homoseksualitet betragtes som en syndig og selvvalgt livsstil, som kan fravælges. Disse typer af livsstile kan være forbundet med fordømmelse og blive sanktioneret i samfundet (Larsen og Mortensen 2009:7).

Rådet for Socialt Udsatte definerer socialt udsathed som personer, der er socialt ekskluderet fra flere områder samtidigt, og derfor har *”Rådet fokus på både individuelle og strukturelle faktorer som årsager til social udsathed”* (Rådet for Socialt Udsatte 2009:12). I citatet fremgår det, at individuelle såvel som strukturelle faktorer er udslagsgivende for årsagen til udsathed. Vi fokuserer imidlertid på årsagen forstået som udsathedsbegrebets fremkomst, idet vi har interesse i at undersøge de særegne træk og differentiere udsathed i lyset af LGBT++, hvorved nuancer i begrebet muliggøres.

SOCIAL EKSKLUSION

Social udsathed bliver ofte sat i forbindelse med beslægtede begreber som diskrimination, social eksklusion, marginalisering, social udstødelse eller social sårbarhed (Larsen 2009:19). Vi afgrænser os fra mulige anvendelser af begreberne diskrimination, marginalisering, udstødelse og sårbarhed og fokuserer i det følgende på, hvorledes *social eksklusion* kan anvendes ift. udsathed.

Ifølge Larsen, er det i dansk kontekst blevet almindeligt at bruge social eksklusion, da dette begreb er bedre defineret end socialt udsathed. Internationalt bruges betegnelsen social eksklusion som et paraplybegreb, som dækker over tilstande og sociale fænomener, som kan have forskellige konsekvenser. Social eksklusion indebærer udelukkelsesmekanismer, der kan føre til en ufrivillig udelukkelse, som individer eller grupper ikke selv er herre over (Larsen 2009:20-21). Han har formuleret en definition af social eksklusion således:

“der er tale om en ophobning af dårlige levekår og mangel på deltagelse inden for en række centrale områder i samfundet: for eksempel lav indkomst, social isolation eller få sociale relationer, lav eller manglende faglig eller politisk deltagelse, få fritidsaktiviteter og dårligt helbred” (Larsen 2004:64)

Larsen mener, at det sociale eksklusionsbegreb knytter an til en bredere forståelse af sociale problemer, der besværliggør deltagelse hos grupper af mennesker (2009:21). Idet der ikke er nogen entydig definition om anvendelsen af udsathed, kan begrebet fremstå uklart og diffust. Vi mener, at

det kan indebære konsekvensen, at opmærksomheden rettes mod de mennesker, man mener begrebet dækker over, og konsekvenserne af de tydelige og synlige sociale problemer, udsathed kan medføre. Derved opstår en sløring og forenkling af udsathedsbegrebets betydning. Vi koncentrerer os om at nuancere og åbne begrebets differentierede udtryk inden for en afgrænset ramme bestående af usynlig udsathed, brugerperspektiver og seksuelle og kønsidentitetsminoriteter, hvilket udfoldes i det følgende.

USYNLIG UDSATHED OG SOCIALE DEFINITIONSPROCESSER

Fokus på de socialt udsatte mennesker som afvigende og synlige i gadebilledet f.eks. mennesker uden bolig samt mennesker med psykisk sygdom og stofbrug kan siges at dominere. Disse mennesker danner ofte grundlag for de offentlige og politiske debatter omkring social udsathed og sociale indsatser (Larsen 2005; 2009).

Udsathed er ikke altid observerbar, men kan potentielt blive det, hvilket er omfattet af Spector og Kitsuses *claims-making*, som har fokus på sociale definitionsprocesser og ser problemdefinitionerne, frem for mennesket, som problemet (Järvinen og Mortensen 2002:22). Der findes også andre mennesker, som også kan være udsatte, men er uden for det politiske søgelys, da disse grupper ikke repræsenteres af magtfulde organisationer, og derved bliver politisk tavse (ibid.). Denne måde at forstå udsathed på er forskellig fra Larsens og Rådet for Socialt Udsattes udsathedsforståelser. Vi afgrænser os fra *claims-makings*processer ift. usynligt udsatte, og den politiske bevågenhed er ikke et område, vi eksplicit bearbejder.

De politisk tavse udsatte grupper betegner Larsen som usynligt udsatte og eksemplificerer med enlige mødre og førtidspensionister som usynlige udsatte i Danmark (2005, 2009). Larsen argumenterer for, at disse mennesker kan være udsatte, da der kan være knyttet visse problemer til f.eks. at være enlig forælder. I nogle tilfælde kan der være svage sociale relationer eller stram økonomi, hvilket gør, at en familie ikke deltager i f.eks. fritids- og politiske aktiviteter. Dermed kan nogle enlige forældre, afhængigt af forholdene og omstændigheder, forstås som usynligt udsatte, selvom det langt fra er alle enlige forældre, der kategoriseres som udsatte.

Med denne forståelse af udsathed kan diskurser tilskrives betydning for, hvad der gives fokus ift. udsathed og forstås som en afgørende forskel fra tidligere nævnte forståelser af udsathed. Når fokus rettes mod usynlige sociale problemer, kan det anskueliggøre, at der blandt grupper af usynlige udsatte mennesker kan være betydelige sociale problemer, som er uden politisk bevågenhed. Dette

bestyrker, at *"klient- eller afvigerrollerne ikke først og fremmest er udtryk for en form for naturligt forekommende fænomener, men i høj grad er noget, der defineres i en social proces"* (Järvinen og Mortensen 2002:19). Vi finder betegnelsen usynlig udsat relevant at fokusere på i ærindet om at nuancere og åbne udsathedsbegrebets differentieringer. Vi inddrager processer forstået som kontekster og situationer, som uddybes i de følgende kapitler.

Vi fokuserer på den udsathed, som usynligt udsatte i form af LGBT++ kan opleve. Larsen definerer usynligt udsatte som mennesker, som:

"udelukkes fra, ikke har mulighed for eller ikke evner at deltage i centrale levekårsområder i det samfund, de lever i. Det gælder fx i forhold til at få et job, have en rimelig levestandard, være en del af et familienetværk og sociale netværk i øvrigt, deltage i faglige og politiske aktiviteter eller deltage i fritidsaktiviteter" (Larsen 2005:7)

Til forskel fra definitionen af social eksklusion, er begrebet usynligt udsatte bredere og åbner op for, at flere og andre end socialt ekskluderede kan omfattes af denne betegnelse. På baggrund af definitionen af de usynligt udsatte, ønsker vi i at fokusere på de problematikker, der kan opstå ift. at være LGBT++ med fokus på sociale relationer og identiteter, da vi finder, at deltagelse i sociale fællesskaber er essentielt for mennesker og deres trivsel. Det giver anledning til at differentiere udsathedsbegrebet i lyset af LGBT++ erfaringer med fokus på møder mellem mennesker.

STATE OF THE ART: UDSATHEDENS FORMER OG LGBT++

Vi har diskuteret udsathedsdefinitioner og usynlig udsathed. For at komme en differentiering af udsathed nærmere tager vi afsæt i usynlig udsathed og specificerer begrebet ift. en afgrænset målgruppe, som udgør LGBT++ og præsenterer i denne sammenhæng LGBT++ forskning.

Institut for Menneskerettigheder beskriver den almindelige, danske borger som en *"yngre, ikke religiøs, heteroseksuel, ikke funktionsnedsat, hvid mand"* (2006:7). Den almindelige borger kan derfor forstås som en norm for menneskeligt liv i Danmark. Lever man ikke op til forventningerne om den almindelige borger, er der tale om et normbrud, hvilket er med til at udelukke normbrydende mennesker fra samfundets dynamikker (ibid.). Vi tager udgangspunkt i LGBT++ som

er ikke-heteroseksuelle og ikke-ciskønnede personer¹. Som begrebsafklaring bruger vi foreningen LGBT Danmarks definition af LGBT++, som lyder:

LGBT++: Et begreb, der bruges om den store mangfoldighed af personer med en anden seksuel orientering eller kønsidentitet end cisheteroseksuel. Flere steder rundt omkring i verden bliver det mere og mere almindeligt at udvide forkortelsen til også at omfatte bl.a. queer-personer, interkønnede og asekuelle (LGBTQIA) (LGBT Danmark 2012:17)

Yderligere uddybning af LGBT++ foretages i kapitlet *Design og metode*. Vi kunne, med udgangspunkt i den almindelige borger, også tage afsæt i ikke-hvide, religiøse, funktionsnedsatte eller ældre mennesker, da disse mennesker også kan opleve udelukkelse, manglende mulighed eller evne for deltagelse, som det usynlige udsathedsbegreb er knyttet til. Vi tager dog udgangspunkt i LGBT++ af interesse, og idet undersøgelser påpeger problematikker, som LGBT++ oplever i et samfund domineret af heteroseksualitet. Dette er der begrænset socialpolitisk bevågenhed om, hvorfor man kan forstå problematikkerne som udtryk for usynlig udsathed.

De undersøgelser, der findes om LGBT++, belyser, at der kan være store sociale problemer forbundet med at være en del af en seksuel og/eller kønsidentitetsminoritet. En undersøgelse fra Center for Alternativ Samfundsanalyse (CASA) påpeger et større alkoholforbrug, større forbrug af hash og øget forekomst af selvmordstanker og -forsøg blandt LGBT++ sammenlignet med heteroseksuelle (CASA 2009). Aids-Fondets undersøgelse fra 2011 viser nedsat trivsel for LGBT++, i sammenligning med heteroseksuelle (Stop AIDS 2011). En ny forskningsartikel finder, at ikke-heteroseksuelle danskere har dårligere seksuel og mental sundhed end heteroseksuelle (Graugaard et al. 2015). Det er vores påstand, at det at have erfaringer som LGBT++ kan være forbundet med problemer, der kan forstås som udsathed. Om denne udsathed er synlig eller ej afhænger af, hvilken forståelse og forhold, der lægges vægt på. Hashbrug, selvmordstanker og -forsøg forekommer uafhængigt af seksualitet og kønsidentitet, men ses hyppigere hos LGBT++. Skelnen mellem at tilhøre eller adskille sig fra en heteroseksuel norm og konsekvenserne her af rummes ikke i aktuelle udsathedsforsåelser i Danmark.

¹ Ciskønnet kan forstås som en "Person, hvis oplevede køn og kønsudtryk svarer overens med det køn, personen blev tildelt ved fødslen. Mange vil samtidig leve op til de sociale forventninger knyttet til deres køn, mens nogle vil forholde sig kritisk til disse forventninger. Det modsatte af transkønnet" (LGBT Danmark 2012: 9).

Det er her en afgørende pointe, at vi ikke betragter LGBT++ som en socialt udsat gruppe, og hensigten med dette speciale er ikke at placere LGBT++-personer i en udsathedssposition. Det er en argumentation, som vi betragter som forsimplinger af menneskeligt liv, ligesom vi heller ikke betragter alle enlige forældre, ældre, ikke-hvide eller alle funktionsnedsatte som socialt udsatte. Den mentale sundhed og trivsel hos LGBT++ er forringet i væsentlig grad (CASA 2009, Den Europæiske Unions Agentur for Grundlæggende Rettigheder 2009, Stop AIDS 2011, Graugaard et al. 2015). Det anerkender vi og giver os anledning til at lade LGBT++ belyse de problematikker, der forekommer hyppigere og i højere grad hos LGBT++ for at differentiere udsathed.

OPERATIONALISERING AF USYNLIG UDSATHED

For at kunne operationalisere det usynlige udsathed, finder vi inspiration i Larsens definition af social eksklusion. Han opsætter fem parametre for begrebet og anvender disse som afgrænsning til centrale områder i sin undersøgelse om social eksklusion (Larsen 2004:89). Vi opstiller også centrale parametre, der kan være vanskeliggjorte eller problematiske for LGBT++, og som vi mener har betydning for usynlig udsathed. Parametrene bruger vi til at operationalisere usynlig udsathed i lyset af LGBT++ og afgrænse os fra andre parametre, som kunne være relevante. Vi tager udgangspunkt i følgende, som efterfølgende uddybes og afgrænses:

- *Helbred og trivsel*
- *Levekår*
- *Sociale relationer*
- *Identiteter*

Vi anlægger en bred forståelse af helbred og trivsel, som udtryk for et godt velbefindende. Her er sundhed "*ikke blot fravær af sygdom og sygelighed, men også en tilstand med fuldstændig fysisk og psykisk "well being"*" (Kamper-Jørgensen og Jensen 2009:34). Flere undersøgelser har påpeget sammenhæng og betydninger af helbred og trivsel ift. udsathed (Rådet for Socialt Udsatte 2008; Rådet for Socialt Udsatte 2012). Andre undersøgelser viser markante problemer ift. helbred og trivsel hos LGBT++ (Casa 2009; Stop AIDS 2011). Vi inddrager helbred og trivsel i vores parametre for usynlig udsathed og betragter det som en konsekvens af problematikker, der kan knyttes til sociale relationer og identiteter. Vi behandler det dog ikke eksplicit analytisk.

Levekår har betydning for usynlig udsathed og omhandler emner, der er anerkendte ift. sociale problemer som økonomi, boligforhold, arbejdsforhold osv. Denne kategori bruges og tilskrives ofte

betydning i undersøgelser og diskussioner om fattigdom og social eksklusion (Larsen 2004; Andersen, Ejrnæs og Larsen 2008). Tilsvarende findes der eksempler på væsentligt forringede vilkår og muligheder for bolig for LGBT++ (Browne 2012:223-224). Vi behandler ikke dette parameter i vores undersøgelse, men inddrager det i vores forståelse af usynlig udsathed.

Vores tilgang indebærer fokus på sociale relationer og identiteter. Vi mener, at usynlig udsathed kan optræde i kraft af ringe eller problematiske sociale relationer f.eks. familiært og sociale netværk i øvrigt. Vi mener, at usynlig udsathed har konsekvenser for menneskelige identiteter og påvirkes af forskellige kontekster. Vi trækker på interaktionistiske perspektiver, idet vi forstår identiteter som menneskets oplevelser af sig igennem samhandling med de fælleskaber, mennesket begår sig i.

Ift. sociale relationer anvender vi Goffmans begreber om samhandling og interaktioner og ser sociale relationer og identiteter knyttet i en kontekst, hvor: *"Information om individet er med til at definere situationen og gøre andre i stand til på forhånd at vide, hvad han forventer af dem, og hvad de kan forvente af ham"* (Goffman 2014:53). De sociale relationer ses indlejret i Goffmans begreb samhandling, som er en orden og struktur med virkning i hverdagslivets situationer, der regulerer og nødvendiggør ubenævnte adfærdsregler for den mellem menneskelige interaktion (Andersen 2013:140).

Ift. identiteter stiller vi os på skuldrene af Andersens anvendelse af Goffmans forskellige og mangfoldige selver, der gør

"at hvert individ vil være involveret i mere en et system eller mønster, og derfor vil udføre mere end en rolle. Hvert individ vil derfor have mere end et selv hvilket skaber det interessante problem, hvordan disse selv er, forholder sig til hinanden" (Goffman 2004:200 i Andersen 2009:84).

Vores forståelse af identiteter udspiller sig i kontekster, hvor samhandlingens adfærdsregler har betydning for de sociale relationer, roller og positioneringer i mellem menneskelig interaktion.

Ud fra de fire parametre, vi opstiller, er vores fokus på de sociale relationer som samhandling og identiteter som mangfoldige selver. Vi finder, at parametrene levekår samt helbred og trivsel er velkendte og belyste inden for udsathed, ligeledes dokumenteret ift. LGBT++ specifikke problematikker. Vi finder det relevant at undersøge sociale relationer og identiteter, der er mindre undersøgte ift. LGBT++, end de to andre komponenter, for at kunne differentiere

udsathedsbegrebet og dets kontekster gennem anvendelsen af begrebet usynlig udsathed i lyset af LGBT++.

BRUGERPERSPEKTIVER PÅ UDSATHED

Vi har nu skitseret forståelser af udsathed og anskueliggjort forskellige parametre af begrebet. Fælles er, at disse forståelser er udarbejdet og udfoldet i forskningsmæssig sammenhæng og kan omsættes ift. indsatser i socialt arbejde. Her kan indsatserne komme til udtryk i samspil mellem aktørerne: professionelle og målgruppen for indsatserne. Dog kan der til de skitserede forståelser af udsathed knyttes en kritik, som er forbundet med et ringe fokus på LGBT++ og brugerperspektiver i dansk sammenhæng. Vi har interesse i at udvikle og nuancere forståelser af begrebet udsathed på en måde, som involverer LGBT++ i dannelsen af begrebet. Vi finder det nødvendigt at implementere brugerperspektiver i arbejdet med at differentiere begrebet for at kunne åbne dets nuancer.

Vi mener, der er behov for variationer og udviklinger af træk ved udsathed, som brugerperspektiverne kan give anledning til. Vi bruger brugerperspektiver og LGBT++ fortællinger til at åbne begrebets forståelser og tager afsæt i Larsens tanker om de usynlige udsatte. Vi mener, at usynligt udsatte udgør væsentligt flere grupper end førtidspensionister og enlige forældre, hvilket giver anledning til at differentiere udsathedens indhold og mening. For at nuancere udsathedsbegrebet, mener vi, at det er væsentligt at inddrage LGBT++, der har egne erfaringer og oplevelser, der kan forstås som udtryk for usynlig udsathed. Vi betragter den usynlige udsathed som politisk usynlig, men synlig for dem, der lever i livssituationer med udsathed. Derfor mener vi, det er relevant at inddrage brugerperspektiver for at få blik for flere nuancer i udsatheden. Dette giver mulighed for en demokratisk vidensproduktion i socialt arbejde, hvorfor vi sætter LGBT++ erfaringer i centrum for differentieringen af udsathed. Med dette giver det anledning til et sprog for LGBT++ udsathed, samt en udvidet (gen)forståelse af møder med andre mennesker som fokus i socialt arbejde. Specialets ærinde er at frembringe en demokratisk vidensproduktion, der tager højde for LGBT++ erfaringer.

PROBLEMMFORMULERING

På hvilke måder differentierer brugerperspektiver og LGBT++ fortællinger udsathed som begreb?

2. VIDENSKABSTEORETISKE POSITIONER

VIDENSKABSTEORETISKE POSITIONER

I det følgende redegør vi for vores videnskabsteoretiske positioner. Specialet tager udgangspunkt i Habermas udlægning af kritisk teori, og herunder begreberne fakticitet, system og -livsverden, den emancipatoriske erkendelsesinteresse samt hans normative ideal om det deliberative demokrati. Herefter åbner vi op for specialets ekskurs i konstruerede begreber med inspiration fra Berger og Luckmanns tanker om den institutionelle verden.

KRITISK TEORETISK AFSÆT FOR LGBT++ VIDEN

Kritisk teori er en videnskabsteoretisk retning inden for samfundsvidenskaberne, som opstår i 1920'erne på Institut für Sozialforschung i Frankfurter am Main og er inspireret af marxismen, samt historiske analyser af socialisme, arbejderbevægelse og økonomi (Elling 2007:209).

Kritisk teori opdeles i to epoker, hvor nyere kritisk teori skiller sig ud, idet den ikke kun beskæftiger sig med den sociale virkelighed, som den forestår, men har også et normativt sigte i kraft af forslag til, hvordan samfundet burde være (Sørensen 2010:168). Kritisk teori tager afsæt i et "skrævvred" eller en "fordrejning" i samfundet og belyser undertrykkende strukturer og stiller sig kritisk over for dem, som de fremstår (Elling 2007:208). Af nyere kritiske teoretikere har den tyske sociolog og filosof Jürgen Habermas fra 1960'erne beskæftiget sig med udviklingen af kritisk teori og formuleret den emancipatoriske erkendelsesinteresse som et frigørende perspektiv (ibid.). Socialkritik indebærer, ifølge Habermas, at man tydeliggør de samfundsmæssige skævvred, som forhindrer menneskers udvikling (Juul 2012:320). Vi arbejder med kritisk teori for, gennem en kritisk praksis, at synliggøre strukturer, der undertrykker LGBT++ og dermed kan gøre dem usynligt udsatte. Derudover giver kritisk teori mulighed for at arbejde frigørende via at involvere LGBT++ og give dem en tydelig stemme i differentieringen af udsathedsbegrebet. Det er vores grundantagelse, ligesom i kritisk teori, at mennesker er *"vidende og kompetente om egen livssammenhæng og at individers bestræbelser på at håndtere og overvinde barrierer for humanisering rummer potentiale for forandring"* (Bilfeldt 2009:123). Vi finder det derfor relevant at inddrage LGBT++ perspektiver i differentieringen af udsathed, da vi anser LGBT++ som bedst vidende om egen livssituation. Vi læner os op af Habermas, da han har lagt vægt på det frigørende i sine teorier om bl.a. kommunikativ handlen, system- og livsverden og det deliberative demokrati, som i dette speciale danner rammerne for vores normative ideal.

ONTOLOGISKE UDGANGSPUNKTER I SOCIALE VIRKELIGHEDER

Kritisk teori har en objektiv ontologi (Bilfeldt 2009:123). Det indebærer et udgangspunkt i, at der eksisterer en social virkelighed, som det er muligt at iagttage. Ifølge Habermas er det videnskabens formål at afdække og begrunde, hvilket medfører, at man skal arbejde sig ind under overfladefænomener og dermed samfundets ideologiske forklaringer (Juul 2012:319). Vi anvender Habermas subjekt-objekt-betragtning på den virkelige verden (Elling 2007:230). Det betyder, at vi gennem empiri og analyse får vi bevidsthed om den virkelige verden. Habermas er kritisk over for positivismens og naturvidenskabens almene og objektive testning af lovmæssigheder og mener ikke, at videnskab er neutral (Sørensen 2010:288-289).

SYSTEM- OG LIVSVERDEN

I Habermas samfunds- og handlingsteori opererer han bl.a. med begreberne systemverden og livsverden, som tilsammen udgør hele samfundet (Eriksen og Wiegård 2003:165). I en grov skitse kan systemverdenen knyttes til administrative, politiske og økonomiske processer og er styret af magt og penge. Inden for systemverdenen anses aktørerne for at være strategiske og egocentriske ift. andres handlinger (Andersen 2007:373). Habermas bruger livsverden i sin kommunikative handlingsteori for at vise, hvorledes de kommunikative samhandlinger udspiller sig. Ifølge Habermas udgør livsverdenen den fælles kulturelle ramme, der er med til at danne en fælles implicit viden hos alle borgere i et samfund. Det bevirker, at borgere ofte oplever og erfarer på samme måde (Eriksen og Wiegård 2003:78- 80). Livsverdenen skal forstås som *"et kulturelt overlevet og sprogligt organiseret forråd af tolkningsmønstre"* (ibid.80). Dvs. at livsverdenen fungerer som en fælles sproglig og kulturel kontekst, hvori socialisering og kulturel reproduktion foregår (ibid.81+164). System- og livsverdenen interagerer i en indbyrdes sammenhæng bl.a. gennem offentlig administration af borgere (ibid.154). Dette kan ses ved LGBT++ parforhold, som også anerkendes i systemverden via borgerlige og kirkelige vielser.

Denne fællesviden, som livsverden refererer til, kan også ses i forlængelse af hans begreb om fakticitet, som Habermas har behandlet i værket *Fakticitet og gyldighed*. Det faktiske beskrives som *"de til enhver tid givne betingelser for handling"* (Andersen 2007:381). Der er her ikke kun tale om retmæssige love, men de betingelser, der er til stede forud for en handling:

"Det sociale kan på en gang anskues ud fra en iagttagersynsvinkel som en fakticitet, en tingsagtig realitet, der er, som den er, og ud fra en performativ deltagersynsvinkel

som noget der kan føres tilbage til handling og subjektivitet, hvis normative gyldighed de giver mening at vurdere fordi den er menneskeskabt og kan ændres” (Andersen 2005:18-19)

Betingelser for handlinger eller fakticiteter indgår i specialet, idet vi bruger menneskeskabte konstruerede begreber som den almindelige borger og den heteroseksuelle matrice, som betydningsfulde ift. den udsathed, som fortællerne oplever. Denne konstruktivistiske ekskurs, som indgår i det ontologiske ståsted, uddybes i afsnittet *Ekskurs: kritisk greb om konstruerede begreber*.

EMANCIPATORISKE ERKENDELSESINTERESSER

Specialets epistemologi ligger også inden for kritisk teori, da vi arbejder ud fra en emancipatorisk erkendelsesinteresse: *”Den kritiske epistemologi består af teori, der opnås ved at fjerne, hvad kritisk teori opfatter som forkerte og fremmedgørende forestillinger” (Fuglsang et al. 2003:36).*

Denne emancipatoriske eller frigørende erkendelsesinteresse italesættes inden for kritisk teori som forskning, der skal sigte mod retfærdighed og frigørelse af undertrykte grupper i samfundet (Sørensen 2010:181). Vi finder et potentiale for at skabe en demokratisk og frigørende vidensproduktion gennem anvendelsen af brugerperspektiver i differentieringen af udsathed. Vi mener, at det frigørende opstår i at inddrage LGBT++ brugerperspektiver i differentieringen af udsathedsbegrebet til at skabe sprog for den udsathed LGBT++ møder. Begrebet åbnes således op for andre muligheder i kraft af, at brugernes synspunkter vægtes højt i differentieringen. I Habermas samfundskritik indgår den frigørende erkendelsesinteresse, der bygger på ligeværdig dialog med vægt på anerkendelse og argumentation (Andersen 2007:372). Differentieringen af udsathedsbegrebet i kraft af brugerperspektiver kan nuanceres, hvilket kan blive frigørende ved muligheden for at forstå udsathed gennem levede erfaringer.

DET DELIBERATIVE DEMOKRATI

Inden for Habermas kritiske teori arbejder han med et normativt ideal. Den røde tråd for Habermas arbejde er fokus på den frie og demokratiske dialog (Andersen 2007:367). Habermas har udviklet en teori om et deliberativt demokrati som normativt ideal for samfundet. Med dette menes:

”at den demokratiske retsstats normative grundlag skal forstås som et resultat af deliberations- og beslutningsprocesser, som forfatningsfædrene – uanset ud fra hvilke

historiske tilfældige motiver – har givet sig i kast med for at skabe en frivillig og selvbestemmende sammenslutning af frie og lige retsfæller” (Habermas 2005:79-80)

Habermas har en forståelse af det deliberative demokrati som en inddragende proces, hvor alle borgere skal have mulighed for at deltage. Ifølge Habermas er *”Ingen (..) virkelig fri, så længe alle borgere ikke nyder de samme friheder under love, som de efter fornuftig rådslagning har givet sig selv”* (ibid.80-81). Habermas mener, at borgere først bliver frie, idet de inddrages i den lovgivning, der vedrører dem.

På samme vis har vi et normativt ideal med stærk inspiration fra Habermas tanker om det deliberative demokrati, idet vi inddrager LGBT++, som får en tydelig stemme i differentieringen af udsathedsbegrebet. Vores inddragelse af brugerperspektiver omhandler ikke alene det empiriske fokus. For at imødekomme vores normative ideal inkluderer vi brugerperspektivet i konstruktionen af specialet: fra problemfeltet, over videnskabsteoretiske positioner, til henvendelser til potentielle interviewpersoner og i analysen af udsathed. Brugerperspektiver udgør fundamentet for specialets tilblivelse, hvilket ligger i forlængelse af specialets normative ideal.

EKSKURS: KRITISKE GREB OM KONSTRUEREDE BEGREBER

Vi har nu redegjort for vores anvendelse af kritisk teori. Dette knytter vi imidlertid til et konstruktivistisk spor, som indeholder brugen af begreber i socialkonstruktivismen, postmodernismen og poststrukturalismen. Vi tager afsæt i begreber, som er udviklet i konstruktivistiske tænkemåder og anvender disse i en kritisk teoretisk sammenhæng. Vores afsæt er, at vi med kritisk teori ikke kan begribe forandringer i diskurser om anderledeshed og udsathed. Derfor er vi nødt til at inddrage konstruktivistiske betragtninger for at få greb om sådanne begreber. Det betyder, at vi fortsat går kritisk til værks, og at vi gør det på baggrund af virkeligheder, som beror på konstruktioner. Det betyder, at vi tillægger konstruerede begreber værdi og ser dem som virkelige og eksisterende i samfundet.

KONSTRUEREDE BEGREBER I MODERNE SOCIOLOGI

I det følgende fokuserer vi på de konstruerede begreber for at markere, hvordan kategorisering af seksualiteter og kønsidentiteter knyttes til udsathed i kraft af undertrykkende konsekvenser. Afsættet for vores konstruktivistiske ekskurs er Berger og Luckmanns begreb *institution*, som knytter sig *”fra normer over regler og love til egentlige institutioner i dagligdags forstand”* (Jerlang

2009:80). Vi anser begrebet som et bredt og flydende udtryk for, hvorledes konstruerede begreber bliver virkelige og viser sig blandt mennesker. Her kan begrebet institution omsættes i en konkret og objektiv kontekst, som også betoner, at samfundsskabte konstruktioner udvikles over tid og bliver virkelige for de mennesker, som lever i samfundet. Berger og Luckmann fremhæver, at den over tid menneskeskabte sociale verden kan opleves som en reel, naturlig og varig virkelighed. Berger og Luckmann inddrager *internalisering*, som indebærer en proces, hvor institutionerne indoptages som virkelige gennem opdragelse og socialisering, så institutionernes betydning ændres. På den måde fremstår de som objektive og en del af virkeligheden. Institutionen kan fremstå magtfuld og meningsløs for det enkelte menneske og opleves upåvirkelig. Berger og Luckmann finder dog, at den sociale orden altid kommer fra en bestemt mening og dermed er mulig at påvirke (ibid.81-83).

Det betyder for os, at institutionen med dens normer og praksis udgør en objektiv virkelighed, som vi anser som virkelig. Det er inden for institutionen og internaliseringen, at de konstruerede begreber kan forstås som en fakticitet. Dette begrundes vi i kraft af de undertrykkende konsekvenser, som de konstruerede begreber kan have, når de synes naturlige og uforanderlige. Diskurser om mennesker, der ikke følger institutionens normer, kan have undertrykkende konsekvenser, især hvis den historiske kontekst og foranderligheden i diskurserne ikke tages i betragtning. Dette ses f.eks. i diskussioner af handicapbegreber, hvor det tydeliggøres, hvorledes kategoriseringer i handicapbegrebet og marginalisering er tæt forbundne (Kirkebæk 2013:31). Herved kan critical disability studies tydeliggøre, at synliggørelsen af det potentielt foranderlige ved menneskeskabte begreber som f.eks. handicapdefinitioner kan have betydning for, hvordan institutionens normer og afvigelse fra dette, kan begribes og ændres (Bjelke 2013:52).

Vi redegør i det følgende kort for forståelsen af seksualiteten i et historisk perspektiv for at belyse, hvilke udviklinger og betydninger af seksualitet, der har været herskende gennem tiden.

KATEGORISERING AF SEKSUALITETER OG KONSTRUKTIONER AF DET AFVIGENDE I DANMARK

I slutningen af 1800 tallet opstår en interesse for at kategorisere seksuelle handlinger, hvorved de seksuelle kategoriseringer, hetero- og homoseksuel, fremkommer. Forinden dette skelnes kun mellem køn, mand og kvinde (Bech & Lützen 1986:19). LGBT++ er blevet betragtet som moralsk fordærvede med anstødelig livsstil, og homoseksuelitet betragtet som sodomi. I 1933 bliver

homoseksualitet afkriminaliseret, men er fortsat betragtet som en sygdom (Edelberg 2012, Bech & Lützen 1986). Gennem 1900 tallet diskuteres homoseksualitet som *“en synd, en kriminel handling, en biologisk fejl, en ubalance i hormonerne, en uheldig social udvikling, et barndomstraume, et frit valg, en modstandsform”* (Edelberg 2012:11). Mange af disse diskurser er negativt ladet, og homoseksuelle har derved været udsat for nedværdigelse og fordømmelse (Larsen og Mortensen 2009:7). Vi kan forstå disse diskurser parallelt til udsathedsbegrebet, når Rådet for Socialt Udsatte betoner, hvordan udsathedsbegrebet over tid forandres (Rådet for Socialt Udsatte 2009:8).

Der er også sket retlige forandringer på LGBT++ området: I 1981 fjernes homoseksualitet fra Sundhedsstyrelsens sygdomsliste, i 1987 vedtages en antidiskriminationslov, der bl.a. forbyder diskrimination som følge af seksuel orientering, og i 1989 muliggøres samkønnede registrerede partnerskaber (CASA 2009). I 1996 vedtager Folketinget en lov mod diskriminering på arbejdsmarkedet, og i 2008 oprettes et klageorgan, der behandler diskriminationssager ift. seksuel orientering (CASA 2009). I de senere år har der igen været debatter om LGBT++ rettigheder ift. at stifte familie, og det nu er muligt for homoseksuelle at adoptere, samt for lesbiske par og enlige at modtage inseminationsbehandling (CASA 2009; Edelberg 2012:11). Derudover har Folketinget vedtaget mulighed for samkønnede kirkelige ægteskaber. Fra 2014 er det blevet muligt at skifte køn og CPR nummer administrativt, så kønnet kan anerkendes i offentligt regi (cpr.dk). Vi finder, at den retlige regulering kan ses som en politisk bevågenhed, som altså ikke er fraværende ift. LGBT++. Det kan forstås som udtryk for en ændring af forståelsen af LGBT++ som syge, kriminelle og afvigende: Kønskifte og/eller transition går fra et behandlingsanlæggende på Sexologisk Klinik til et administrativt spørgsmål. Med andre ord kan den afvigelse LGBT++ tilskrives forstås som reduceret i kraft af sådanne retlige ændringer.

Vi forstår måden at betragte LGBT++ som udviklet over tid med forskellige problemer knyttet til det ikke-heteroseksuelle: først noget kriminelt, så noget sygt og senere et udtryk for en afvigelse. Og nu som udtryk for en form for menneskelig livsform, der kan eller bør reguleres i en retligt kontekst. Vi tager dog i specialet ikke højde for eller inddrager retslige aspekter og konsekvenser af seksuel praksis.

DET POTENTIELT FORANDERLIGE: LGBT++ I DANMARK

Internationalt og i Danmark hersker en forestilling om, at danskerne er i front mht. tolerance og inklusion af forskellige seksuelle orienteringer og kønsidentiteter, grundet den overvejende retlige

ligestilling, den sociale resignation samt at mange LGBT++ personer, kan leve åbent (Stormhøj 2007:33). Denne opfattelse trænger til revision ifølge Stormhøj, da der er problemer i forbindelse med anerkendelsen af LGBT++personer (Stormhøj 2007; Institut for Menneskerettigheder 2006). Institut for Menneskerettigheder belyser, hvorledes LGBT++ udelukkes fra samfundets dynamik ved at bryde med opfattelsen af den almindelige borger. Samfundsstrukturer og vanetænkning tilskrives som barrierer for at mindske udsathed og ulighed borgerne imellem, og vanetænkningen giver anledning til diskrimination og udelukkelse af mennesker, der bryder med kriterierne for den almindelige borger (Institut for Menneskerettigheder 2006:7-8). Dette kan ved hjælp af Berger og Luckmanns begreber institution og internalisering fremstå magtfuldt, meningsløst og upåvirkeligt for det enkelte menneske. Vanetænkningen og den måde den indlejres i institutionen, kan forstås ved hjælp af Judith Butlers begreb om den heteroseksuelle matrice, som i det følgende udfoldes.

DEN HETEROSEKSUELLE MATRICE SOM FAKTICITET

Vores ærinde er ikke at definere en forståelse af køn, kønsidentiteter eller seksualiteter, hvorfor dette ikke behandles eksplicit. Vi anerkender som forudsætning for specialet Judith Butlers begreb *den heteroseksuelle matrice* (herefter DHM), som udgør en antagelse om køns og seksualiteters betydning i samfundet og hierarkisering ift. hinanden (Rosenberg 2007:21). Vi anser det som en fakticitet, der udgør en præmis for specialet, da begrebet er blevet til en fælles sandhed, en betingelse i samfundet og er virkelig i dens konsekvenser.

Butler har udviklet begrebet med inspiration fra Monique Wittigs begreber *The Straight Mind* og *den obligatoriske heteroseksualitet* (Butler 2007:67). DHM spiller en afgørende rolle for, hvad der er "*det socialt acceptable og det socialt uacceptable*" (Rosenberg 2007:21). I begrebet består en kritik af heteroseksualiteten som naturliggjort og selvfølgelig, og to tydelige køn som genkendelige og dermed forståelige: manden er mandlig, maskulin og dermed mand og kvinden som feminin, kvindelig og dermed kvinde (ibid.) Butler fremhæver, at "*kønskategoriene og heteroseksualiteten er ikke frivillige, men socialt set obligatoriske*" og knytter det til heteronormativiteten, som indebærer en tanke repræsenteret i "*institutioner, strukturer, relationer og handlinger*" (ibid.) Det indebærer, at heteroseksualiteten er en naturlig levevis gældende for alle, hvormed alt andet end dette, defineres som afvigelse (ibid.).

Sexualiteter, som ikke er i overensstemmelse med heteroseksualitet, udgør dermed afvigelser fra det heteronormative. Det samme gælder også for oplevelsen af køn. Hvis personen ikke er ciskønnet

og agerer kønsligt forståeligt, bliver denne ofte opfattet som en afvigelse fra normen i den binære kønsopfattelse (Rosenberg 2007:21). DHM knytter sig i vores optik til Berger og Luckmanns tænkemåder ift. den sociale orden, der hænger sammen med meningen i institutionen. Det sker, da DHM skaber unormale og uforståelige positioner, som latterliggøres og marginaliseres (Green & Featherstone 2009:56).

Sådan kan DHM fremstå som en naturlig og ikke-menneskeskabt del af den sociale verden i et Berger og Luckmannsk perspektiv. Afvigelserne fra DHM straffes med virkelige, og for nogen meningsløse, handlinger som f.eks. *"fængselsstraf og vold til mere subtile udtryk som marginalisering, usynliggørelse, stereotypisering, kulturel dominans og homofobi"* (Rosenberg 2007:21-22). Dette sker i kraft af uforståeligheden i afvigelserne, idet forståelige køn *"opretholder sammenhæng og kontinuitet mellem biologisk køn, socialt køn, seksuel praksis og begær"* (Højgaard 2012:286-287). Når vi inddrager begrebet DHM, opfatter vi det konstruerede begreb som internaliseret, at det kan synes upåvirkeligt i dets konsekvenser. Om end det er menneskeskabt, så stiller vi os i en position, hvor DHM udgør et fundament.

OPSAMLING PÅ VIDENSKABSTEORETISKE POSITIONER

Vi har ovenfor skildret vores valg af positioner i relation til måden at erkende og betragte det værende på. Vi har nu skildret, at vi anvender kritisk teori til at forholde os til måder at anvende og tillægge udsathedsbegrebet betydning på. Vi finder det væsentligt at stille os i positioner, som giver lejlighed til at differentiere begrebets former gennem brugerperspektiver og LGBT++ fortællinger. I dette anskuer vi begrebet livsverden som muligheder for at rumme de operationaliserede parametre sociale relationer og identiteter. Her kommer kommunikation, sprog og kulturel viden til udtryk mellem mennesker, hvilket også kan forstås gennem begrebet internalisering. Endvidere anser vi system- og livsverden som udtryk for en kontekst, hvori udsatheden konstrueres og udvikles. Vores ekskurs i konstruktivistiske begreber udgør en platform for at betragte normer og institutioner som menneskeskabte med en bestemt mening, som er påvirkelig bl.a. af den historiske kontekst, de indgår i. Vi benytter her begreber som DHM og den almindelige borger, idet vi stiller os på skuldrene af konstruktivistiske begreber og anvender dem som en virkelig fakticitet til en kritisk stillingtagen og praksis ift. udsathedsbegrebet. Vi finder det centralt, at anvende brugerperspektiver til differentieringen af begrebet, og dermed tydeliggør vi den emancipatoriske erkendelsesinteresse. Vi anser det afgørende, at frigørelse fra tilsyneladende fastlåste begreber,

normer og former for udsathed er forbundet med kritisk praksis, hvorfor vi afspejler vores analyse af udsatheden i det deliberative demokrati.

3. DESIGN, METODE OG FREMGANGSMÅDER

DESIGN, METODE OG FREMGANGSMÅDER

I dette kapitel retter vi fokus på brugerperspektiver som design og det narrative interview som metode. Vi introducerer til vores metodiske valg og begrunder disse, og vi skildrer processen, hvor i specialet er blevet til.

BRUGERPERSPEKTIVER SOM DESIGN

Som belyst i sidste kapitel, er dette speciale forankret i kritisk teori, hvor inddragelse af LGBT++ er centralt ift. hvordan vi planlægger og gennemfører undersøgelsen. Vi vælger at anvende brugerperspektiver som design på omfattende vis. Med brugerperspektiver stiller vi os på skulderne af Beresford og hans begreb service-user (Beresford & Croft 2001:36). Målgruppen LGBT++ er i dansk sammenhæng ikke en del af betegnelsen service-user, idet LGBT++ ikke er repræsenteret som en samlet gruppe brugere af serviceydelser over en længere periode. Vi finder dog, at brug af begrebet service-user er meningsfuld trods dette, idet der her er tale om en gruppe mennesker, der knytter fælles erfaringer som afvigere fra normen om cis-heteronormativitet, hvilket kommer til udtryk ift. omverden og institutioner på samme måde som Beresford betegner service-users. Jf. *State of the art: udsathedens former og LGBT++*, påpeges der væsentligt omfang af selvmord og -forsøg, dårligt psykisk helbred og øget misbrug for LGBT++, hvorfor LGBT++ er brugere af serviceydelser på hospitaler, i psykiatrisk behandling mv. Bare ikke under dække af, at de er en del af LGBT++. Ligeledes betegner Beresford også f.eks. enlige forsørgere, ældre mennesker samt mennesker med lave lønninger under termen "service-user" (Beresford 2001:36). Dette til trods for at det ikke er alle i disse kategorier, der indgår under termen service-user konstant. Flere af disse grupper indgår også i Larsens definitionen af usynligt udsatte, hvorfor vi finder denne betegnelse relevant ift. LGBT++.

Baggrunden for at inddrage LGBT++ brugerperspektiver i specialet findes i den måde, hvorpå brugerperspektiverne ikke blot supplerer vores tilgang og normative ideal, men udgør grundlaget for den viden, vi udvikler. Vi finder potentialer i at inddrage brugerperspektiver for at nuancere udsathed gennem frigørende erkendelsesinteresser og demokratisk vidensproduktion, som kan skabe et sprog for usynlig udsathed for LGBT++.

Tendensen til brugerperspektiver i forskning og evaluering er stigende, hvor også brugerorganisationer spiller en aktiv rolle i forskning (ibid.494-495). Vi har ladet os inspirere af udviklingen i brugerperspektiver og finder det relevant at inddrage brugerne i differentieringen af

udsathed. Brugerperspektiver og brugerorganisationer har en betydning for udviklingen af teorier og begreber, hvor et stærkt og velkendt eksempel er den sociale model udviklet af handicapbevægelsen (The disabled people's movement) (Beresford 2000:492-493). I tråd med Beresford og Bilfeldt mener vi, brugerperspektiver er væsentlige at inddrage i differentieringen af udsathed, da LGBT++ er de eneste, der har direkte personlige erfaringer med de besværligheder, problematikker og succeser, der kan opstå i LGBT++ liv (Beresford 2000:493, Bilfeldt 2009:123). Derfor ser vi denne viden som en særdeles vigtig kilde til at komme nærmere en differentiering af udsathed.

DEMOKRATISK IDEOLOGI I INVOLVERING OG BRUGERPERSPEKTIVER

Beresford fremstiller to tilgange til brugerperspektiver: den forbrugerorienterede tilgang, som fokuserer på produktforbedring, effektiv økonomistyring og markedsvilkår, mens den demokratiske tilgang er knyttet til organisationer og vægter brugernes direkte mulighed for medbestemmelse og –inddragelse i forvaltninger og institutioner med betydning for dem (Beresford & Croft 2001:40-41). Vi anvender brugerperspektiver med inspiration fra den demokratiske tilgang, som også ligger i forlængelse af vores normative ideal om det deliberative demokrati. Vi vægter inddragelse af brugerne ift. de emancipatoriske muligheder, der er knyttet til praktiske og metodiske, filosofiske og politiske muligheder som forskning baseret på brugerperspektiver kan give (Beresford 2000:498-500).

Vi bruger Beresfords tilgang til brugerforskning, som benævnes *User involvement research* (*brugerinvolvering*), hvor brugere aktivt involveres i forskning, forskningsprojekter og –processer (Beresford et al. 2006:35). Vi involverer LGBT++ i både i interviews samt supplerende responsmøder. Vi har også henvendt os til LGBT++ organisationer (Plejehjemmet Slottet og LGBT Danmark), der har været os behjælpelige i rekrutteringsprocessen.

Idet anvendelsen af brugerperspektiver stiller spørgsmål til etiske, praktiske og filosofiske dele af forskningen, må vi forholde os systematisk og uden fordomme for at udforske perspektivets styrker og svagheder (Beresford & Croft 2001:42-45). Brugernes viden, deres begreber og diskussioner om teoriudvikling må vægtes ligeligt ift. det akademiske arbejde i udviklingen af teorier i socialt arbejde (Beresford 2000:495-498). I kraft af vores epistemologiske ståsted og fokus på brugerperspektiver tager vi LGBT++ fortællinger og erfaringer for gode varer og lader deres udsagn have betydning for analysens udformning, teorivalg og indhold. Af samme grund kan brugerperspektiver ikke

begrænses til at være indledende overvejelser, men kommer til udtryk gennem en proces, som afspejles i metodiske, videnskabsteoretiske og analytiske overvejelser.

KVALITATIVE NARRATIVER SOM METODISK TILGANG

I dette afsnit præciserer og begrundes vi vores metodiske valg med afsæt i kritisk teori og brugerperspektiver. Det betyder, at vi vægter muligheden for nære, righoldige skildringer af fortællinger og oplevelser fra brugere. Dette anvender vi på en måde, hvor empirien udgør grundlaget for og styrer vores analyse ift. differentieringen af udsathed.

KVALITATIVE INTERVIEWS VALIDITET

For at kvalificere empirien ift. vores valg, prioriterer vi kvalitativ metode, som giver adgang til dyb og nuanceret viden om LGBT++ livsverden. På baggrund af brugerperspektiver vælger vi en tilgang til at påvirke empirien af disse perspektiver gennem kvalitative interviews. Dette er valgt, fordi det muliggør fortællinger om, hvordan det opleves at være en del af LGBT++, og hvilke udfordringer i livet, LGBT++ møder. Derfor er den kvalitative interviewform oplagt at bruge (Kvale og Brinkman 2009:41ff).

Ifølge Kvale og Brinkmann handler kvaliteten af interviews om et godt håndværk og troværdighed igennem hele processen (ibid.100ff). Kvaliteten af den viden, der kommer ud af interviewene, afhænger af samtaleteknik og viden om emnet for at kunne navigere i de fortællinger, der kan gøre os klogere på udsathed. Validitet fremkommer via gennemsigtighed og god argumentation, så læseren kan vurdere validiteten af materialet, da vi ikke kommer frem til en sandhed i positivistisk forstand (ibid.287). Vi forsøger at skabe transparens over tilblivelsen af specialet ved at beskrive de metodiske til- og fravalg, vi gør undervejs med inspiration fra Kvale og Brinkmann (ibid.271-273). Vi behandler løbende validitet, reliabilitet samt generaliserbarhed gennem kapitlet.

NARRATIVE INTERVIEWS SOM FORTÆLLINGER

Vi ønsker at opnå viden og fortællinger om LGBT++ liv, og hvilke udfordringer, der kan være knyttet dertil, hvorfor vi foretager kvalitative interviews. Det er via kvalitative interviews, vi får belyst problematikker og vanskeligheder, der kan opstå i kraft af afvigelse fra DHM med fokus på de udvalgte parametre sociale relationer og identiteter. Vi lader os inspirere af en narrativ tilgang til interviewene og skaber grobund for fortællinger, erfaringer og oplevelser koblet til seksualitet og kønsidentitet. Der er aspekter af disse interviews, der har visse ligheder med livshistorier, om end vi ikke foretager egentlige livshistorieinterviews.

Interviewene har karakter af et semistruktureret kvalitativt interview, hvor vi med en narrativ tilgang har interesse i fortællinger om erfaringer og oplevelser som interviewpersonerne, herefter *fortællerne*, skildrer. Interviewene minder om samtaler, hvor vi bestemmer temaerne, som fortællerne forholder sig til. På baggrund af Järvinens overvejelser er det centralt for os at forholde os åbne ift. det uventede for at opnå viden, som understøtter brugerperspektiver (Järvinen 2005:40 ff.). Järvinen fremhæver i narrativ tilgang til interviews, at interviewerens sammen med interviewpersonen indgår i "*en interaktiv interviewform*" (ibid.29). Intervieweren identificeres som medskabende i interviewet, som derved får karakter af en samtale, hvor fortællinger, holdninger og meninger mødes og udfordres. Det er væsentligt, at interviewerens position også inddrages og indgår i genstanden for analysen af fortællingerne. Vi er med til at påvirke de fortællinger, der skabes, idet vi stiller spørgsmålene og reflekterer med fortællerne på deres erfaringer, for at få en dybere forståelse på de flertydigheder og oppositioner, der kommer frem i fortællingerne (ibid.15). Af samme grund er vores rolle som interviewere væsentlig ift. positionering hos LGBT++. Vi er inspireret af Horsdal og har i interviewene italesat vores position os for at skabe en tryk atmosfære, så fortællerne oplever mulighed for at tale om seksualitet og køn, besværligheder og vanskeligheder (Horsdal 1999:107). En forudsætning for vores evner ift. dette er tilegnelsen af den narrative kompetence og evne til at etablere velkendte, forudsigelige omgivelser for interviewene, som udgør en betingelse for forståelsen af fortællingerne i interviewene (ibid.59).

Ved at bruge denne interviewform lader vi fortællerne skildre deres erfaringer om de temaer, vi ønsker at få belyst. Når dette kombineres med vores videnskabsteoretiske positioner og vores design, betyder det for vores praksis, at det sagte i interviewene bliver bestemmende for, hvad analysen kommer til indeholde med fokus på at differentiere udsathed.

REKRUTTERING AF LGBT++ TIL INTERVIEWS

For at skabe adgang til fortællerne og opnå et nuanceret billede af, hvordan udsathed kan differentieres i lyset af LGBT++, har vi rekrutteret fortællere via et enslydende opslag, som vi har delt en række steder (se opslag: bilag 1).

Vi har ladet os inspirere af Staunæs og Søndergaard og ønsker at rekruttere LGBT++, der vil dele erfaringer og fortællinger. Samtidig ønsker vi at sikre en spredning i sammensætningen af fortællere, ift. alder, køn, seksuel orientering, kønsidentitet m.m. (2005:55). I opslaget har vi ladet os inspirere af sprogbrug fra LGBT Danmarks ordbog (LGBT Danmark 2012), fordi vi ønsker at

understøtte vores brugerdesign. Dette kan f.eks. ses ved vores brug af betegnelsen LGBT++, som er et begreb, LGBT Danmark anvender, ligesom det er internationalt kendt.

Vi har delt vores opslag via en LGBT organisation og –institution, på en uddannelsesinstitution samt til specifikke personer:

Den mest specifikke søgning har vi gjort gennem personlige henvendelser til to konkrete personer i vores studienetværk, som begge har ønsket at deltage.

Igen specifikt har vi delt vores opslag via en mail til forstanderen af LGBT plejehjemmet Slottet i København, som har rettet forespørgsel til beboere, der kunne have ønske om at medvirke. Her har vi modtaget en henvendelse med ønsket om deltagelse.

Mere åbent har vi henvendt os til LGBT Danmarks webmaster og anmodet om at dele vores opslag på LGBT Danmarks hjemmeside. Vores opslag på hjemmesiden har resulteret i tre konkrete interviews.

Mest åbent og som led i at annoncere steder, der ikke er specifikt LGBT++ orienteret, har vi sat opslaget op på Aalborg Universitet, København. Opslaget her har også resulteret i et interview.

Vi har haft en antagelse om, at det kunne være vanskeligt at rekruttere potentielle fortællere. Begrundelsen for dette er, at det kunne være svært at tiltrække LGBT++, der har lyst til at fortælle om private emner og erfaringer. Endvidere har vi af andre opslag på LGBT Danmarks hjemmeside set, at journalister "jagter" LGBT++ mhp. at producere journalistik med dem som hovedpersoner. Samlet set må vores antagelse om, at det ville være svært at tiltrække fortællere siges at være blevet gjort til skamme. Vi har modtaget henvendelser fra flere personer, og har takket nej til flere interviews.

PRIMÆR OG SUPPLERENDE INTERVIEWGUIDES

Som det kan ses i vores interviewguides (bilag 2 og 3) har vi i udarbejdelsen ladet os inspirere af Horsdal (1999) og Staunæs og Søndergaard (2005). Vores interviewguides er baseret på det narrative interview og er opdelt i tre faser: indledningsdelen, hovedfasen og spørgefasen. Vores interviewguides er således tilrettelagt som arbejds papirer med temaer, som vi har spurgt til erfaringer omkring (Horsdal 1999:106). Konkret består interviewguiden af en indledende tekst med udsagn og spørgsmål knyttet til indledningsdelen, som vi har anvendt til præsentation af os selv med formålet om at skabe en fælles introduktion og ramme for de gennemførte interviews. Præsentationen af os tjener til formål at sikre trykthed, skaber rammer, afklare forventninger og

tydeliggøre positionen, vi taler fra jf. Staunæs og Søndergaard (2005:59ff.). Her indgår ligeledes en præsentation af fortælleren, som kort fortæller om sig selv ift. alder, beskæftigelse, bopæl, fritidsliv m.m.

Hovedfasen i interviewet er delt i to: Vi har indledt med en åben og indledende fase, hvor spørgsmålene lægger op til lange og nuancerede fortællinger om livserfaringer, overgange i livet og følger typisk et mønster, der leder op til livssituationen i dag. Efterfølgende kommer en fase med spørgsmål, som er knyttet til anvendelsen af vores operationalisering af usynlig udsathed. Det betyder, at vi har omsat udsathedsbegrebet til åbne spørgsmål, hvorved vi får belyst LGBT++ erfaringer. Horsdal fremhæver, at det ikke er muligt at få svar på spørgsmål som sådan, men at høre en fortælling i narrative interview (1999:109). Dette har været kendetegnende for måden at opbygge vores interviewguides på.

Fortællingerne er siden blevet nuanceret ved opklarende eller reflekterende spørgsmål. Disse tjener til formål at sikre nuanceringer af fortællernes svar og udgør den afsluttende fase af vores interviewguides og interviews.

Vores interviewguides er påvirket af den indledende rekruttering af fortællere, idet vi har modtaget langt flere henvendelser, end vi havde forventet. Vi har været overraskede over tilslutningen af fortællere og undret os over, hvad årsagen til dette er. Det har dannet grundlag for det indledende spørgsmål til fortællerne, om hvad der har fået dem til at tage kontakt til os.

Vi har arbejdet med en supplerende interviewguide, som vi har udarbejdet ad hoc. Dette har været afgørende for empirien, idet den supplerende interviewguide er tilpasset og reformuleret ift. det kognitive funktionsniveau, som en fortæller med lettere demens har. Her er temaer og faser for interviewet identiske med den primære interviewguide, hvor hovedfasen dog er præget af langt flere og mere konkrete spørgsmål. Vi har tilrettelagt den supplerende interviewguide på baggrund af aktuel viden om hukommelse og sprog ift. demens (Suddendorf et al. 2009:1318-1319). Den supplerende guide har været afgørende for at kunne sikre deltagelse af LGBT++ med kognitiv nedsat funktionsniveau.

PRÆSENTATION AF FORTÆLLERE

Vi har været heldige, at fortællerne aldersmæssigt spænder bredt og deres seksuelle orienteringer og kønsidentiteter er også differentierede, hvilket er foreneligt og i overensstemmelse med vores ønsker ift. potentielle fortællere. Disse kriterier vægter vi med inspiration fra Staunæs og

Søndergaard (2005:55). Vi har gennemført syv interviews med i alt otte fortællere, der har været de første til at tilbyde deres deltagelse. Vi har derfor ikke anset det nødvendigt at udvælge flere potentielle fortællere, idet der i vores udsnit er repræsenteret en bred vifte af forskelligheder. Fortællerne udgør en mangfoldighed inden for LGBT++, men kan samlet set ikke siges at være repræsentative ift. den form for udsathed, som Rådet for Socialt Udsatte arbejder med. Vi har ikke fortællere som aktuelt beskriver dårlig psykisk helbred, alkoholafhængighed og stofbrug, som det fremkommer af undersøgelser (CASA 2009, Graugaard et al. 2015). Dog beskriver fortællerne perioder af deres liv, hvor deres psykiske helbred har været meget sårbart.

Fortællerne præsenteres kort nedenfor, og har selv valgt fremstillingen i denne kategorisering. Vi har orienteret om, at vi i specialet af læserhensyn foretager en forenklet fremstilling, hvorfor vi har bedt dem angive deres seksuelle orientering og kønsidentitet. I valget af dette har vi dog ikke opstillet kategorier f.eks. homoseksuel, biseksuel m.m., men har ladet deres valg af betegnelse repræsentere dem som personer. Dette sker med begrundelse i vores tilgang til brugerperspektiver inspireret af Beresford & Croft (2001:40). Det betyder, at der for f.eks. mænd, der har en seksuel begærsretning ift. mænd, ikke konsekvent er angivet homoseksuel, men i stedet bøsse, er til fyre og homoseksuel, hvilket er de betegnelser, fortællerne selv har valgt.

Navn	Alder	Kønsidentitet	Begærsretning	Romantisk orientering	Beskæftigelse	Nuværende Bopæl	Opvækstområde
Marcus	35	Questioning ²	Aseksuel ³	Panromantisk ⁴	I jobpraktik	København	Ringsted
Anton	22	Mand	Bøsse		Studerende	København	København
Dagny	17	Kvinde	Overvejende lesbisk		Gymnasieelev	København	Sønderjylland
Mona	19	Kvinde	Biseksuel		Gymnasieelev	København	Hillerød
Helene	27	Queer ⁵	Panseksuel ⁶	Homoromantisk ⁷	Fuldmægtig	København	Rødovre
Chris	22	Mand	Til fire		Studerende	København	Vejle
Storm*	26	Genderqueer ⁸	Lesbisk		Studerende	Århus	Vestjylland
Helge	82	Mand	Homoseksuel		Pensionist	København	København

*Idet Storm er genderqueer, refererer vi skiftevis til hende med pronomenerne han/hun, ham/hende, hans/hendes, efter hans ønske.

Når ovenstående fremstilling er valgt, er det for at præsentere og tydeliggøre mangfoldigheden blandt fortællerne. Det er ikke alle kategorier, der eksplicit behandles analytisk, men er informationer, der indgår i LGBT++ fortællingerne.

INTERVIEWPRAKSIS OG FREMGANGSMÅDE

Sigende for interviewene er, at vi har fulgt vores interviewguides og derfor indledt har med at oplyse fortællerne om vores speciale og agenda, så det er på baggrund af et informeret samtykke fortællerne deltager. Vi har valgt at være transparente og har prioriteret denne information for at sikre validiteten og reliabiliteten pga. en demokratisk tilgang til brugerperspektiver (Beresford & Croft 2001:40-41), samt et ønske om *"en fri og demokratisk dialog"* (Andersen 2007:367).

² "Questioning - Eng. udtryk om en udforskningsproces for personer, der kan være usikre, stadig undersøgende eller på ny undersøger eller vil redefinere sin tidligere antagne seksuelle orientering og/eller romantiske orientering og/eller kønsidentitet, eller som af forskellige årsager er bekymrede over at skulle tildele sig selv et "mærkat" vedr. deres seksuelle og/eller romantiske orientering og/eller kønsidentitet" (LGBT Danmark 2012:21)

³ "Aseksuel - Person, som ikke oplever seksuel tiltrækning til andre- eller som ikke har lyst til at handle på den (dyrke sex)" (LGBT Danmark 2012:7)

⁴ "Panromantisk - Person med en ikke-dualistisk kønsforståelse, der er romantisk tiltrukket af personer uanset disses køn" (LGBT Danmark 2012:20)

⁵ "Queer - Begreb eller betegnelse om en person, der modsætter sig cisheteronormativiteten, og som ikke anerkender, at der kun er to køn, at heteroseksualitet er det normale, eller at kønsidentitet kun kan være mandlig eller kvindelig" (LGBT Danmark 2012:21)

⁶ "Panseksuel - Person med en ikke-dualistisk kønsforståelse, der er seksuelt tiltrukket af personer uanset disses køn" (LGBT Danmark 2012:20)

⁷ "Homoromantisk - Person, der er romantisk tiltrukket af det samme køn" (LGBT Danmark 2012:13)

⁸ "Genderqueer - Eng. udtryk for en person, der ikke kan eller vil identificere sig som hverken mand eller kvinde eller som identificerer sig som både mand og kvinde. Fælles for genderqueers er, at de modsætter sig, at der kun findes to køn. Personer, der kalder sig genderqueers kan f.eks. også kalde sig akønnede, dobbeltkønnede, intergender, intetkønnede, kønsneutrale, neutrois, pankønnede, trikønnede eller føle, at de har et tredje køn eller en flydende kønsidentitet" (LGBT Danmark 2012:12)

Fortællerne har selv valgt tid og sted, og når de har spurgt os til muligheder, har vi givet dem flere valgmuligheder. Der er foretaget interviews på campus AAU-CPH, et folkebibliotek, et plejehjem, et cafeteria samt i et hjem. Interviewene er primært foretaget i dagtimerne og få om aftenen.

Alle fortællere er anonyme og har selv valgt pseudonym. Alle interviews er optaget digitalt mhp. transskription og er foretaget over et par timers varighed med pause undervejs. Pausen er brugt til refleksion, toiletbesøg, at gemme lydoptagelsen og en intern afstemning mellem interviewere ift. afklarende spørgsmål. Interviewene er alle gennemført med deltagelse af os begge, hvor af i størsteparten af interviewene har den ene af os været aktiv interviewer og den anden aktiv lyttende, observerende ift. kropssprog m.m. Dette har ikke været stringent gennem interviewene, idet vi ved alle interviews begge har stillet spørgsmål og været aktivt lyttende undervejs.

Interviewene er gennemført ved personlig deltagelse, idet fortællerne har ønsket personligt interview. Alle interviews er foretaget individuelt med fortællerne på nær ét interview, hvor vi har interviewet et venindepar, som er tidligere kærester.

Ved et interview har vi anvendt den supplerende interviewguide i mødet med en fortæller med lettere demens. Vi har prioriteret dette, trods mulige indsigelser ift. reliabiliteten af flere årsager: dels ønsker vi at inddrage erfaringer fra mennesker med forskellige aldre og funktionsniveauer, og dels for at modvirke typiske begrænsninger i inddragelse af brugerperspektiver, som ifølge Baresford oftest viser sig ved bl.a. ældre og demens (2013:8). Vi har ikke på forhånd været oplyste om den kognitive funktionsnedsættelse, hvorfor vi har valgt at tilpasse spørgsmålene så vidt muligt og bruge første interview til at opnå kendskab og fortrolighed til fortælleren, så det har været muligt at aftale et opfølgende interview. Dette har fundet sted fem dage efter på baggrund af den særlig tilrettelagte interviewguide.

LGBT++ BRUGERRESPONS

Vi har som led i valget af brugerperspektiver afholdt brugerresponsmøder ift. specialets validitet og brugbarhed. På baggrund af et udkast til specialet har vi præsenteret vores fokus, fremgangsmåder, analytiske pointer og konklusioner for LGBT++. Alle fortællere er tilbudt deltagelse, ligesom vi har inviteret LGBT++ der ikke har deltaget i interviews. Deltagene i responsen udgør en fortæller, samt tre inviterede, som ikke danner grundlag for de empiriske fortællinger. Vi har inddraget brugerresponsen i specialets konklusioner og diskussioner. Endvidere inddrager vi brugerresponsen i overvejelserne om validitet, reliabilitet og generaliserbarhed: vi har fået tilkendegivelser om dels

genkendelighed i det empiriske materiale såvel som analytiske pointer, og dels om vigtigheden i at differentiere udsathedsbegrebet og navnlig den udsathed, LGBT++ møder. Deltagerne har givet udtryk for, at det er væsentligt, hvorledes vores fund italesættes og omsættes til konkrete handlinger således, at det kan indgå i en oplysning om og afstigmatisering af LGBT++ og -udsathed. Ved at sætte fokus på udsathed og LGBT++ samtidig er der forbundet en risiko for begrebslig undertrykkelse, idet vi sammensætter to begreber, som ikke er indbyrdes forbundne. Derfor er det centralt at omsætte specialets konklusioner i en akademisk såvel som brugerperspektiverende sammenhæng for at understøtte den frigørende erkendelsesinteresse.

GENERALISERBARHED

Specialets generaliserbarhed skal ses i lyset af de otte LGBT++ fortællinger, som udgør empirien. Vores følgende påstande om mulig generalisering af specialets fund beror på de tætte og nuancerede beskrivelser af vores metodiske tilgange, således at det er muligt for læseren at vurdere grundlaget for disse påstande. Vi diskuterer i det følgende specialets generaliserbarhed med udgangspunkt i Kvale og Brinkmanns analytiske generaliserbarhed (2009:289ff.). Dette består af en gennemsigtighed igennem beskrivelsen af vidensindsamlingen samt databearbejdning og analyse, hvilket vi vægter i de relevante afsnit.

Vi påberåber os ikke, at den viden specialet frembringer kan generaliseres til den danske befolkning, men mener, at differentieringen af udsathed i lyset af LGBT++ fortællinger er værdifuldt for de dele af befolkningen, der identificerer sig som LGBT++. Vi anser derfor specialet for at være kontekstuel generaliserbart, idet vi har fokus LGBT++, som tilsammen udgør mindst 10% af den danske befolkning (LGBT Danmark). Der er derfor ikke tale om et repræsentativt udsnit af befolkningen, men fokus på en gruppe af mennesker, der har en anden seksualitet og/eller kønsidentitet end den cis-heteronormative. Denne gruppe lever dermed ikke op til normen om den almindelige borger (Institut For Menneskerettigheder 2006). Vi mener derfor, at specialets fund kan generaliseres ift. andre LGBT++ i Danmark.

Når baggrunden for generaliserbarheden er slået fast, mener vi, at generaliserbarheden kommer til udtryk i kraft af de nuancer, vi har fået med blandt det ellers smalle udsnit af fortællere. Staunæs og Søndergaard fremhæver de strategiske muligheder i repræsentationer blandt interviewdeltageres "*forskellige positioner og kategoritilhør*" (2005:55). Dette har vi fundet inspiration i og vægter derfor fortællernes differentieringer i aldre, kønsidentiteter,

begærsretninger, uddannelser, tilknytninger til arbejdsmarkedet og erfaringer. Dette mener vi påvirker generaliserbarheden positivt.

Endvidere har vi gennem de otte fortællinger fundet ens mønstre og temaer, som går igen i alle fortællingerne, hvilket vi udfolder i *Databearbejdning, empiri og erkendelser*. Vi mener med inspiration fra Staunæs og Søndergaard (ibid.), at det empiriske materiale er mættet og fortættet, grundet fortællernes variationer og forskellige erfaringer i LGBT++ livet. Vi mener, med inspiration fra Kvale og Brinkmann, at flere fortællinger formentlig ikke vil bidrage til væsentligt ny viden på det område, vi undersøger (2009:133-134). Vi tilskriver endvidere specialet generaliserbarhed i brugerperspektiver, idet vi via brugerrespons har fået tilkendegivelser om empiriske og analytiske pointer, som er genkendelige; ligeledes for LGBT++, der ikke har medvirket i det empiriske grundlag. Kvale og Brinkmann skelner mellem forsker- og læserbaseret analytisk generalisering. Vi finder, at specialet har en delvist forskerbaseret og delvist læserbaseret analytisk generalisering (ibid.: 290). Forskerbaseret, idet vi beskriver metodiske tilgange, databearbejdning samt tydeliggør de argumenter, vi lægger til grund for generaliseringen af specialet. Databearbejdningen behandler vi eksplicit i næste kapitel. Og læserbaseret, idet gennemsigtigheden gør det muligt for læseren at bedømme anvendelsesmulighederne af specialets resultatet i andre lignende situationer.

4. ERKENDELSE OG ANALYSESTRATEGI

ERKENDELSER OG ANALYSESTRATEGI

Dette kapitel indeholder beskrivelser af vores databearbejdning, teoretiske erkendelser samt analysestrategi. Vi præsenterer empirien, og hvordan vi gennem bearbejdning af empirien er kommet til en teoretisk erkendelse af, at udsathed oftest kommer til udtryk i et mønster mellem normbrud og interaktioner i kontekster. Kontekstbegrebet er et vigtigt begreb i differentieringen af udsathed, hvorfor vi diskuterer dette begreb. Vi finder det relevant at tydeliggøre de koblinger, der eksisterer mellem udsathed og kritisk teori samt nuancere på hvilken måde, vi anvender den konstruktivistiske ekskurs. Disse koblinger anvender vi ift. vores teoretiske erkendelser og leder os til et fokus på normbrud og interaktionisme. For at differentiere udsathedsbegrebet er det væsentligt, at vores afsæt er kritisk teori, emancipatorisk erkendelsesinteresse, og vores sigte er at anvende empirien til at foretage en bedømmelse baseret på et ideal om det deliberative demokrati. Vores design baseret på brugerperspektiver betyder, at brugerinvolvering udgør muligheder og anvisninger for, hvorledes vi medskaber og anvender empirien. Dette bruger vi til sidst i kapitlet at drøfte, hvordan og hvornår vi anvender kritisk teori og på hvilke måder, vi inddrager den konstruktivistiske ekskurs. Vi sætter nu fokus på vores databearbejdning og teoretiske erkendelser, som vi beskriver nedenfor.

DATABEARBEJDNING, EMPIRI OG ERKENDELSER

I det følgende præsenterer vi, hvorledes vi har bearbejdet det empiriske materiale, så vi kan anvende empirien i analytisk sammenhæng. Vi har transskriberet alle optagede interviews fra start til slut. Vi har valgt at foretage transskriptionen selv og har forinden aftalt, hvorledes vi ville transskribere: Vi har via transskriptionsprogrammet "Express Scribe Transcription Software" afspillet de digitale optagelser og udskrevet interviewene i deres fulde form. I denne proces har vi valgt at bearbejde interviewene fra talesprog til skriftsprog, hvorved vi har oversat fra en mundtlig til en skriftlig diskurs (Kvale og Brinkmann 2009:200). Herved sker et "tab i transskriptionen", idet kropsbevægelser, toneleje, gestik m.m. ikke fremkommer (ibid.) Vi har omsat det optagede interview til skriftsprog ved at oversætte den ordrette ordlyd til skriftsprog f.eks. ved at udelade gentagelser af ord, stammen, øh m.m. Herved finder vi det muligt at sikre, at interviewene omsættes til LGBT++ fortællinger med fortællernes beretninger og historier i fokus (ibid.203).

Vi har foretaget databearbejdning i form af meningskodning, hvilket indebærer at forbinde passager i teksten med relevante emneord for senere at genfinde et særligt relevant afsnit (ibid.223-224). Vi

har foretaget en bearbejdningsproces med inspiration i kodificeret forskningsproces, som Glaser og Strauss har udarbejdet strategier i relation til og formuleret under grounded theory. Disse består bl.a. af data som sammenlignes og fører til nye udvælgelser af data (ibid.:224).

Vi har gennemlæst de transskriberede interview, siden hen genlæst og samtidigt afspillet lydfileerne for at genkalde os betoning og situationer. I disse processer har vi kommenteret transskriptionernes udsagn med korte betegnelser og koder, som beskriver det fortalte. Disse har vi efterfølgende sammenlignet i forskelle og ligheder, hvor igennem nye udvælgelser af fokus i materialet er blevet muligt. Det betyder, at vi har foretaget en kodning af materialet, hvor vores koder, i lighed med Charmaz præsentation, er *”umiddelbare og korte og definerer den handling eller oplevelse, der beskrives af interviewpersonen”* (ibid.:224). Herved er det muligt at udarbejde koder og kategorier, der vidner om nuancerne i LGBT++ fortællingerne og samtidigt er funderet på brugerperspektiver.

Vores databearbejdning kan forstås som udtryk for datastyret kodning: vi er påbegyndt arbejdet uden begrebslige eller teoretiske koder. Dette har vi valgt, idet vores design og tilgang fordrer at lade brugerperspektivet være styrende. Vi har taget afsæt i de muligheder, der viser sig gennem fokus på fortællingerne, hvilket vi har valgt med udgangspunkt i vores epistemologiske og ontologiske positioner. Vi har udviklet koderne undervejs ved at læse materialet og siden bearbejdet de korte og umiddelbare koder til mere teoretiske og fortættede koder (ibid.224-225).

Vores videre databearbejdning er foretaget gennem en kodning med fokus på en mere teoretisk retning i analysen af data. Derved blev det empiriske materiale fortættet og teoretisk funderet (ibid.224). Vi har drøftet ligheder, forskelle og muligheder i omsætningen af vores koder og på baggrund af dette søgt at læse transskriptionerne på andre måder.

På baggrund af denne databearbejdning har vi udviklet og frembragt nedenstående teoretiske erkendelser, som vi gør til genstand for vores analyse.

PRÆSENTATION AF ERKENDELSE

Vores bearbejdning af empirien har gjort det muligt for os at betragte interviewene som LGBT++ fortællinger med mønstre, som fremkommer i to overordnede temaer: *normbrud og interaktioner*. Temaerne udgør uadskillelige betydninger ift. udsathed i det empiriske materiale og fremtræder som indbyrdes sammenhængende i en ramme, vi benævner *kontekst*. Vi finder, at det er umuligt at differentiere udsathed uden at inddrage konteksten, ligesom normbrud og interaktioner udgør

centralt indhold af udsathed. Fokus på normbrud og interaktioner er ikke nye fund inden for afvigelsesociologi og udsathed, men det er vores erkendelse, som også udgør grundlaget for vores analyse.

Vi ser, at der fra kontekst til normbrud og interaktioner er en indbyrdes sammenhæng, ligesom der er sammenhæng mellem normbrud og interaktioner, som kommer til udtryk i den kontekst, som omhandler udsathed. Udsathed kan gennem vores teoretiske erkendelse betragtes som påvirkelig, idet en forandring i kontekst giver anledning til forandringer i temaerne interaktioner og normbrud. Vi har erkendt, at normbrud og interaktioner fungerer som to sider af samme mønt i det empiriske materiale, idet det er centralt, hvorledes LGBT++ møder, agerer med og udfordrer den heteroseksuelle norm i interaktioner med omverden. Det er fundamentalt for materialet, at bruddet med DHM ikke kan forstås uden for en given kontekst, og at den præger interaktionerne. Omvendt bevidner LGBT++ fortællingerne, at interaktionerne med omverden fremstår problematiske, når det vedrører brud med normen, som er afhængigt af konteksten. Vi forstår altså på baggrund af empirien, at normbrud sker i kraft af interaktioner, og at udsathed opstår relationelt og relativt. Det er også en erkendelse for os, at LGBT++ oplever andre former for undertrykkelse end den strukturelle, som kritisk teori traditionelt forholder sig til.

Normbrud og interaktioner danner grundlag for analysen. Temaerne rummer mønstre i et komplekst samspil og er resultatet af vores teoretisk rettede og fortættede kodning og udgør det analytiske fokus. De empirisk erkendte mønstre adskilles analytisk i normbrud og interaktioner for at kunne differentiere og anskue andre sammenhænge. Vores bearbejdning af empirien har ført til teoretiske erkendelser, som har betydning for analysestrategien. Det er som følge af teoretisk bearbejdning og analyser, at vi gør fund i empirien, hvorfor vores fund præsenteres i analysen.

ANALYSESTRATEGI

Vi har nu præsenteret databearbejdningen og de erkendelser, som vi bruger som analytisk afsæt. I dette afsnit beskriver vi den analysestrategiske stillingtagen og fremgangsmåde.

Vi har erkendt, at normbrud opstår i kraft af interaktioner, og at udsathed er forbundet med undertrykkelse, som viser sig i mikrorelationer. Det er relevant at udforske med et fokus på interaktioner, idet normbruddet kan ske i disse, og udsathed kan opstå som konsekvens. Grundet vores teoretiske erkendelser vedr. interaktioner og normbrud har analysen fokus på normbrud og disses konsekvenser via afvigelsesociologi samt mødet mellem mennesker via interaktionistisk teori.

Vi anser disse fokuspunkter som to sider af samme sag, som empirisk ikke kan adskilles, men som vi opløser analytisk for at begribe på ny.

Interaktionisme er relevant, fordi det er via denne, vi kan begribe empirien og bringe den i anvendelse til at forholde os differentierende til udsathedsbegrebet. For at indkredse vores valg af teori, har vi fundet inspiration hos Goffman, som beskriver, at et vigtigt problem for afvigende gruppers positioner i den sociale struktur omhandler

”de konsekvenser, som disse personer møder i deres ansigt til ansigt-interaktion med andre, er kun en del af problemet og for øvrigt noget, som ikke kan forstås uden hensyntagen til gruppens historiske baggrund, den politiske udvikling og den nuværende politik” (Goffman 2009:167)

Vi har valgt at supplere det teoretiske fokus på interaktionistisk teori og afvigersociologi med begreber som andetgørelse, aspekter af politisk aktivisme og identitetspolitik. Vi præsenterer nu valgene af teori og redegør uddybende for hver enkelt teori, når de bringes i anvendelse i analysen. Vi vægter Goffmans forfatterskab og hans teorier som samhandlingsordenen, stigma og hverdagens rollespil, som vi bruger til at undersøge udsathedens flertydige fremkomster og konsekvenser samt til at udfordre, hvorledes nuancer i udsathed er muligt. Goffmans værker indgår i hele analysen, hvilket også kan siges at være en konsekvens af hans udviklede teorier ift. interaktioner og afvigelse, som er vores fokus.

Foruden Goffmans værker supplerer vi afvigersociologisk med Beckers teori ”Outsidere”, som vi anvender med fokus på hans firfeltmodel for afvigelse, der nuancerer samspillet mellem normbrud og omverden. Vi inddrager Beckers teori, idet han betoner konsekvenserne af omverdens handlinger med begrebet regelhåndhævelse. Begrebet anvendes til at undersøge, hvorledes mennesket, handlinger og omverden samproducerer afvigelser. Vi bruger også begrebet til at specificere vores hensyntagen til historiske og politiske aspekter af afvigelse, som fremgår af citatet af Goffman ovenfor. Vi finder inddragelse af Becker afgørende for at tydeliggøre, at når DHM fungerer som en håndhævet regel, så *kunne* den være en anden. Derved kan afvigelse og udsathed differentieres, og via Berger og Luckmanns begreb institutionaliseringen også forstås mulig at ændre.

Vi supplerer med teori om andetgørelse som led i at undersøge udsathedens flertydige fremkomster og konsekvenser. Her bruger vi dele af Simone de Beauvoirs værk ”Det andet køn” samt Sune Q.

Jensens analytiske begreber ift. andetgørelse, hvilket giver os rum for at udforske den flertydighed som andetgørelsen kan have som konsekvens i ansigt til ansigt-interaktion, som Goffman vægter. Slutteligt inddrager vi også politisk aktivisme og identitetspolitik for at nuancere den historiske og politiske udvikling, der har fundet sted ift. LGBT++ perspektiver. Disse perspektiver anvendes for at udfordre de teoretiske valg og begrænsninger og danner grundlag for at undersøge nuancerne i udsathed gennem positioneringer.

LÆSEVEJLEDNING TIL ANALYSEN

Vi har opdelt analysen i to afsnit, som vi kalder *Udsathedens flertydige fremkomster og konsekvenser* og *Tilblivelsen af nuancer i udsathed*. Vi behandler mødet mellem mennesker og normbrud i en vekselvirkning igennem analysen, da vi vægter at være tro mod vores erkendelser og brugerperspektiver. I begge analyseafsnit er vores analytiske opbygning orienteret mod det interaktionistiske fokus først, hvorefter opmærksomheden rettes mod normbrud.

Første del af analysen *Udsathedens flertydige fremkomster og konsekvenser* omhandler, hvorledes usynlig udsathed opstår, samt hvilke konsekvenser denne udsathed kan medføre. Her er det teoretiske fokus på internalisering, samhandlingsorden, stigma og andetgørelse.

Anden del af analysen *Tilblivelsen af nuancer i udsathed* bringes de strategier, roller og positioneringer, vi finder i udsatheden på banen for at nuancere og differentiere udsathedsbegrebet. Det teoretiske fokus er i anden del rettet mod Goffmans indtryksstyring og rollebegreber samt Beckers firfeltmodel suppleret med politiske aktivisme og identitetspolitik.

I analysen tydeliggøres vores empiriske fund. Her henviser vi til fortællernes pseudonym samt linjenummer i transskriptionen ifm. brug af citater f.eks. (Chris 17-22).

UDSATHED I KONTEKSTER

I analysen vægtes kontekster, da vi gennem empirien har erkendt, at udsatheden kommer til udtryk på forskellig vis i de kontekster, fortællerne befinder sig i, hvorfor vi finder det relevant at drøfte kontekstbegrebet. Vi pointerer i det følgende, dels hvad vi forstår ved begrebet *kontekst* og dels, hvorfor kontekstbegrebet spiller en central rolle ift. differentieringen af udsathed.

Den måde vi forstår kontekster læner sig op af det begreb, der i Goffmans terminologi kaldes *områder*. Områder findes overalt, nogle er åbne og har svage grænser f.eks. ude i naturen eller i det offentlige rum, mens de fleste mennesker i den vestlige verden primært befinder sig i lukkede områder, dvs. i hjem, indendørs arbejdspladser, klubber etc. (Goffman 2014:141ff). I disse områder

er der *rammer*, som har betydning for, hvordan mennesker forholder sig i aktiviteter i forskellige sociale situationer og begivenheder: *"Rammer er med andre ord med til at definere situationer og de hjælper dermed aktører med at afgøre hvilke regler som gælder netop her"* (Kristiansen 2014:205). Der gælder forskellige regler og normer i forskellige kontekster afhængigt af, i hvilket område og dermed hvilke rammer, der er gældende for det pågældende område. Nogle rammer er gældende på en bar, mens andre på et hospital. Det forventes, at normerne for området bliver overholdt gennem reproduktion og opretholdelse af den sociale orden (Goffman 2014:142). Dette udfoldes i første del af analysen og danner grundlag for nuanceringer af udsathed i anden del. Afhængigt af de kontekster LGBT++ befinder sig i, er der forskellige normer og regler for, hvordan man må agere, hvilket er en central pointe ift. til den videre analyse.

ERKENDELSESVANDRING

I det ovenstående har vi vist, hvilke erkendelser vi har gjort os gennem databearbejdningen. Normbrud, interaktioner og kontekst er centrale temaer i empirien, som vi er nødt til at forholde os til analytisk via et teoretisk afsæt i hovedsageligt Goffman og Beckers teorier. Vi finder det relevant at vise den vandring, vi går fra kritisk teori til en konstruktivistisk og interaktionistisk tilgang i analysen. Det gør vi for at kunne begribe nuancerne og kompleksiteten i empirien for til sidst at vende tilbage til det kritisk teoretiske udgangspunkt. Vi beskriver her den vandring, som er drevet af vores erkendelser via brugerperspektiver fra den kritiske teori til konstruktivisme og tilbage igen. Inden for den værdikonfliktteoretiske tilgang til sociale problemer opstår disse som følge af modsatrettede værdier i samfundet. Majoritetens værdier, interesser og levermåder konflikter med de dele af befolkningen, som har andre værdier eller levemåder. Den dominerende levemåde i et samfund kan være undertrykkende for mennesker, der ikke lever efter majoritetens værdier (Ejrnæs og Guldager 2008:159). Ift. LGBT++ kan bruddet med DHM forstås som et brud med normerne i Danmark, da LGBT++ levemåder bryder med den heteroseksuelle majoritets. Ud fra Goffmans optik kan LGBT++ i nogle sammenhænge forstås som afvigere, og derved kan de opleve undertrykkelse (2009:181). Kritisk teori kan følge os så langt, men når vi her omtaler undertrykkelse, er det ikke entydigt i en kritisk teoretisk forstand. Via bearbejdningen af empirien har vi erkendt, at undertrykkelse og udsathed opstår relationelt og relativt. Vi har erkendt, at undertrykkelsen er ikke konstant, men opstår i nogle kontekster og møder, hvor LGBT++ oplever diskrimination, tilråb, undviger samtaler og handlinger eller udelukkes fra fællesskaber pga. afvigelsen fra det cis-

heteronormative. Vi har erkendt, at LGBT++ i nogle tilfælde kan yde modstand mod undertrykkelsen, hvilket kan begribes konstruktivistisk. Udsathed er kompleks, som vi for at kunne begribe, må inddrage konstruktivistiske begreber for at kunne favne de elasticiteter og nuancer, vi ser i fortællingerne, som kritisk teori ikke rummer. Gennem databearbejdningen har det stået os klart, at vi må forlade den kritiske teori for en stund og bevæge os over i en konstruktivistisk tilgang i analysen. I analysen går vi derfor konstruktivistisk til værks ved at nykonstruere udsathed på baggrund af en interaktionistisk analyse. På trods af den konstruktivistiske ekskurs og interaktionistisk fokus i analysen har vi fortsat en emancipatorisk erkendelsesinteresse og inddrager brugerperspektiver og LGBT++ fortællinger som en bærende del af differentieringen af udsathed. Idet vi er tro mod brugerperspektiverne, er vi nødt til at ændre spor i analysen og gå mere interaktionistisk og konstruktivistisk til værks ved at nykonstruere udsathedsbegrebet og forholde os til de konstruerede begreber, som blev skitseret i det videnskabsteoretiske kapitel. Dette netop for at kunne rumme den kompleksitet og elasticitet, vi finder i fortællingerne. Vi slipper ikke den kritiske teori, men nedtoner den gennem analysen for at tage den op igen i konklusionerne og diskussionerne. Vi finder, at den konstruktivistiske tilgang giver mulighed for at begribe og omsætte nuancerne i empirien, så udsathedsbegrebet differentieres og nykonstrueres gennem brugerperspektiver og LGBT++ fortællinger. Vi mener, at den konstruktivistiske tilgang giver anledning til et normativt udsathedsbegreb, der tager højde for brugerperspektiver og giver plads til en demokratisk vidensproduktion ift. udsathed. Dette gør, at vi forholder os til den emancipatoriske erkendelsesinteresse og spejler i idealet om det deliberative demokrati. Derved er det en erfaringsmæssig cirkelvandring og et konstruktivistisk begrundet afsæt for en normativ kritik af udsathedsbegrebet.

5. DIFFERENTIERINGER AF UDSATHEDSBEGREBET

DIFFERENTIERINGER AF UDSATHEDSBEGREBET

Dette kapitel indeholder analyser og dermed differentieringer af udsathedsbegrebet gennem brugerperspektiver og LGBT++ fortællinger. Vores intention er at nuancere udsathed for LGBT++. Vi fremfører analyserne i to dele og indleder ved at fokusere på, hvorledes usynlig udsathed opstår, samt hvilke konsekvenser denne udsathed kan medføre. Herefter beskæftiger vi os med de strategier, roller og positioneringer, vi finder mulige i udsatheden netop for at nuancere og differentiere udsathedsbegrebet. Der er mange måder at lave analyser på, men på baggrund af den emancipatoriske erkendelsesinteresse og vores udgangspunkt i den kritiske teori får LGBT++ stemmer afgørende roller i differentieringen af udsathedsbegrebet. Med dette i mente har analyserne en konstruktivistisk tilgang i et interaktionistisk perspektiv, idet vi gennem differentieringen af udsathedsbegrebet fokuserer på sociale relationer og identiteter for at kunne nykonstruere begrebet og tilføre flere nuancer og brugerperspektiver i lyset af LGBT++.

UDSATHEDENS FLERTYDIGE FREMKOMSTER OG KONSEKVENSER

Vi starter analysen med udgangspunkt i dele af empirien, som belyser socialisering og internalisering af DHM, da den er en præmis, der ligger til grund for den sociale samhandlingsorden, som efterfølgende bliver udfoldet. Vi ønsker her at vise, hvordan DHM indgår som præmis for udsathed og på den måde har en betydning for fortællerne samt ift. deres sociale relationer. Til at belyse dette bruger vi Berger og Luckmanns begreber om socialisering og internalisering, som også giver adgang til at afdække en del af parameteret identiteter. Herefter åbner vi op for den sociale samhandlingsorden samt de kompromiser fortællerne må indgå for at reproducere den sociale orden. Dette gør vi ved at bruge Goffmans teori om den sociale samhandlingsorden, hvilket giver mulighed for at undersøge operationaliseringen sociale relationer. Dernæst fokuserer vi på, hvad der sker, når den sociale samhandlingsorden ikke reproduceres, og hvilke konsekvenser dette kan medføre. Det gør vi ved at bruge Goffmans teori om stigma samt Beauvoir og Jensens udlægninger af andetgørelses-begrebet. Dette betragter vi relevant for at synliggøre, hvordan udsatheden fremkommer, og hvad der sker, når normer brydes, hvilket LGBT++ gør i nogle situationer i kraft af bruddet med DHM. Dette giver anledning til at fokusere på parametrene sociale relationer og identiteter. Teorierne giver mulighed for at belyse, hvordan omverden behandler det anderledes, samt hvordan de stigmatiserede mennesker håndterer dette.

SOCIALISERING OG INTERNALISERING AF DEN HETEROSEKSUELLE MATRICE

I det følgende fokuserer vi på de dele af empirien, der illustrerer hvorledes DHM er blevet socialiseret og internaliseret i samfundet og dermed også i LGBT++ virkelighed. Vi finder det relevant at undersøge, hvordan socialisering og internalisering af DHM har betydning for den sociale samhandlingsorden og andetgørelse, som vi udfolder efterfølgende.

Ifølge Berger og Luckmann sker socialiseringen gennem opdragelsen, via bevidste og ubevidste påvirkninger fra de primære personer, oftest anset som værende familien. Socialiseringen er med til at forme barnet og give det en forståelse af det samfund og den familie, barnet lever i (Berger & Luckmann 2009:87). Socialiseringen er en overføring og oplæring af samfundets strukturer, hvor barnet lærer, hvad der er socialt acceptabelt og hvordan man skal agere i forskellige situationer (Berger & Luckmann 2009:92ff). En anden del af socialiseringen sker gennem påvirkninger fra samfundet (Berger & Luckmann 2009:99); det kan være fra skolen, lovmæssige forhold, religion eller påvirkninger fra TV og andre digitale medier (Jerlang 2009:84ff). Socialiseringen giver dermed individet et verdensbillede, der bliver til en objektiv virkelighed for individet, idet denne virkelighedsforståelse bliver internaliseret.

DHM spiller en stor rolle hos mange af fortællerne og kommer til udtryk gennem en kompleks og allestedsnærværende måde at møde andre mennesker på. I empirien har vi fundet, at fortællerne gennem deres opdragelse, hvilket vi ser som udtryk for socialisering, er blevet bekendt med, at afvigelse fra det heteronormative er unormalt og i nogle tilfælde forkert. Dette har sat dybe spor i mange af fortællernes forhold til sig selv og andre. Fortællerne beretter om, hvordan de har følt sig anderledes og forkerte op gennem deres barndom, og hvordan de har haft en vished om deres følelser og tanker som unormale ift. det omgivende heteronormative samfund. Anton fortæller om erindringer fra barndommen:

"Jeg har været ham der, der ikke rigtig turde at være venner med drengene, og pigerne har syntes jeg var lidt mærkelig. Jeg var jo anderledes på en eller anden måde" (Anton 169-171)

Anton har følt sig anderledes og mærkelig op gennem sin barndom i relationen til andre børn. Denne anderledeshed forstærkes gennem fortællingen om hans familiære situation. Anton er vokset op i en fundamentalistisk kristen familie, som ikke anerkender homoseksualitet:

"Så de anerkender jo ikke min seksualitet og det er da hårdt at man skal sådan forsage en masse af de værdier man får med fra barndommen af" (Anton 768-769)

Gennem Antons socialisering har han lært, at homoseksualitet ikke anerkendes, hvorved heteroseksualitet bliver det eneste rigtige. Anton har oplevet indre konflikter ved at skulle forsage mange af de værdier, han har med fra familien. Anton har gjort sig mange overvejelser om at springe ud og leve et liv i overensstemmelse med sin seksuelle orientering, da dette vil tvinge ham til at tage afstand fra de værdier og den socialisering og internalisering af verden, han har fået fra barndommen. Helene pointerer også, hvorledes hendes mor i barndommen har italesat homoseksualitet:

"Og faktisk talte min mor rigtig grimt om homoseksuelle da vi var små, kan jeg huske... Så måske har jeg også haft det i baghovedet når jeg har holdt for mig selv som jeg har gjort" (Helene 207-212)

Helene tillægger morens negative omtale af homoseksualitet, som medvirkende til, at hun i noget tid har holdt sin seksualitet for sig selv og har haft svært ved at fortælle sin mor, at hun er lesbisk. Forældrenes udtalelser og ageren ift. LGBT++ har indflydelse på, hvordan fortællerne agerer og åbner sig op for deres forældre, da ubehagelige episoder kan sætte spor. F.eks. fortæller Chris, som er til fyre, om en episode, hvor han så spillefilmen "Brokeback Mountain" sammen med sine forældre. I filmen er der en scene, hvor to mænd har sex:

"Jeg husker også et tidspunkt hvor jeg sammen med min mor og far så Brokeback Mountain hvor der er nogle heftige scener hvor de har sex, hvor min far går ud af stuen. Og det har også gjort at jeg har ventet længere tid" (Chris 121-123)

Konsekvensen af, at Chris far rejser sig fra sofaen og forlader rummet gør et stort indtryk på Chris, hvorfor han ikke tør fortælle sin far, at han er til fyre. Han har ventet flere år, før faderen kommer til ham og spørger ind til det. Chris har en oplevelse af, at faderen forlader stuen, idet han finder scenen i filmen frastødende, og dermed forstår Chris situationen som et udtryk for, at hans far betragter homoseksualitet som frastødende. Fortællernes beretninger bærer præg af deres socialisering og internalisering af DHM, hvilket ofte resulterer i, at fortællerne ikke tør åbne op for deres forældre og venner, da de er bange for at skuffe dem. Overvejende lesbiske Dagny fortæller, hvorledes hun har inviteret sin mor til efterskolen for at fortælle hende om sin nye kæreste:

"Og så begyndte hun at græde og sagde, jeg troede du var gravid. Jeg tror det var en reaktion på, at hun var nervøs. Og så sagde hun, vi skal nok klare det sammen. Som om det var et problem. Der følte jeg lidt at det var et problem, hun skulle sluge en kamel" (Dagny 236-238)

Reaktionen fra Dagnys mor kan ses som et udtryk for, at Dagny bryder med forestillingen om heteroseksualitet, hvor det værste kan være at blive gravid i en ung alder. Men Dagny har fået en pigekæreste, hvilket opleves som et problem *de nok skal klare sammen*. Bruddet med den heteroseksuelle forestilling giver anledning til nervøsitet og angst for at skuffe:

"Jeg var rigtig nervøs for at fortælle min mor det, for jeg var nervøs for at hun blev skuffet" (Dagny 231-232)

Dagny er bange for at skuffe sin mor. Angsten for at skuffe kan ses som et udtryk for, at LGBT++ er en afvigelse. En afvigelse fra det normale og heteronormative, som vil skuffe omverdenen, da denne norm ikke efterleves. Fortællerne vælger ofte at skjule seksualiteten i noget tid, da de har fået internaliseret, at det heteronormative er det rigtige. Storm som er lesbisk og genderqueer fortæller:

"De første mange år havde jeg svært ved det og hadede at springe ud og undgå det og løj over for mennesker. Jeg prøvede at lægge skjul på hvem jeg var" (Storm 26-27)

Storm har forsøgt at skjule den side af sig selv, da hun fandt det svært at skulle vedkende sig selv at han var lesbisk. Internaliseringen af DHM skaber ofte en afstand mellem LGBT++ og dennes nære familie, da de ofte føler, at de ikke kan være åbne omkring deres kærlighedsliv, selvom de egentlig gerne vil dele den side af sig selv. Chris fortæller:

"Jeg synes stadig det er svært at snakke med mine forældre om det. Altså, de ved det godt, men det er ikke noget vi snakker vi om, og det synes jeg faktisk lidt er skam, for det ville jeg gerne" (Chris 30-32)

Chris oplever, det kan være svært at være åben ift. forældrene og taler derfor ikke om sit kærlighedsliv, selvom han egentlig gerne ville. Dagny fortæller også om samværet med sin mor:

"Jeg ved jo hun elsker mig. Men jeg fortæller aldrig noget om piger. Vi snakker sådan meget om mænd, og der føler jeg sådan lidt at der knækker den der tråd med at – kender hun mig egentligt? Og accepterer hun det her?" (Dagny 285-287)

Dagny og hendes mor taler om mænd sammen, selvom Dagny ikke er interesseret i mænd, hvorfor hun nogen gange føler sig ukendt og ikke accepteret i relationen til sin mor. Det er ikke forældrene i sig selv, der giver anledning til problemer, men den måde de reproducerer DHM gennem socialiseringen, som LGBT++ internaliserer. Det er altså virkningen af internaliseringen og ikke forældrene, der er med til at fastholde heteroseksualitet som det rigtige og vanskeliggøre det at være LGBT++.

Igennem socialiseringen i skoletiden bliver fortællerne også oplært og bekræftet i, hvordan heteronormativiteten er gældende i samfundet. Det være sig f.eks. gennem seksualundervisningen i folkeskolen, som Helene fortæller:

"Og så kan jeg også huske noget som seksualundervisning, der blev det aldrig nævnt at det også var en mulighed... altså samme køn" (Helene 68-70)

Homoseksualitet og kønsidentitet har ikke været på skoleskemaet i seksualundervisningen, og det er ikke blevet nævnt, at kærlighed og sex mellem to af samme køn er en mulighed, hvilket understøtter det heteronormative.

Anton har samme erindringer fra folkeskolen. Han gik på en kristen privatskole, hvor tonen dog var noget hårdere over for LGBT++:

"Jeg har jo gået på en kristen skole med kristne lærere så det var jo ikke-eksisterende. Selv til seksualundervisning udtalte læren jo at det var en synd" (Anton 421 - 422)

Anton har også lært i skolen, at homoseksualitet ikke kan anerkendes og er en synd. Skoletiden har bekræftet den familiære socialisering i, at brud fra det heteronormative ikke findes og ikke er velanset. Medierne er også med til at frembringe billeder af, hvad der er rigtigt og forkert ift. seksualitet og kønsidentitet. Mange af fortællerne beretter om, hvorledes der i deres ungdom ikke har været fokus på andre udtryk end det heteronormative i TV:

"Det var ikke noget man blev præsenteret for og man blev ikke konfronteret med det i TV heller på det tidspunkt" (Helene 70-71)

LGBT++ har ikke været kategorier, der blev omtalt i medierne, hvilket understreger det heteronormative. Vi har gjort et fund i, at heteronormativiteten er en betydningsfuld del af den socialisering, som fortællerne er vokset op med og har internaliseret. DHM udgør en norm i mange samfund, og også det danske, hvor der både bevidst og ubevidst fokuseres på, at det heteronormative er det rigtige, og at afvigelser herfra imødekommes med skuffelser, anderledeshed eller noget uacceptabelt. Denne forståelse af heteronormativitet og DHM som allestedsnærværende ligger i forlængelse af Wittigs begreb om *The Straight Mind*. Butler er inspireret af Wittig, som argumenterer for *The Straight Mind* gennemsyrrer både sprog, politik og økonomi, og at vi derfor kun kan forstå homoseksualitet og kønsidentitet gennem heteroseksualitet (Butler 2007:67). *The Straight Mind* er et udtryk for, at heteroseksualitet danner rammen for, hvad der er muligt at italesætte, og hvad der kan lade sig gøre (Wittig 1980). Derfra når Wittig pointen i, at begrebet kvinde kun giver mening i en heteroseksuel sammenhæng, hvorfor hun argumenterer for, at blandt lesbiske findes kvinden ikke (ibid.). På denne måde kan man forstå DHM og *The Straight Mind* som indlejret i den danske kultur som en selvfølgelighed. Dermed bliver den meningsfuld og det rigtige i de interaktioner, der finder sted mellem mennesker. Den har også betydning for, at ikke-heteroseksualitet virker brydende i den sociale samhandlingsorden, som vi nu udfolder.

DEN SOCIALE SAMHANDLINGSORDEN

Vi har nu belyst, hvorledes DHM er internaliseret i det danske samfund, og reproduceres gennem familiære relationer, skole og medier. DHM har derfor betydning for de interaktioner, der foregår mellem mennesker. Erving Goffman beskæftiger sig med interaktioner i teorien om den sociale samhandlingsorden. Goffman argumenterer for, hvorledes der i alle hverdagens situationer opstår en social orden, dvs. usagte sociale regler, som er betydningsfulde ift. de måder, individer kan og skal agere på over for hinanden, når de befinder sig i hinandens nærhed (Goffman 2004:283). Ifølge Goffman er samhandlingsordenen tilstede i alle hverdagslivets sociale situationer og har sine egne strukturer og logikker, som bliver reproducerede af ligestillede individer. Den sociale orden opretholdes ved, at ligestillede, interagerende mennesker forholder sig til de sociale adfærdsregler, som er gældende i det givne kontekst (Goffman 2004:290). Reproduktionen af DHM sker ved, at kvinder agerer feminine og mænd agerer maskuline, da dette er den heteronormative forståelse af køn og dermed den forventning, omgivelserne har til hhv. kvinder og mænds ageren (Butler

2007:32). Når den sociale orden og heteronormativiteten ikke reproduceres, ved at agere feminint som mand eller maskulint som kvinde, kan den sociale orden brydes. Den, der bryder med den sociale orden, skiller sig ud og kan derved risikere stigmatisering eller blive andetgjort. Dette handler om at blive gjort til noget andet end de resterende mennesker i situationen i kraft af bruddet med den sociale orden (Andersen 2013:139-140). Vi uddyber dette nedenfor i afsnittet *Normbruddets konsekvenser: stigma og andetgørelse*. I det følgende vi beskæftiger os med den sociale samhandlingsorden.

Gennem empirien har vi fundet, at DHM er internaliseret i det danske samfund og dermed også indlejret i den sociale orden, som ifølge Goffman er til stede i alle hverdagslivets interaktioner. Vi mener derfor at kunne argumentere for, at DHM også gælder i de sociale adfærdsregler, som gælder mellem individer som vist i afsnittet ovenfor. Det er blevet en almen forståelse i Danmark, at kvinder og mænd danner par, at kvinder er feminine og mænd er maskuline, og såfremt dette ikke efterleves, kan der forekomme brud med sociale orden afhængigt af hvilken kontekst og dermed hvilke sociale adfærdsregler, der gør sig gældende i den givne situation.

AT HOLDE I HÅND: DET ER BARE IKKE NOGET MAN GJORDE

I empirien har vi fundet forskellige eksempler på, hvordan denne sociale samhandlingsorden kommer til udtryk og har forskellige konsekvenser for fortællerne. F.eks. fortæller Dagny, som er overvejende lesbisk, hvordan hun nogle gange er nødt til at kysse med fyre for at passe ind i venindegruppen:

"Jeg har aldrig haft noget med drenge at gøre... Jo, jeg har kysset med nogle drenge og sådan... men, dét at jeg er bange for at folk dømmes mig, gør at jeg ikke vil have sat et label på mig" (Dagny 94-96)

Drenge ikke har Dagnys interesse, men hun reproducerer i denne situation de sociale adfærdsregler ved at kysse med drenge. Handlingen *at kysse med drenge* strider imod hendes seksuelle orientering og lyst, men hun gør det alligevel for at undgå at bryde med den sociale orden og dermed risikere at blive andetgjort eller få sat et label på sig som anderledes og lesbisk.

"Jeg er meget påpasselig med, hvad jeg gør over for mine veninder, fordi jeg har oplevet, at folk kan være fordomsfulde og skræmte" (Dagny 46-47)

Dagny er bevidst om, hvordan hun fremstår over for sine veninder for ikke at bryde med den sociale orden. Det samme billede viser sig hos Helge som fortæller om hverdagslivet i offentligheden med hans nu afdøde mand. Helge pointerer, at det at holde i hånd på åben gade ikke var noget, hans mand og ham har gjort sig i:

"Nej, det var jo bare noget, man ikke gjorde ... men jeg synes bare, at det virker latterligt" (Helge 407-408)

I dette citat hersker der en social adfærdsregel om, at denne form for opførsel ikke er tilladt og ligefrem latterliggøres. For de fleste vil det at holde i hånd med en kæreste være en naturlig mulighed og en bekræftelse af et heteroseksuelt forhold, men dette har Helge og hans mand valgt ikke at gøre, og dermed er de med til at reproducere den sociale orden. Helene fortæller også om, hvordan hun og kæresten ikke tør være åbne om deres forhold overalt i offentligheden:

"Der er nogle steder, fx når vi rejser til udlandet, ikke lige Berlin, men andre steder i udlandet der opfører vi os ikke ligesom herhjemme. Fordi vi ikke helt kan lure hvordan stemningen er overfor homoseksuelle" (Helene 133-135)

Helene vejrer stemningen, om det er legitimt at holde sin kæreste i hånden eller om denne handling bryder med den sociale orden, og de derved risikerer andetgørelse afhængigt af konteksten.

Disse eksempler illustrerer, hvordan udsathed kan opstå hos LGBT++, da de til tider må handle på måder, de ikke har lyst til, og overveje eller undvige visse handlinger for at reproducere den sociale orden og dermed undgå at skille sig ud og derved risikere at blive andetgjort.

DET ELSKER JEG, SÅDAN AT BLIVE FORGUDET

I andre fortællinger viser det sig, at brud med den sociale orden kan medføre en positiv konsekvens for fortælleren. Anton fortæller:

"Jeg synes at når jeg går i byen på heteroseksuelle steder og når jeg så begynder at danse lidt meget med mit underliv, så er der mange heteroseksuelle mænd der kommer over, fordi de synes jeg er spændende. Så får jeg meget opmærksomhed og får ofte også drinks og sådan noget. Og vi er fuldstændig indforstået med at det ikke er fordi vi skal noget bagefter, det er bare sjovt... Så møder man nogle heteroseksuelle fyre som bare elsker en. Det elsker jeg, sådan at blive forgudet" (Anton 112-115 og 482-483)

Anton bryder med den sociale orden ved at skille sig ud og danse på en anden måde end forventeligt, men frem for at frygte andetgørelse, finder Anton det positivt at skille sig ud og få ekstra opmærksomhed og gratis drinks af fyrene på baren. I denne kontekst opleves bruddet med den sociale orden som en positiv konsekvens for Anton, mens oplevelsen er en anden for Dagny, da hun er bange for at få påsat et label. Storm oplever det også som positivt, når han er ude med Normstormerne⁹, hvor hun underviser og oplyser folkeskoleelever om LGBT rettigheder, diskrimination, mobning etc. Storm fortæller:

"Det har givet mig meget ift. at man kan gøre noget, tage ud og lave workshops med børn og unge og få deres reaktioner og bringe det i spil. Bringe sig selv i spil på en ikke farlig måde ud fra et fast materiale, vi har med øvelser og teorier og modeller, som vi tegner. Det har været fedt at kunne gøre noget og møde de der seje mennesker og få øjnene op for noget" (Storm 580-583)

Selvom Storm outer sig selv i undervisningssituationerne og dermed skiller sig ud ved at være genderqueer, opleves det ikke på en negativ måde. Tværtimod opleves det som en god oplevelse at åbne øjnene på de unge skoleelever. At bryde med den sociale orden er ikke altid forbundet med at skille sig ud på en negativ måde. Positiv udskillelse kan forekomme afhængigt af, hvilken kontekst fortællerne befinder sig i.

FRI FOR DEN HETEROSEKSUELLE MATRICE: FOLK VAR COOL OG ÅBNE

Alle fortællerne fremhæver ligeledes perioder af deres liv, hvor de har indgået i fællesskaber med andre normer og adfærdsregler, og hvor DHM ikke var dominerende ift. opretholdelse af den sociale orden. Dette kommer til udtryk i de fortællinger, der omhandler *frirum*. Disse frirum, som vi har valgt at kalde det, optræder i alle fortællernes liv. F.eks. som en tid på efterskole, en midlertidig ophold i udlandet eller som hobbyer, der fungerer som frirum i fritiden.

Storm fortæller, hvorledes hun oplever Normstormerne som et frirum. Et sted hvor der er højt til loftet, og hvor han ikke møder nogen fordomme fra de andre, tværtimod:

"Da jeg startede i Normstormerne, mødte jeg en masse mennesker – en transperson, en transmand og en anden genderqueer og en nonbinær. Jeg blev venner med dem,

⁹ Normstormerne er et gratis tilbud for alle 7. til 10.klasser i Århus og Københavns Kommuner, der har til formål at mindske mobning og mistrivsel relateret til køn og seksualitet.

hvor det var et fedt rum at være i. Folk var cool og åbne og vi lavede mange øvelser. Der var plads til at reflektere over sig selv, prøve ting af og prøve at hedde et andet navn, hvis man ville det i undervisningssituationen” (Storm 140-144)

I Normstormerne opleves det, at DHM bliver sat ud af spil. I stedet er tale om et møde mellem ligestillede mennesker, hvor Normstormerne bryder med den sociale orden i verdenen uden for frirummene. Dermed reproducerer de en social orden, hvor DHM ikke hersker og muliggør et rum for at afprøve forskellige kønsudtryk og -identiteter. Helge fortæller, at han det meste af sit liv har været tæt knyttet til teateret og har brugt sin fritid på at spille amatørteater:

”I: Hvad har det betydet for dig at kunne spille teater?

H: Jo, det har givet mig meget. En balance.

I: Hvordan det?

H: Altså uden at være professionel... Jeg har fundet mange ligestillede.

I: Hvordan ligestillede – sådan folk, der også godt kan lide skuespil?

H: Ja.... Homoseksuelle forhold, måske...

I: Så det var et miljø, hvor man også kunne møde andre?

H: Ja” (Helge 151-165)

Teatermiljøet har været et frirum i Helges liv, hvor han har kunnet finde ligestillede mennesker, hvilket givet balance i tilværelsen. Endelig fortæller Chris, hvorledes et ophold på efterskole ændrende hans perspektiv ift. sin seksualitet:

”Det var helt klart et vendepunkt der på efterskolen. Det var sådan en meget openminded efterskole, og der var også handicappede, så der fik jeg selv et andet syn på handicappede. Men der var det ligesom at man havde bedre forståelse over for specielhed og anderledeshed” (Chris 93-95)

Idet der på skolen er åbenhed over for det anderledes, udgør det et vendepunkt i Chris liv, da anderledeshed nuanceres gennem forskellige udtryk. Dét at komme ind i et *område*, hvor der er andre rammer, og hvor der ikke skal leves op til den almindelige borger som Institut for Menneskerettigheder og Goffman (2006; Goffman 2009) fremstiller det, opleves som en frihed. Disse frirum er konstruerede rum, men i disse er DHM ikke gældende. Vi har fundet gennem

empirien, at det er muligt at skabe rum, hvor DHM ikke er herskende, hvilket opleves som frirum for LGBT++. Frirummene har andre rammer, og dermed er der andre sociale regler, der er gældende her. Det udgør et fund at udsathedens opstår i situationer, hvor DHM er med til at danne de rammer, der er gældende i det konkrete område.

NORMBRUDDETS KONSEKVENSER: STIGMA OG ANDETGØRELSE

Vi fokuserer nu på, hvilke konsekvenser det kan have, når den sociale orden ikke reproduceres. Derfor anvender vi Goffmans stigmatteori for at kunne belyse, hvordan omverden behandler det anderledes, samt hvordan de stigmatiserede håndterer dette. For at supplere perspektiverne om stigma inddrager vi begrebet andetgørelse. Det gør vi for at nærstudere, hvilke konsekvenser der kan opstå på baggrund af stigmatiseringen. Samlet tjener denne del af analyse til formål at belyse konsekvenserne af stigmatiseringsprocessen for at synliggøre flere aspekter udsathed.

Goffmans teori om stigma består af en lang række begreber, som har betydning for den proces, hvor stigmatisering finder sted. En del af disse begreber anvendes i analysen for at understrege eller udfordre empiriske pointer. Stigma består overordnet af en proces, hvor mennesker skelner mellem og stempler menneskeligt liv og handlen; de stemplede tillægges negative aspekter og kendetegn via kulturelle hegemonier; de stemplede rangeres i tydelige grupper, der bevirker og bevarer en skelnen i "os" og "dem"; stemplede mennesker møder diskrimination og tab af status, der bevirker ulige sociale vilkår (Jacobsen og Kristiansen i Goffman 2009:32). Stigma omhandler en social proces med positioner eller perspektiver, som alle individer indgår i på basis af de normbrud, som kan have indvirkning på processernes forløb (Goffman 2009:178).

ER DER NOGET JEG SKAL ÆNDRE FOR IKKE AT VIRKE SÅ BØSSET ELLER HOMOSEKSUEL?

Goffman skelner mellem tre forskellige former for stigma: *kropslige vederstyggeligheder*, *karaktermæssige fejl* samt *tribale stigma*. I dette fokuserer vi alene på karaktermæssige fejl, som Goffman forstår som knyttet til svag vilje, forkerte lidenskaber og overbevisninger og uredelighed (Goffman 2009:46). Disse kan komme til udtryk gennem kategorier for sociale problemer, som kan genfindes i definitionerne på social udsathed som præsenteret i indledningsvist i specialet. I denne sammenhæng kan LGBT++ kategoriseres under stigma forbundet med karaktermæssige fejl, idet forestillingen om den forkerte form for lidenskab er knyttet til bruddet med DHM. Dette beror på Goffmans pointe om, at man besidder et stigma, når man afviger fra normen, hvorved holdninger

og handlinger rettet mod et menneske med stigma gør, at den stigmatiserede ikke betragtes som et helt menneske. Dette bevirker, at *de normale*, som ikke afviger negativt ved en given situation, udfører diskriminerende handlinger, som afgrænser den stigmatiseredes potentialer for nuancering (ibid.46-47). Dette kommer til udtryk hos fortælleren Marcus om samtalen med en forfatter, som ville forstå årsagen til Marcus aseksualitet:

"Han begyndte at spørge ind til, om jeg havde været udsat for et traume eller havde været misbrugt i barndommen. Det tænkte jeg over efterfølgende, for der lå jo lidt i det en forudsætning om, at fordi jeg ikke er seksuel, så må der være et eller andet galt med mig, som kan forklares på en måde. Og på baggrund af det tankemønster, begyndte han at spørge ind til traumer og misbrug" (Marcus 394-397)

Tilsvarende patologiske forståelse er historisk blevet anvendt for LGBT++ (Edelberg 2012:11). Som følge af Marcus fortælling må den patologiske tilgang forstås som aktuel i måden at begribe det, der falder uden for normen. Til stigmatiseringen hører også konsekvensen at blive reduceret. For LGBT++ finder vi i det empiriske materiale tegn på, at netop fordi seksualiteten og kønsidentiteten er noget andet, end den cis-heteroseksuelle, så får den væsentlig betydning. Denne betydning ser vi som et udtryk for en hyperseksualitet, altså en overdrevet, for meget og uønskelig seksualitet. Dagny fortæller om en fest, hvor hun blev anklaget for at lægge an på en anden pige:

"Så tog hun afstand til mig derfra. Hvis jeg bare havde været en normal ciskønnet, så havde det jo ikke være sådan... altså hvis de ikke vidste, at jeg også var til piger" (Dagny 99-101)

Hyperseksualiteten, som tilskrives en del af fortællerne, fremstilles som uden grænser eller moral. I en mere radikal form for stigmatisering kan det føre til diskrimination og mistænkeliggørelse ud over det aktuelle stigma. Helge, som har levet i monogamt parforhold i hele sit voksne liv, fortæller om sit arbejde med at lede unge sælgere:

"Der var jeg jo nødt til at engagere de der helt purunge gutter. Og der kunne godt komme bemærkninger om, at jeg foretrak de helt unge, på grund af "det". Men sådan har det ikke været, de har bare skullet bestille noget" (Helge 430-432)

Helge fortæller i interviewet om henvendelser fra kunder, som er betænkelige ved hans seksuelle orientering. Idet Helge er homoseksuel, tillægges han hyperseksualitet, som muliggør uredelige tanker om unge drenge og potentialet for pædofili.

Goffman fremhæver, at stigmaet bliver særlig relevant i *blandede kontakter*, når normale og stigmatiserede er i samme sociale situation (Goffman 2009:53). Betydningen af dette er væsentligt, idet vi i det empiriske materiale finder eksempler på, at fortællerne finder deres seksualitet og kønsidentitet irrelevant, når de er alene eller sammen med andre LGBT++. Verden består ikke alene af blandede kontakter, selvom de finder sted i mange tilfælde i løbet af en dag for fortællerne.

Mennesker med stigma må forholde sig til stigmaet og møderne i de blandede kontakter gennem moralske karrierer. Den moralske karriere er socialiseringsmønstre med betydning for, hvorledes man lærer, håndterer og erfarer samspillet mellem de normales standpunkt og stigmaet samt dets konsekvenser (ibid. 73ff.). Flere fortællere beskriver, at de tidligt i livet har været opmærksomme på, at de var forskellige fra normen. Nogle fortæller, at de ikke var "rigtige" drenge og piger og opfattede sig selv som "drengepiger" og "pigedrenge" (Helene 243-249 og Chris 465-467). Anton, som er opvokset i en fundamentalistisk kristen familie, fortæller om håndteringen af sit stigma inden for en ramme, som han var bekendt med:

"Da jeg var barn og fandt ud af at jeg var homoseksuel, bad jeg (til Gud, red.) om ikke at være homoseksuel, om jeg ikke nok måtte slippe for at og så bare være heteroseksuel?" (Anton 336-337)

Et udtryk for Antons moralske karriere handler om hans håndtering af stigmaet gennem sin tro. Idet han er opvokset med bøn, bliver bønnen en håndtering og et håb om at *slippe* for sit stigma.

Den moralske karriere og håndteringen af stigmaet kan udvikle sig gennem livet, og flere fortællere beskriver, hvordan det er et spørgsmål om at tillære sig et skjold mod omverdens tilskrivning af negative egenskaber:

"Det bliver også en vanesag, man vænner sig til det, og man ved bare, at der ikke er nogen grund til at tage de der diskussioner, for de er jo mega nedværdigende at blive kaldt alt muligt... Jeg tror bare man lærer at være ligeglad, selvom man jo ikke er det... men det bliver man nødt til at være" (Chris 364-367)

De moralske karrierer kan derfor betragtes som afgørende for at håndtere den fordømmelse, som stigmaet medfører. Det er dog forbundet med en synlighed og klarhed over stigmaet, som knyttes til begreberne *de miskrediterede*, de åbenlyst stigmatiserede og *de potentielt miskrediterede*, de måske stigmatiserede (Goffman 2009:83ff.). LGBT++ kan siges at tilhøre de potentielt miskrediterede, idet seksualitet og kønsidentitet ikke er tydelig observerbart men knyttes til karaktermæssige fejl. Forestillingen om usynlig seksualitet og kønsidentitet udfordres, idet nogle normale og LGBT++ vil mene, at det er muligt at se, om en person er f.eks. homoseksuel, hvilket vi diskuterer senere.

Til synligheden kan muligheden for at *passere* også knyttes, hvor stigmaet holdes skjult for omverden i konkrete situationer (ibid. 89ff). I det empiriske materiale fremkommer eksempler på at passere, hvorved det er muligt at indgå i blandede kontakter på en ikke-stigmatiserende måde. Dagny fortæller om at feste med sine venner:

"Så jeg kan ikke snakke med nogen om piger. Og når vi skal i byen og score, så snakker vi altid fyre og drenge, og de går efter fyre og så står jeg tilbage og ved ikke, hvad jeg skal gøre og så gør jeg bare det samme. Bare for at gøre det. Det er ikke fordi jeg vil noget som helst" (Dagny 491-493)

Passagen består her i at efterligne heteroseksualitet ved at *gå efter fyre*, idet hun er kvinde. Dagny understreger, at hun *ikke vil noget som helst*, men gør det for ikke at skille sig ud. På den måde kan hun være med i fællesskabet omkring festerne. Passager er imidlertid ikke forbeholdt handlinger, men kan også have at gøre med påklædning, hvilket en del af fortællerne fremhæver. Påklædningen kan fungere som en passage, som i dette tilfælde, hvor feminint tøj kan give anledning til at påvirke andres opfattelse af fortællerens seksualitet:

"... det har også fået mig til at være mere piget nu eller gå i mere feminint tøj, fordi jeg opfatter, at folk kigger på mig som lesbisk, hvis jeg har drengetøj på" (Dagny 38-39)

Samtidig kan påklædning og kropssprog fungere som *stigmasymboler* (Goffman 2009:85). Stigmasymbolerne fungerer som tydelige og synlige tegn på at tilhøre LGBT++. Klicheer om LGBT++ er f.eks. den mandhaftige lesbiskes *crew cut* og kam i baglommen. Men stigmasymbolerne udvides til også at omhandle gestik og tale: tale med stemte s'er, løse håndled og at sidde med benene over kors kan fungere som homoseksuelle tegn, hvis det er en mand, der gør sådan. Tegnene kan

anvendes af omverden til at identificere, om en person afviger fra DHM, hvorfor grænsen mellem den potentielt miskrediterede og den miskrediterede kan være flydende.

Stigmasymbolerne kan udgøre anledninger til spørgsmål om seksuel orientering fra omverden, som afkoder disse symboler, ligesom de omvendt kan anvendes som et åbenlyst signal om at tilhøre LGBT++:

"Men jeg er begyndt at tænke sådan lidt over at de feminine karakter jeg har, er det noget jeg har, fordi jeg gerne vil vise, at jeg er bøsse? For hvordan skal folk ellers vide at jeg er bøsse, og hvordan jeg ellers finde en kæreste?" (Anton 123-125)

Det er ikke altid, fortællerne ønsker at skjule deres seksuelle orientering eller kønsidentitet, sådan som Goffman taler om homoseksuelle på (Goffman 2009:95). Omvendt kan man som LGBT++ ikke være sikker på at blive aflæst korrekt, fortæller den aseksuelle Marcus:

"Jeg kan godt opføre mig og bevæge mig lidt feminint. Det gør at folk nogle gange læser mig som homoseksuel, og jeg udtrykker mig på nogle punkter feminint" (Marcus 242-243)

Endelig kan stigmasymbolerne indgå i overvejelser, som knytter sig med stereotypisering og ønsker om at passere ift. at hemmeligholde stigmaet (Goffman 2009:116). I LGBT++ sammenhæng kan det omhandle ikke at blive uønsket *outet*, altså kendt som f.eks. bøsse. Chris fortæller om sine tidligere overvejelser:

"...hvorfor sagde han det? Er det trøjen jeg har på? Eller måden jeg snakker på? Eller måden jeg agerer over for andre mennesker på? Er der noget jeg skal ændre for ikke at virke så bøsset eller homoseksuel?" (Chris 106-107)

Et aspekt af normbruddet omhandler formålet med synligheden eller usynligheden: er det hensigtsmæssigt at hemmeligholde stigmaet ved at tilpasse sig eller stå ved det og at fastholde retten til forskellighed? Dette behandler vi i afsnittet om *Normbruddets mulige positioneringer*.

If. synligheden fremhæver Goffman begrebet sløring som en mulig håndtering, når stigmaet er kendt, men begrænses i omfang som led i en assimileringsteknik (2009:144). En variation af dette kan være at *oute* sig selv for at undgå de ubehageligheder, der kan opstå, når den sociale orden brydes:

” - Hvordan har du lært den strategi om at nævne din kærestes køn?

Det har jeg, fordi jeg har erfaret, at det kan være ret akavet, hvis man ikke gør det. Og så når folk straks antager, at det er en mand, så bliver det ofte lige så akavet for personen over for mig, som det er for mig” (Helene 180-183)

Fortælleren pointerer her, at sløringen sker som led i at beskytte sig selv og andre mod kejtede oplevelser, som kan finde sted, når DHM udspiller sig uheldigt. Ved at nævne sin kærestes køn røber fortælleren sin afvigelse, men slører den som sammenlignelig med heteroseksualitet ved at placere sig i et parforhold, hvorved risikoen for hyperseksualitet mindskes.

Goffman angiver, at de moralske karrierer medvirker til overvejelserne om, hvordan det mulige stigma afsløres, især når det er ikke synligt (2009:114): Jo flere, der kender til stigmaet, jo farligere er det for den enkelte (ibid. 118). Dette kan i denne sammenhæng være interessant, idet farligheden kan forstås som det risikable ved afsløringen.

Vi har empirisk at gøre med LGBT++, som er mere eller mindre åbne om deres seksualitet og kønsidentitet på baggrund af en proces, hvor de har røbet deres stigma. De har derfor i sjældne situationer hemmeligholdt deres seksuelle orientering eller kønsidentitet. Et eksempel på en undtagelse er dog, når Chris fortæller om relationen til sin bedste ven, som ikke ved, Chris er til fyre:

”Han er sådan en rigtig drenge-dreng, sådan en jysk dreng. Så ham jeg har heller ikke sagt det til endnu, og jeg har heller ikke noget behov for det, for hvis der er en chance for, at jeg kan miste ham pga. det, så vil jeg hellere lade være med at sige det” (Chris 277-280)

Vi finder her to aspekter: det ene er farligheden, som i dette tilfælde indebærer risiko for at miste sin bedste ven og dermed tab af vigtige sociale relationer. Det andet er, at den normales position også bliver vigtig. Det handler ikke alene om, hvorvidt den potentielt miskrediterede risikerer at afsløre sit stigma, men også hvem modtageren af budskabet er. Chris fortæller om sin ven som en *drenge-dreng*, hvilket kan forstås som udtryk for en hegemonisk maskulinitet som den ”ægte” og ”rigtige” måde at være mand på, mens Chris selv bryder med denne maskulinitet i kraft af sin seksualitet (Connell & Messerschmidt 2005).

I en Goffmansk forstand er det farlige situationer LGBT++ befinder sig i, hvilket situeres således, fordi Goffman antager, at LGBT++ ønsker at holde deres stigma skjult (Goffman 2009:121). Når man

i LGBT++ sammenhæng taler om at springe ud, så kan det på Goffmansk oversættes til, at man åbent afslører, står ved og påtager sig sit stigma. Dermed bevæger man sig fra potentiel miskrediteret til miskrediteret, hvorved der kan opstå flere farlige situationer.

Ligesom i andre eksempler i empirien, fortæller Helge om at stå ved sin seksualitet som afhængigt af, hvor nær relationen er:

"Altså hvis det er nogen, jeg er tæt på, så bekræfter jeg det. Og jeg har mange gode veninder, som også accepterer det. Hvor vi ikke behøver at sidde og passe på, hvad vi siger til hinanden" (Helge 415-419)

Vi finder empiriske eksempler på, at LGBT++ forholder sig komplekst og forskelligartet til det stigma, som tillægges dem af de normale. Dette kan forklares ved, at der er sket ændringer i opfattelsen af stigmaet LGBT++, siden Goffman talte om, hvorledes den homoseksuelle kunne være bange for, at "det" kan ses (2009:121).

MEN VI ER JO IKKE ALLE SAMMEN GUSTAV VEL?

Ovenfor har vi behandlet aspekter af blandede kontakter, hvor LGBT++ stigmatiseres og reduceres. En anden tilgang, som også behandler essentialiseringen, er begrebet *andetgørelse*, som bl.a. Simone de Beauvoir har beskrevet i "Det andet køn". Her argumenterer hun for, at *det andet* er noget, kvinder gøres til i kraft af mandens status som subjekt. Herved bliver kvinden objektet, det kønnede og andetgjort (Beauvoir 1977:13-16). Med inspiration fra Beauvoir kan vi begribe LGBT++ som andetgjorte i kraft af DHM, som udgør normen. Andetgørelse knyttes til essentialisering og fremstilles af Beauvoir som undertrykkelse af den frihed, som hun finder vigtig for menneskeligt liv (ibid.27-28).

Der findes situationer, hvor andetgørelsen kan udgøre muligheder og begrænsninger, hvor Beauvoir fremhæver separatisme som en frigørelse. Disse nuancer i andetgørelsen har Jensen udfoldet som afgørende for andetgørelsen (2009:28). Han finder det muligt at omfavne, yde modstand mod og disidentificere sig med andetgørelsen. Hvor Beauvoirs seperatisme kan forstås som udtryk for en modstand mod andetgørelsen, finder Jensen særtræk ved andetgørelsen, som er væsentlige at tage højde for, da der ikke alene internaliseres af andetgørelse og stigma. Han finder også andre faktorer, hvor personers måde at forholde sig til og handle ift. andetgørelsen spiller en rolle (ibid.).

Konsekvenserne af andetgørelsen er bl.a. en forenkling af menneskeligt liv, som Anton fortæller om, da han sprang ud for sine fundamentalistiske kristne forældre:

"Min far synes bøsser er noget af det klammeste og min mor foreslår mig at jeg skal finde en lesbisk kvinde jeg så kan få kan få et barn med og så kunne vi leve sammen med de homoseksuelle problemer vi nu har, og så skal det nok gå godt" (Anton 99-101)

I Antons tilfælde reduceres han til at være homoseksuel, som i stilhed kan leve med en homoseksuel kvinde og sammen reproducere en heteroseksuel norm om børn. I et Beauvoirske perspektiv er det afgørende at forholde sig til andetgørelsen, idet den medfører etiske brister, frustration og undertrykkelse (Beauvoir 1977:25). Hun argumenterer for, at en mulig reaktion på andetgørelsen er ved at indgå i separatistiske sammenhænge (ibid.). I denne sammenhæng kan det være med andre LGBT++. Goffman beskriver de separatistiske situationer som præget af en særlig kommunikation f.eks. på en bøssebar, hvor gæsterne uden ord kan omgås hinanden og finde potentielle partnere (Goffman 2009:138).

Andetgørelsen er i det empiriske materiale kompleks og lader sig ikke enkelt reducere af separatistiske sammenhænge alene. I det følgende er der udvalgt empiriske eksempler på, hvorledes man kan yde modstand og disidentificere sig med andetgørelsen, samt hvordan andetgørelse tillægges positiv værdi. Anton fortæller om nye venner, som ser ham som en mulig shoppeven i kraft af hans seksualitet:

"... hvorfor skal jeg stoppes ned i den kasse, at jeg godt kan lide at shoppe bare, fordi jeg er homoseksuel? Og det er jo folk, der gør det af god mening, men vi er jo ikke alle sammen Gustav vel?" (Anton 377-379)

Anton fortæller om afstandtagen og disidentifikation til den forenkling og andetgørelse, han kan møde. Han kræver derfor nuancer og yder modstand mod stereotypen om den materialistiske shoppe-bøsse. Stereotyper for LGBT++ roller udfoldes i *Mandehadere og Glimmerbøsser*.

Helge fortæller derimod om, hvordan han er udvalgt til sit job som salgsleder i kraft af, at hans seksualitet forbindes med egenskaber som at være engagerende og udadvendt. Nedenfor fortæller han om sin chefs håndtering af de breve, kunder har sendt til direktionen i firmaet med besked om Helges homoseksualitet:

"Ja, de blev jo sendt direkte. Jeg blev kaldt ind og så sagde de: "Vi har jo fået et brev. Det der står, det ved vi i forvejen. Så det skal du ikke spekulere på. Men det er altså også derfor vi har engageret dig"" (Helge 663-664)

Helges andetgørelse som homoseksuel tillægges i dette tilfælde positiv værdi med personlige egenskaber, som er egnede til det job, han har udført. Dette kan pege på, at der i andetgørelsen også eksisterer mulighed for at tillægge mennesker nogle egenskaber, som er positive.

Andetgørelsen er kompleks og flertydig i den empiriske sammenhæng, hvilket fordrer, at der i differentieringen af udsathed tages højde for de kontekster, andetgørelsen situeres i. Vi vil nu i denne del af analysen beskæftige os med måder at punktere andetgørelsen og stigmatiseringen på.

JEG GIDER IKKE VÆRE HØFLIG MERE

Goffman finder, at der for stigmatiserede er tale om ambivalens, når individerne dels sammenligner sig med de gældende normer og identificerer sig med andre med samme stigma. Ambivalensen udspiller sig afhængigt af konteksten i kontakten med de normale og med separatistiske grupper for mennesker med samme stigma (Goffman 2009:148-154). Inden for separatistiske grupper opstår der også tilknytninger og afgrænsninger ift. tilsvarende stigma, ligesom forskellige ideologiske strategier ift. blandede kontakter kan komme til udtryk i gruppen (ibid. 154).

Goffman fremhæver, at visse individer indtager en militant og chauvinistisk holdning, som kan knyttes til separatisme og finder den problematisk ift. konsekvenserne for det stigmatiserede individ. Han finder, at et politisk mål om afstigmatisering kan øge adskillelsen til det normale liv, når det sker gennem militante og "patriotiske" handlinger, hvor stereotype kendetegn stilles til skue, og personer "*opfører sig bøsset på offentlige steder*" (ibid.). Vi finder i det empiriske materiale eksempler på måder at stille spørgsmål ved den misbilligelse, stereotyper og andetgørelse, LGBT++ kan mødes med. Storm, som er lesbisk genderqueer, fortæller her, om hvorledes afstigmatiseringen bliver gældende i møder med andre:

"Jeg var til fest og snakkede med nogen, som spurgte om nogle personlige ting ift. sexliv. Og så stiller jeg kontraspørgsmål: hvordan dyrker du sex? ... Sige, det er virkelig upassende, det du gør. Kunne konfrontere dem med det og skamme dem. Det er jeg slet ikke bange for mere. Jeg gider ikke være høflig mere" (Storm 268-274)

Her bliver seksualiteten gjort til noget andet og afgørende forskellig fra heteroseksualitet. I Storms optik betragtes intime spørgsmål om samliv som anstødelig ift. den sociale orden, og han yder et modsvar ved at genangribe den sociale orden ved at udstille den usømmelige og amoralske adfærd, der ligger i spørgsmålene, hun stilles.

Tilsvarende kan en militant version også være at punktere forestillingen om hyperseksualitet og normen om iboende seksuelle behov som gældende for alle mennesker. Aseksuelle Marcus fortæller om værdien af sex:

"Der har været mange gange i snak med venner, så kommer emnet op omkring, hvornår folk sidst har haft sex. Og folk piver lidt over, at der er gået en uge, en måned eller sådan, siden de sidst har haft sex. Og så sidder jeg der på sidelinjen med et stort smil og har sagt, at det er x antal år siden, jeg har haft sex og det har jeg det fint med"
(Marcus 369-372)

Den militante holdning kan i det empiriske materiale forstås som en strategi, som dels punkterer andetgørelse og stereotyper, men som også udgør håndteringer, som fortællerne bevidst kan indtage på eget initiativ. Hermed nuanceres den udlægning af den militante holdning, som Goffman præsenterer. Det handler ikke alene om at afsløre de normale som enfoldige uden blik for variationer i menneskeligt liv, men også om en måde at kræve plads og berettigelse som menneske. Hermed kan Beauvoirs forståelse af frihed bringes i anvendelse, idet hun finder, at individers hensyn til almenvellet alene er meningsfuldt, såfremt almenvellet sikrer den enkelte borgers personlige vel (Beauvoir 1977:27).

TILBLIVELSER AF NUANCER I UDSATHED

Vi har nu vist, hvorledes udsathed kan opstå gennem brud på den sociale orden. Endvidere har vi undersøgt, hvilke konsekvenser disse brud kan medføre i kraft af stigma og andetgørelse. I denne del af analysen indleder vi med fokus på, hvorledes fortællerne forsøger at indtryksstyre møder med andre mennesker for at få tildelt overensstemmende roller. Vi kommer ind på handlinger, strategier og overvejelser, der konstant er til stede hos LGBT++ for at kunne passe ind i dagligdagens sociale situationer. Herefter åbner vi op for de mulige LGBT++ roller, vi har fundet i empirien samt håndteringen af disse. Dette giver os lejlighed til at forholde os til parameteret sociale relationer, gennem fokus på interaktionen samt til identiteter via rollebegrebet som en måde at forholde sig til sig selv på.

I anden del af dette analyseafsnit udfordrer vi konsekvenserne af disse roller gennem mulige positioneringer og åbner op for Beckers forståelse af afvigelse, når vi inddrager aktivistiske perspektiver. Positioneringerne giver anledning til at undersøge parameteret identiteter. Beckers måde at betragte afvigelse på muliggør at belyse de sociale relationer, der har betydning for skabelsen af et normbrud.

INDTRYKSHÅNDBTERINGER OG ROLLER IFT. UDSATHED

I det følgende fokuserer vi på dele af empirien, som omhandler fortællernes overvejelser ifm. interaktioner med andre mennesker. Dette gør vi gennem Goffmans begreb *indtryksstyring* for at undersøge de forskelligartede håndteringer, vi har fundet i empirien. Herefter åbner vi op for Goffmans rollebegreber og retter fokus på mod de mulige LGBT++ roller samt anvendelser af disse, som vi finder i empirien. Endelig danner vi en ny rolle, som fremgår af empirien, nemlig *den påtvungne ærlige LGBT++ rolle*.

LGBT++ INDTRYKSSTYRING: MERE FOR IKKE AT VIRKE FOR FEMININ OG MISTÆNKSOM

Gennem fortællingerne finder vi, at seksualiteten og kønsidentitet får særlig betydning i mødet med andre mennesker. Fortællerne anstrenger sig for fremstå på bestemte måder i møder for at give de rette indtryk og ikke at bryde den sociale orden. Disse strategier kan vi forstå gennem Goffmans begreb indtryksstyring. Goffman vil med sit dramaturgiske perspektiv vise, hvorledes mennesker i hverdagens forskellige situationer præsenterer sig selv ved at prøve at styre de indtryk, der gives til andre (Goffman 2014:94ff). Ifølge Goffman vil man i mødet med andre mennesker uundgåeligt

prøve på at styre de indtryk, man afgiver. Samtidig vil andre mennesker i personens nærhed også danne et indtryk af, hvem dette menneske er (Kristiansen 2014:203). Ved at forsøge at indtryksstyre mødet med andre, er der ifølge Goffman tale om en optræden, han kalder *front*. Front er de facader, attituder og måder personen vælger at fremtræde på og som bevidst eller ubevidst vælges for at vise et bestemt billede af sig selv f.eks. via tøj, hår, smykker, humør, gestik, og andre rekvisitter. Det er med til at give et specielt indtryk af personen (ibid.:204; Goffman 2014:70ff).

I mødet mellem mennesker sker der en forhandling om en definition af situationen. Indtryksstyringen træder her i kraft, idet personen forsøger at påvirke og kontrollere de indtryk, som andre får af vedkommende. Hvis tøjet er pænt, håret friseret, og der holdes en mappe i hånden, gives der ét indtryk, mens hullet tøj, piercinger og dreadlocks giver et andet indtryk. Afhængigt af hvilke mennesker, der er tale om, gælder der forskellige spilleregler (Kristiansen 2014:202ff.). I tråd med samhandlingen om den sociale orden gælder det "*... om at opretholde en fælles definition af situationen som sikre at de tilstedeværende ved hvilke normer som gælder og dermed hvordan de bør opføre sig*" (ibid.:205). Goffman arbejder med et begreb, han kalder *vildledning*, hvilket indebærer, at man som skuespiller har mulighed for at *vildlede sit publikum* ved at spille en anden rolle, end den man i virkeligheden er (Goffman 2014:100ff). Dette har dog visse farer, idet publikummet kan aflæse skuespilleren som falsk og derved stille spørgsmål ved, hvem personen i virkeligheden er. Skuespilleren bringer sig selv i en risikabel position ved at vildlede sit publikum, da han kan blive afsløret, idet der kan forekomme hændelser under optrædenen, der afslører skuespillet som falskt (ibid.101). Bliver skuespilleren afsløret i at spille en falsk rolle, kan man blive ydmyget og miskrediteret af publikummet da "*Vi antager, at svindlerens optræden ud over at være vildledende også må være kritisabel på andre måder...*"(ibid.).

Indtryksstyringen kommer til udtryk i flere fortællinger. Alle mennesker, uanset seksualitet eller kønsidentitet, benytter sig af indtryksstyring, da alle har en selvbevidsthed og tænker over, hvordan de præsenterer sig selv i mødet med andre mennesker. Overvejelser omkring valg af tøj, attitude og fremtoning afhænger af, hvilke ærinder og møder, de indgår i. Vi finder dog ekstraordinær opmærksomhed på håndteringer og overvejelser om fremtræden blandt fortællerne, hvorfor vi mener, det er vigtigt at pointere dette ift. differentieringen af udsathed.

Fortællerne er opmærksomme og bevidste om deres indtryksstyring i dagligdagens situationer både ift. adfærd, tøjvalg og gestik. Derfor er de opmærksomme på, hvordan de fremstår over for andre

for ikke at afsløre sig som LGBT++ og en del ønsker til tider fremstå som heteroseksuelle for ikke at bryde normerne. Marcus, som er i praktik på et kontor, fortæller om sin arbejdsplads:

”Der hvor jeg er i praktik nu, i et transportfirma, der er udelukkende mænd. Det er en mandsdomineret branche, så sproget er også råt og hårdt. Man ved godt, at nogle ting er okay og nogle ting er knapt så okay. Det er et machomiljø. Der kan jeg mærke på mig selv, når jeg sidder på det fælles kontor med de seks, der sidder der – der bliver jeg opmærksom på, hvordan er mine bevægelser med armene og hænderne, når jeg lige skal hente et stykke papir. Og når jeg skal hen til printerens: hvordan er det, jeg går? Svinger jeg for meget med armene? Hvordan går jeg? Mere for ikke at virke for feminin og mistænksom” (Marcus 243-250)

Marcus er bevidst om den måde, han er til stede i rummet og bruger indtryksstyring ved at være opmærksom på sin gang og bevægelser for ikke at virke *mistænksom*. Ligeså fortæller Chris om begrebet *straight acting*¹⁰, som er en god identitetsmarkør i homo-miljøet i hans optik:

”Jeg ved ikke om der er et ord for sådan en normal en... straight acting? Hvor man leger hetero, eller man fremstår meget heteroseksuelt. Og det er som om at det er et godt begreb hvis man er sådan. Sådan der jeg der i hver fald, det er helst ikke noget man skal kunne lægge til, man skal gerne flyde ind i mængden. Man er sådan heteroseksuel men med andre seksuelle præferencer” (Chris 162-166)

Chris vil gerne fremstå *straight acting*, hvorfor han er meget bevidst og velovervejet i sit tøjvalg og fremtræden, sin front:

”... jeg gør jo det bevidst at jeg ikke altid går i det tøj jeg gerne vil og det er ikke kun i byen, det er også til hverdag” (Chris 178-179)

For Chris er valget af tøj essentielt i indtryksstyringen for at fremstå heteroseksuel i mødet med andre mennesker og dermed ikke vække mistanke. Derfor er det en håndtering at gå i tøj, som falder ind i mængden. I empirien finder vi også andre håndteringer, som bruges i indtryksstyringen for, at

¹⁰ *”Straight Acting: Eng. udtryk for, når en homoseksuel person i sit udseende og sin væremåde søger at efterleve de sociale regler for, hvad der er ”rigtigt” kvindeligt og mandligt, således at andre ikke kan se på ham/hende, at han/hun er homoseksuel. Nogle betegner det som at spille heteroseksuel” (LGBT Danmark 2012:23)*

hverdagen glider lettere. Helene håndterer mødet med kollegaer på en bestemt måde for at undgå misforståelser:

"Jeg har lært at håndtere det ret godt, jeg starter med når jeg starter på en ny arbejdsplads og møder de kollegaer jeg skal have noget med at gøre og personligt tale med, så starter jeg altid med så snart jeg nævner min kæreste så siger jeg "min kæreste HUN..." og reagere folk ikke, de taler bare videre" (Helene 173-176)

Helene har hjemmefra tænkt over, hvordan hun skal formulere sig til sine kolleger, så hun hurtigt kan tydeliggøre, at hendes kæreste er en pige. Hun undgår på den måde gensidige pinligheder, da også kollegaen ofte oplever det pinagtigt at tage det for givet, at alle er heteroseksuelle (Helene 171-172). Dagny oplever også, at hun skal være påpasselig i sin opførsel og ageren med veninderne, efter hun er sprunget ud:

"Men det er anderledes, når de ved, jeg er til piger. Så jeg er nok mere påpasselig nu, end inden jeg havde sagt at jeg er til piger" (Dagny 48-49)

Dagny må nu være varsom i hendes måder at omgås med sine veninder. Hvis ikke Dagny er opmærksom på sin indtryksstyring, kan der opstå risici i de sociale relationer. Det er således ikke kun i nye relationer eller interaktioner med ukendte, at det er relevant at indtryksstyre. Det er også relevant i etablerede relationer, som fortsat skal plejes og styres på en måde, så Dagny ikke kommer til at virke hyperseksuel og dermed bliver andetgjort.

Ifølge Anton kan det til tider også være en fordel at bekende kulør ved at bruge indtryksstyring for at slippe for spørgsmål og underen i mødet med mennesker:

"... når jeg møder et andet menneske at jeg så godt kan finde på at virke lidt mere bøsset, altså bruge lidt mere håndtegn. Som sagt tror jeg det er den måde jeg kan identificere mig. Mit ID card, så kan folk ligesom se, at jeg er homoseksuel. Så behøver jeg ikke at snakke om "det", i hverdagens situationer" (Anton 216-219)

Anton oplever, at det nogle gange kan lette hverdagen at virke mere bøsset, da han så er fri for at skulle tale som "det". Ved at bruge flere håndtegn bliver han betragtet som homoseksuel frem for, at omverdenen mistænker ham og derfor spørger ind til "det".

VILDLEDNING ELLER BESKYTTELSESSTRATEGI?

Mange af fortællerne beskriver, hvorledes de til tider vildleder omgivelserne og spiller *falske roller* for familien og tætte venner. I denne relation kan det diskuteres, hvor vidt der reelt er tale om vildledning, eller om det kan anskues som en beskyttelsesstrategi, idet vi empirisk har fundet, at vildledning i nogle situationer virker mest hensigtsmæssig. Dette for at beskytte sig selv eller sine nære relationer, som ellers kan komme i fare (Kristiansen 2014:100ff.). Goffman bruger begreberne vildledning og falske roller i hans dramaturgiske perspektiv, men vi stiller os kritiske over for denne udlægning af begreberne, da de har en negativ klang. I det empiriske materiale finder vi vildledning og falske roller, men det kommer her til udtryk som en beskyttelsesstrategi, hvorfor vi fremadrettet bruger denne benævnelse.

En af mulighederne for at beskytte sine omgivelser er ved at være straight acting, dvs. agere som en heteroseksuel for at flyde ind i mængden, hvilket er nævnt ovenfor. Chris fortæller, at hans bedsteforældre ikke ved, at han er til fyre. Han agerer straight acting, når han besøger dem:

"Fx var jeg hos mine bedsteforældre... og der tager jeg bare helt sort tøj på, ja det er sådan jeg tager meget standart tøj på.

Jeg synes det er meget grænseoverskridende hver gang jeg skal springe ud, hvis det er for nogen jeg virkelig holder af. Og de er virkelig gamle mine bedsteforældre. Og jeg ser ikke rigtig nogen grund til at de ved det" (Chris 534-536 og 258-259)

Chris beskytter sine bedsteforældre ved at klæde sig på en straight acting måde og derved spille en falsk rolle ved at fremstå som heteroseksuel. Han finder det grænseoverskridende at skulle springe ud og ser ingen grund til at gøre det. I denne sammenhæng fortæller Chris, at han først vil fortælle det, når han får en fast kæreste, idet bedsteforældrene er fra en generation, der måske ikke vil acceptere hans seksualitet (Chris 256-264).

Ligeledes har Antons forældre frabedt ham at fortælle resten af familien, at han er homoseksuel, da de ikke mener, at familien kan takle hans seksualitet grundet deres kristne tro (Anton 31-33). Anton beskytter sin relation til familien ved at fortie dem, at han ikke er heteroseksuel, hvilket har også givet Anton mange overvejelser:

"Jeg har da tænkt over hvis jeg fik en kæreste eller blev gift hvordan det så ville gå? For så vil jeg jo gerne have ham med til fester, og der kan jeg godt forudse hvilke konflikter

der ville opstå. Og skal jeg så lade være med at tage ham med eller ville han selv ikke blive inviteret eller skulle jeg tage med og så bare være alene? Og ville de respektere det eller ville de slet ikke snakke med mig bagefter?” (Anton 138-142)

Ved at fortælle sin familie kan Anton beskytte sig selv for eventuelle konflikter eller blive ekskluderet, da der er risiko for, at familie ikke vil acceptere ham. Som det fremgår i empirien kan vildledning og falske roller bruges som en beskyttelsesstrategi enten for ikke at fremstå som LGBT++ eller for at beskytte nære relationer ved at agere straight acting. Fortællerne ser ikke nogen grund til at skabe eventuelle konflikter, som kan få afgørende konsekvenser i deres eget familieliv.

MULIGE LGBT++ ROLLER

I det følgende vi åbner op for de mulige LGBT++ roller, der er tilgængelige i mødet mellem LGBT++ og omverdenen. Goffman opstiller samhandlingen mellem mennesker som et drama, hvor individet spiller forskellige roller i forskellige sammenhænge (Goffman 2014:77ff.). I disse roller viser personen flere versioner af sig selv, som hver især giver udtryk for, hvem personen er eller opleves af andre som (Kristiansen 2014:202). En og samme person har flere sider af sig selv, som vedkommende fremhæver afhængigt af konteksten.

Rollerne opstår og tildeles i samhandling med andre og kommer til udtryk gennem de forventninger, der stilles til et individ i mødet med andre. Rollen bliver skabt ud fra de indtryk, individet afsender og de indtryk, omgivelserne modtager samt de regler og normer, der gælder i den givne kontekst. Roller afspejler ofte stereotype forventninger, der stilles til individet (Goffman 2014:75). Der findes tre typer af roller: den optrædende rolle, tilskuerrollen samt den udenforstående rolle (Jacobsen & Kristiansen 2002:114-115). I dette speciale har vi fokus på differentiering af udsathed gennem LGBT++ fortællinger om levede erfaringer, hvorfor vi kun beskæftiger os med den optrædende rolle samt hvilke konsekvenser rollen kan have i en udsathedssammenhæng. Derfor afgrænser vi os fra de andre rolletyper.

Når et individ tager eller får tildelt en rolle, har individet ifølge Goffman mulighed for at forholde sig til rollen på forskellige måder. I det empiriske materiale findes der fortællinger, der omhandler begreberne *rolletilknytning* og *rolleomfavelse* (Goffman 2004:198-206). Disse anvender vi dog ikke i denne analytiske sammenhæng. I denne del af analysen går vi i stedet i dybden med to andre former for håndtering af roller: *rolleforpligtelse* og *rolledistance*. Rolleforpligtelse henviser til de roller, et individ er nødt til at spille, da rollen er blevet tildelt, og individet er forpligtet til at leve op

til *"de løfter og personlige ofre der er indbygget i den"* (ibid.198). Rolledistance henviser til den distance, et individ kan have mellem sit selv og den rolle, som er blevet individet tildelt. Rolledistance omhandler *"den adskillelse mellem individet og hans formodede rolle"* (ibid.208). Endelig har vi set en rolle i empirien, som ligger i forlængelse af et miks mellem Goffmans rolleforpligtelse og -distance: En rolle, som vi har valgt at kalde *"den påtvungne ærlige LGBT++ rolle"*, som udfoldes nedenfor.

MANDEHADERE OG GLIMMERBØSSER

I empirien har vi fundet, at fortællerne indtager og får tildelt forskellige roller afhængigt af, hvilke kontekster og rammer, de befinder sig i. I kraft af de forskellige spilleregler bliver der tildelt forskellige roller, og betydningen af deres seksualitet og kønsudtryk får også forskellige betydninger i de kontekster, de indgår i.

Kendetegnene for fortællerne er, de tilskriver deres seksualitet en lille betydning ift. dem som personer, idet der er andre individuelle karaktertræk, der er mere sigende om dem end seksualiteten i sig selv. Helene fortæller:

"Jeg vil sige der er andre ting der betyder mere for min identitet end min seksuelle orientering. De værdier jeg har, er vigtigere for mig og at jeg enormt godt kan lide musik, at jeg godt kan lide at træne og sådan nogle ting. Det er nok sådan nogle ting der siger mere om mig" (Helene 316-318)

Seksualiteten i sig selv har ingen afgørende betydning for Helene, da hun har værdier og interesser, der definerer, hvem hun er som person. Det er først i mødet med andre, at rollen som LGBT++ opstår. Anton fortæller her om mødet med andre:

"Jeg prøver at minimere betydningen af det (seksualiteten, red.). For i princippet synes jeg faktisk ikke det gør en store forskel... Helt konkret så er det jo mest i relationen til andre mennesker det får betydning, når jeg går rundt alene derhjemme har det jo ingen betydning..." (Anton 210-214)

Det er først i mødet med andre, at seksualiteten får betydning, da andre mennesker her skal forholde sig til personen, som afviger fra DHM og derved er noget andet, jf. *Normbruddets konsekvenser: stigma og andetgørelse*. Fortællerne oplever ofte at blive stereotypificeret ind i bestemte roller som "bøsse", "lesbisk" eller "trans", da omverdenen ofte har bestemte

forventninger til, hvordan man er som hhv. "bøsse", "lesbisk" eller "trans". Denne stereotypificering og essentialisering af individets seksualitet og kønsidentitet gør det til en stereotyp, hvilket ofte opleves som et problem og form for undertrykkelse. Storm fortæller her om problemerne ved de stereotype LGBT++ roller:

"Det er stereotyperne som danner grobund for de problematikker, som jeg kan møde som lesbisk og genderqueer. Det er fordi folk har en fast forventning om, at man er noget bestemt og når man bryder den, så bliver folk provokerede eller mærkeligt tilpas og prøver at korrigere en. Det er normen, der er problemet. Den tvingende norm. Fordommene og stereotyperne om at lesbiske de er på en bestemt måde; mandehadere, korthårede, butch og grimme. Bøsser er sådan nogle kvindagtige mænd, som har løse håndled og har stemte s'er. De snævre kategorier for hvad folk er"
(Storm 544-549)

Den stereotype forventning til LGBT++ er problematisk, idet der skal leves op til bestemte karaktertræk, som individet ikke nødvendigvis besidder, og der ses bort fra karaktertræk, som er væsentlige for LGBT++. *Den tvingende norm*, som Storm omtaler, handler om, at er man ikke heteroseksuel, må man være homoseksuel, og er man homoseksuel er man og ser ud på en bestemt måde. I de stereotype roller finder fortællerne sig ikke hjemme eller finder dem grænseoverskridende, da de i disse roller forsimples til kun at være deres seksualitet. Dermed reduceres de til en essens og de stereotype forventninger, som omverdenen tillægger disse roller, hvilket ligger i forlængelse af Chris, der bl.a. fortæller:

"Det der med at man bliver en del af en minoritet, der er så mange fordomme om det og det er så stereotyp, det synes jeg har været sådan ret grænseoverskridende... Jeg føler ikke at jeg kan gå i det tøj jeg gerne vil, og så også møde nogle søde mennesker, for så bliver jeg dømt, "er han glimverbøsse?" eller "mega gay?" og så gider jeg ikke det" (Chris 467-469 og 336-338)

Chris oplever at være begrænset i sit valg af tøj for ikke at få en stereotyp rolle som glimverbøsse. Anton møder også stereotype fordomme og forventninger og fortæller, at han i mødet med unge piger, der aldrig har mødt en homoseksuel mand ofte også oplever få pålagt interesser, han ikke har:

"Det er også forfærdeligt hvis man møder en pige og så jeg siger jeg er homoseksuel i en eller andet kontekst og så hun siger; "ej jeg har altid ønsket mig en bøsseven, for jeg mangler en at shoppe med!" Jeg brækker mig hver gang, fordi det er så forfærdeligt, altså jeg gider ikke shoppe, jeg gider jo knap nok at shoppe til mig selv"
(Anton 374-377)

Anton distancerer sig fra den stereotype rolle som homoseksuel, idet han bliver tillagt nogle interesser, som han ikke besidder og nægter at forpligtige sig til denne stereotype rolle. I citatet fremgår det ligeledes, at der er nogle stereotype forventninger og fordomme om, at alle homoseksuelle fyre er "shoppe-bøsser", hvilket ikke er tilfældet. De stereotype forventninger til LGBT++ roller kan i nogle situationer virke undertrykkende, idet homoseksualitet ofte fremstilles som en fast rolle, mens rollerne i er mere nuancerede, og seksualiteten spiller en lille rolle.

I nogle sammenhænge kan de stereotype forventninger også spænde ben i venskaber, idet fortællerne tillægges falske motiver, idet disse motiver ligger i de stereotype forventninger til LGBT++rollen, som Dagny fortæller:

"... vi var til en fest, hvor en af mine gode veninder havde fortalt til en anden veninde, at jeg havde været meget nærgående. Hun synes, det var underligt og følte, at jeg lagde an på hende. Og det sagde hun ikke til mig men til en anden veninde. Det sårede mig, for jeg følte ikke, jeg havde gjort noget som helst" (Dagny 96-99)

Dagny oplever at få pålagt sig motiver, som hun ikke har haft i sinde, om at ville score en veninde. Dette har resulteret i, at hun nu er meget opmærksom på, hvordan hun agerer sammen med sine venner, så de ikke misforstår hendes hensigter. I dette citat ligger der en implicit forståelse af, at Dagny som lesbisk vil score alle kvinder, hvilket kan kobles til den hyperseksualitet, som beskrevet i afsnittet *"Er der noget jeg skal ændre for ikke at virke så bøsset eller homoseksuel?"*. Dagny fraskrives her grænser og moral over for hendes veninder. I disse stereotype LGBT++ roller ligger der implicite motiver og normer, som omgivelserne forventer at LGBT++ skal leve op til. Dette kan i mange sammenhænge virke undertrykkende på LGBT++, da de stereotypificeres og essentialiseres ind i roller, de ikke kan genkende sig selv i, hvorfor de distancerer sig fra og nægter at forpligtige sig til at spille de tildelte roller.

JEG FØLER MIG LIDT SOM EN MUSLIM

For at påvirke de stereotype roller understreger nogle af fortællerne, at mere åbenhed i samfundet vil give muligheder for flere roller. Ved at fokusere på personerne, deres interesser og personlighed og ikke kun deres seksualitet, vil fortællerne få mulighed for at få tildelt eller påtage sig attraktive roller, som de føler tilknytning til eller ønsker at omfavne. På den måde kan der også fokuseres på andre interesser end kun seksualiteten og de stereotype forventninger:

”Vi skal lære at være imødekommende og acceptere de sider af hinanden der er anderledes. F.eks. har mange et mega issue med muslimer. Nogen gange føler jeg mig lidt som en muslim, idet at være lesbisk. Vi må lærer at acceptere hinanden i stedet for at sige ”Du må ikke gå med tørklæde” ”du må ikke elske en af samme køn” - det er sådan lidt samme” (Dagny 651-655)

Fortællernes vil gerne have mulighed for at åbne op for de stereotype fordomme om LGBT++, så der bliver mulighed for flere roller end de stereotype. Som det også fremgår, betyder seksualiteten og kønsidentiteten i sig selv ikke så meget for fortællerne, men det er vigtigt for omverdenen at kunne kategorisere LGBT++, hvilket også stiller krav til fortællerne om at være ærlige, når der bliver spurgt til deres seksualitet og kønsidentitet. Der er flere måder at forholde sig til stereotyper for den adfærd, der tilskrives som normbrydende. Vi undersøger i afsnittet om *Fra Beckers kategorier til strategiske positioneringer*, hvorledes det er muligt at positionere sig ift. dette.

DEN PÅTVUNGNE ÆRLIGE LGBT++ ROLLE

I empirien har vi fundet en rolle, som LGBT++ ofte bliver mødt med i mødet med andre mennesker, som vi har valgt at kalde ”den påtvungne ærlige LGBT++”. Denne rolle beskriver stort set alle fortællerne. Rollen omhandler, at det er afgørende for omgivelserne, at LGBT++ er åbne og ærlige om deres seksualitet og kønsidentitet, hvis eller når de bliver spurgt. Der er et krav fra omverdenen om, at LGBT++ skal bekende kulør. Dette gerne af sig selv men i det mindste, hvis de bliver spurgt. Fortællerne skal altid være parate til at blive udspurgt om deres seksualitet og kønsidentitet. Marcus fortæller om en episode efter en bytur, hvor han oplever den påtvungne ærlige LGBT++ rolle:

”Jeg var på vej hjem fra byen, og jeg fik en sms fra en, jeg var i byen med tidligere på aftenen. Han spurgte: jeg skal lige høre – passer det, at du er aseksuel?” (Marcus 354-356)

Efter Marcus har forladt baren om natten, taler hans venner sammen og henvender sig til ham over SMS for at få besked om, hvorledes han definerer sin seksualitet. Helene fortæller også om reaktionen fra vennerne i gymnasiet:

”Mine venner i gymnasiet var nogle af dem der tog det dårligst, særligt en af dem. Men det handlede ikke om at jeg var til piger, men at jeg havde holdt det skjult i så mange år” (Helene 71-74)

At Helene har haft en pigekæreste er underordnet, men det, at hun ikke har givet besked om sin seksualitet skaber for en stund problemer i venskabet, da LGBT++ skal bekende kulør for omverden. Anton fortæller også, at hans mor har sat ham i rollen som den ærlige LGBT++:

”Min mor blev sur, hun påstod at hun engang havde spurgt mig om jeg var homoseksuel, og så beskyldte mig for at jeg faktisk løj” (Anton 103-104)

Antons mor anklager ham for at være løgner, da hun mener engang at have spurgt til hans seksualitet, hvor hun ikke har fået et ærligt svar. Anton fortæller også om tiden, inden han sprang ud for sine forældre:

”Jeg følte lidt et pres fra andre. Jeg synes det var meget sådan, at når folk spurgte mig om jeg var homoseksuel og jeg sagde ja, så spurgte de altid hvad siger dine forældre til det? Og så sagde jeg det ved jeg faktisk ikke og så sagde de, nå du skal da snakke med dem om det. Det ligger sådan eksplicit i det, når man er bøsse så skal man fortælle det” (Anton 86-89)

LGBT++ påtvinges ærlighed ift. seksualitet og kønsidentitet, når de bliver spurgt, og spørgsmålene kan komme fra alle sider og i hvert øjeblik, hvorfor de altid skal være parate til at besvare spørgsmål og forklare sig. Storm fortæller om, hvad det kræver at leve hans liv:

”Jeg tror det kræver at jeg altid skal være opmærksom på andre mennesker. Jeg kan aldrig holde fri og slå fra. Jeg står altid lidt uden for. Folk kønner mig forskelligt og diskuterer om det er en dreng eller en pige – mand eller kvinde. Jeg kan aldrig bare tage et go more-lift eller stille mig i en toilet kø uden at være opmærksom på, hvad folk tænker omkring mig. Det er der altid uanset hvor lortet en off day, jeg har og hvor lidt overskud jeg har til sådan noget. Det er noget, jeg skal tage stilling til, når jeg træder

ud af min dør og møder mennesker. ... Jeg synes altid jeg er på og synlig på en måde. ... Og jeg ved jo, at jeg godt kan virke provokerende, så jeg skal altid være klar på at bringe mig selv i spil eller svare på spørgsmål. Være klar til at blive konfronteret eller irettesat..." (Storm 231-240)

Som det fremgår af Storms citat, påtvinger omverdenen LGBT++ at fortælle om deres seksualitet og kønsidentitet, da normbruddet udgør en vigtig information om individet. På trods af at LGBT++ ikke selv anser deres seksualitet og kønsidentitet for at have særlig betydning for deres personlighed og ønsker, at opmærksomheden rettes mod deres karakter eller interesser, som siger mere om dem end seksualiteten og kønsidentiteten i sig selv. LGBT++ skal være klar på at forsvare sig og besvare spørgsmål i uforudsete situationer, da de ikke ved hvor, hvornår eller hvem der kræver svar fra dem. Denne uvished ift. den påtvungne ærlige LGBT++ rolle kan i sig selv fordre udsathed, da frygten for at blive udspurgt kan være udslagsgivende for LGBT++. Selvom spørgsmål fra omverdenen ikke altid forekommer, kan frygten for at blive udspurgt og mistænkeliggjort virke ubehagelig og grænseoverskridende og kan give anledning til udsathed for LGBT++. Rollerne kan i mødet med andre have en væsentlig betydning for udsathed, idet omstændighederne omkring og udfaldene af disse møder fremstår vilkårlige og arbitrære. Vi vil i kapitlet *Diskussioner* tage denne tråd op igen og diskutere udsathed som en relativ eller absolut størrelse.

NORMBRUDDETS MULIGE POSITIONERINGER

Vedrørende bruddet på normerne har vi nu skabt et rids af, at udsathed er medfører stigmatisering, andetgørelse og begrænsede roller, som LGBT++ må forholde sig til og anvende på forskellige måder. Vi ønsker imidlertid at udfolde kendetegn ved, hvorledes afvigelse skabes i interaktion med andre for at differentiere, hvordan det er muligt at forholde sig til konsekvenserne af afvigelsen. Formålet med dette afsnit er at udfolde tre empiriske funderede positioneringer ift. afvigelse og udsathed, som løbende præsenteres og analyseres. Positioneringerne ser vi som udtryk for konsekvenser og strategier ift. de roller, der tildeles. De kan også forstås som en rolletilknytning og –omfavneelse jf. *Indtrykshåndteringer og roller ift. udsathed*. Vi kunne have valgt at anvende Goffmans teorier til at udforske positioneringerne analytisk, men vælger at tage afsæt i Howard Beckers stemplingsteori "Outsidere" til at indkredse og undersøge de møder, hvor afvigelsen skabes. Som præsenteret i *Analysestrategi*, finder vi Beckers teori brugbar til at granske, hvordan mennesker, handlinger og omverden skaber afvigelse. Vi mener, at inddragelsen af Beckers teori er

central i at anskueliggøre, at afvigelse også beror håndhævelsen af samfundsskabte regler, som *kunne* være andre. Her adskiller Becker sig fra Goffman i sit perspektiv, idet reglen, som bidrager til skabelsen af afvigelse, ikke er personbåren. Dette er imidlertid kendetegnende for Goffmans begreb stigma, som handler om personlige karakteristika forbundet til enkelte individer. Vi afgrænser os fra anvendelsen af den del af Beckers teori, som omhandler læring af afvigelse samt sekundær afvigelse. Det, vi finder væsentligt at tage afsæt i, er Beckers centrale firfeltmodel, som vi ønsker at udfordre vha. LGBT++ aktivistiske strategier for at perspektivere de måder, afvigelse og udsathed viser sig. Vi perspektiverer disse strategier i Stormhøjs måde at forstå identitetspolitik og bringer dette begreb i anvendelse ift. positioneringerne.

REGELBRUDET LGBT++: HOMOFIL - FORDI DET IKKE KAN VÆRE EN SEKSUALITET

Becker har opstillet en model for forståelsen af, hvorledes afvigelse bliver til, hvor han vægter, at afvigelsen skabes i kraft af brud på regler. Når reglerne anvendes på en person kan man stemples som outsider, hvorfor det betones, at det er anvendelsen af reglerne og sanktionerne heraf, der skaber regelbryderen. Personen kan blive en afviger, når vedkommendes adfærd betragtes afvigende af andre (Becker 2005:29-30). Reglerne skabes af sociale grupper og kan være komplekse og kan konflikte, idet grupperne er forskellige. Becker præciserer, at afvigelsen skabes i interaktionen mellem den regelbrydende og den, der reagerer på adfærden (ibid. 35). Anton fortæller om sit regelbrud som homoseksuel i en fundamentalistisk kristen familie på følgende måde:

"... jeg er vokset op i et miljø, som ikke anerkender min seksualitet. Altså de kalder det heller ikke homoseksuelle, men homofile fordi de ikke mener det kan være en seksualitet" (Anton 766-768)

Fortællerens regelbrud som homoseksuel indgår i kontekster, som kan være forskellige. I dette tilfælde er konteksten familien, som finder Antons homoseksualitet så regelbrydende, at det ikke er en mulig seksualitet, men snarere en anden form for afvigelse, som forstås patologisk.

HAN BLEV AGGRESSIV OG KALDTE MIG HOMOSVIN

For at identificere hvorfor det er afgørende at bryde med forestillingen om entydige kategorier for afvigelse, er et fokus på, hvorledes afvigelsen identificeres, væsentligt. Becker betoner

regelhåndhævelsen, som foregår ved, at andre bedømmer adfærd som afvigende og afslører den (Becker 2005:128). Det bruger vi til at belyse gennem, hvilke øjne afvigelsen skabes og siden sanktioneres. Becker skelner mellem *de moralske entreprenører*, som er initiativtagere til regelarbejdet, *regelskabere*, som initiativtagere til reglen og *regelhåndhævere*, som sanktionerer overtrædelser af reglen. Vores udgangspunkt er i LGBT++ brugerperspektiver, hvorfor vi ikke behandler de moralske entreprenører. Aspekter af empirien om regelhåndhævelse er interessante, idet bevidstheden om mulige sanktioner giver rum for gensidige forhandlinger og strategier for at undgå stigmatisering og andetgørelse. Det er væsentligt at betone, at håndhævelsen muliggøres af den magtfulde heteroseksuelle matrice. Eftersom det ikke længere er ulovligt at være f.eks. homoseksuel, så er det ikke længere en politimæssig opgave i Danmark at håndhæve heteroseksualitet. Dog findes der i civilsamfundet sanktioneringer, som er problematiske for LGBT++.

Biseksuelle Mona fortæller om en oplevelse, hvor hun sammen med Dagny er sprunget ud på efterskolen. De har ved en fællessamling fortalt skolens elever og lærere, at de er kærestes. Herefter bliver hun mødt af en anden elev:

"Han kommer over til mig og tager mig på det ene bryst og siger: så kan jeg godt gøre sådan her? Og så er jeg sådan lidt: Nej, det kan du ikke. Og så gik jeg min vej, for jeg vidste ikke, hvad jeg skulle sige" (Mona 220-221)

I citatet beskrives sanktioneringen af Mona som en test af hendes seksualitet på baggrund af det eksplicitte normbrud ift. DHM: Hvis Mona reelt ikke er heteroseksuel, må det ergo være hende underordnet, at en ung mand uopfordret berører hendes bryster. Her kan hendes seksualitet fungere omvendt af hyperseksualiteten jf. *Er der noget jeg skal ændre for ikke at virke så bøsset eller homoseksuel?*, idet den tilskrives tilhørende en krop, som nu kun kan krænkes af kvinder. Monas normbrud giver i denne sammenhæng ret til at sanktionere hendes afvigelse gennem adfærd, som kan forstås som en krænkelse.

I et andet tilfælde fortæller Chris om en festlig aften, som udviklede sig ubehageligt, da en gæst på stedet bliver vred i en fælles samtale:

"Og så begyndte han at blive sådan meget aggressiv i sin adfærd, og begynder at råbe, og kalde mig alle mulige ting homosvin osv. Og jeg tror, det var fordi vi snakkede om

minoritetsgrupper med et religiøst synspunkt... Og så blev han pludselig sådan meget aggressiv og sådan meget truende... og skubber til mig. Og jeg ved ikke, om det var rent naturligt, men så begyndte vi at løbe og så løb han så efter os..." (Chris 303-308)

Chris fortæller om, hvorledes hans seksualitet nedvurderes og gøres til objekt for en truende adfærd rettet mod ham. Dette kan forstås som en sanktion, hvor Chris muligvis har brudt en regel. Chris fremhæver selv, at samtalen omhandler minoritetsgrupper og forstår mandens adfærd som umotiveret. Chris bliver dog samtidig læst som homoseksuel i situationen, hvorfor mandens tilråb og truende adfærd kan betragtes knyttet til Chris formodede tilhørsforhold til en homoseksuel gruppe.

Sanktionerne spænder bredt i det empiriske materiale fra påtale af "ukorrekt" adfærd til voldsomme handlinger knyttet til begrebet hadforbrydelse¹¹. I det empiriske materiale udgør det et fund, at regelhåndhævelsen viser sig på en arbitrær måde, som ikke følger klare strukturer og vilkår.

FRA BECKERS KATEGORIER TIL STRATEGISKE POSITIONERINGER

Becker skelner mellem forskellige former for afvigelse, som krydser opfattelsen af, om adfærden bryder eller efterlever reglen, og om handlingen betragtes afvigende eller ej (Becker 2005:39). Denne sekventielle model bruger Becker til at tydeliggøre to kategorier analytisk: *den uforskyldt anklagede* og *den hemmeligt afvigende*, mens han finder, at *den konforme* og *den åbent afvigende* "kræver stort set ingen forklaring" (ibid. 39). Vha. det empiriske materiale kan vi udforske de sidstnævnte kategorier på en kompleks og nuanceret måde.

Idet vi udelukkende har interviewet LGBT++, har vi at gøre med fortællinger om brud på reglen om DHM. Der er med andre ord ingen uforskyldt anklagede heteroseksuelles ciskønnede fortællinger. Ligeledes består materialet af fortællinger fra mennesker, der fortrinsvist lever åbent og som udgangspunkt ikke er hemmeligt afvigende om deres LGBT++ liv. Undtagelsen er dog fortællingerne om passager og sløring som behandlet tidligere, der ifølge Becker kan betragtes som udtryk for hemmeligt afvigelse, ligesom tiden før LGBT++ springer ud kan ses som tegn på dette.

¹¹ "Hadforbrydelse: En kriminel handling begået på grund af – eller ud fra en antagelse om – offerets race, hudfarve, religion eller tro, politiske anskuelse, seksuelle orientering, køn, kønsidentitet, alder, handicap eller nationale sociale eller etniske oprindelse. Hadforbrydelsen kan bl.a. være af fysisk, psykisk eller verbal karakter, men også andre lovovertrædelser kan være begrundet i had mod en af de nævnte persongrupper. Om offeret tilhører en af grupperne eller ej er uden betydning. Det er tilstrækkeligt, at gerningsmanden begår den kriminelle handling ud fra en opfattelse af, at det er tilfældet. Hadforbrydelser adskiller sig fra andre forbrydelser, idet ofrene udelukkende udvælges på grund af deres faktiske eller formodede tilhørsforhold til en bestemt gruppe" (LGBT Danmark 2012:12).

Beckers forståelse af afvigelse tager højde for udviklinger og ændringer i afvigelsen (ibid.42). På samme vis kan forandringerne i Goffmans begreb den moralske karriere give rum for udvikling (Goffman 2009:73-82). Med inspiration herfra finder vi det afgørende at nuancere, hvorledes disse udviklinger udgør mulige positioneringer, som det er muligt at flytte sig mellem afhængigt af kontekst og interaktion med andre. I modsætning til Beckers stempelingsteori, som indebærer afvigelse i udviklingstrin, er der ikke forbundet trin i afvigelse til de positioneringer, vi har fundet. Vi finder ligeledes, at positioneringerne indtages på andre måder, end håndtering af et vedkendt stigma, som Goffman præsenterer den moralske karriere (ibid.). At forholde sig til hvorledes LGBT++ betragtes af omverden er et afgørende aspekt af det liv, som fortællerne beskriver og dermed væsentligt for vores fokus. Vi finder det på baggrund af det empiriske materiale relevant at udforske kategorierne de konforme og de åbent afvigende, idet der er fortællinger, som fremhæver de positioneringer, som strategisk bringes i anvendelse. Konformitet og åben afvigelse udgør kategorier, som LGBT++ kan indgå forhandlinger med omverden om. Dette sker ift. den udsathed, som afvigelse fra DHM kan udgøre og tilskrives.

Vi har gennem bearbejdning af det empiriske materiale frembragt tre positioneringer, som fortællerne indtager. De udgør positioneringer, hvor det er muligt at håndtere de begrænsede roller samt konsekvenserne af regelbrud og andetgørelsen, som knytter sig til stigmatiseringen og kan anvendes afhængigt af konteksten.

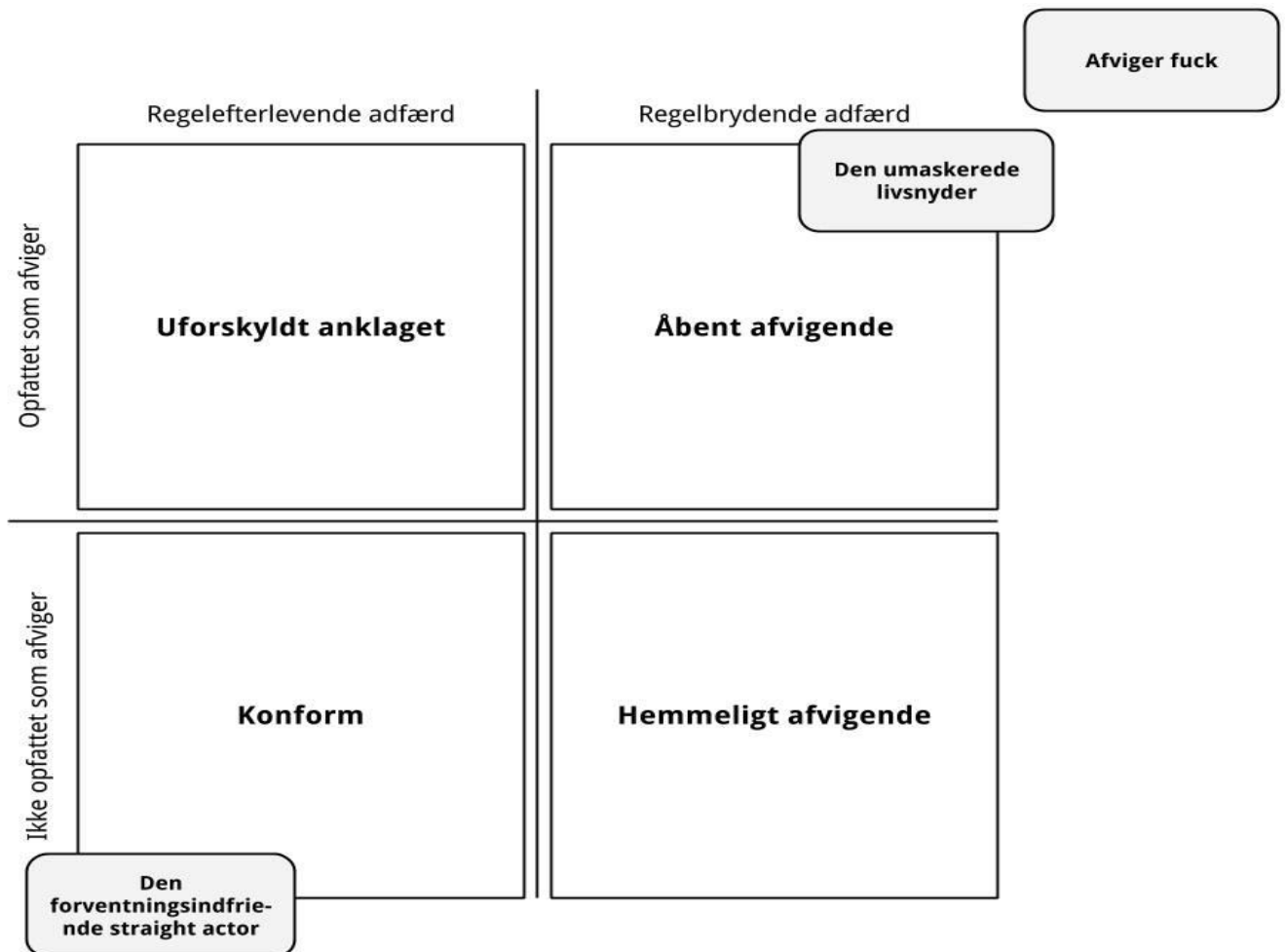
De tre positioneringer er:

- *Den forventningsindfrie straight actor*
- *Den umaskerede hedonist og*
- *Afvigerfuck*

Disse tre positioneringer bryder med forestillingen kategorier for hhv. den konforme og den åbent afvigende, som ikke kræver forklaring (Becker 2005:39).

For at tydeliggøre hvorledes man kan forstå sammenhængen mellem Beckers firfeltmodel og de tre positioneringer, har vi udarbejdet følgende figur på baggrund af Beckers model (Becker 2005). På den lodrette akse indgår omverdens opfattelse af afvigelse, og på den vandrette akse indgår adfærd, som kan give anledning til regelbrud. På den måde opfattes den uforskyldt anklagede og åbent afvigende som afvigende, mens den konforme og hemmeligt afvigende ikke opfattes som afvigende. De tre positioneringer placerer sig hhv. hos den konforme, hos den åbent afvigende og

som en yderplacering af den åbent afvigende. I det empiriske materiale viser positioneringerne sig på måder, hvor fortællerne indtager forskellige positioneringer på forskellige tidspunkter. Der er derfor ikke fortællere, der positionerer sig ift. en enkelt positionering, men afhængigt af konteksten indtager en relevant positionering. Placeringerne af de tre positioneringer præciseres og uddybes i de følgende afsnit.

Model for sammenhæng mellem positioneringer og afvigelseskategorier med inspiration fra Beckers firfeltmodel (Becker 2005).

For at sætte positioneringerne i perspektiv, vælger vi at inddrage LGBT++ aktivisme for at åbne op for, hvorledes positioneringerne kan forstås muliggjorte. Det er et valg ud af flere mulige, og positioneringerne kan således også forstås som udtryk for reaktioner og handling, som ikke er politisk eller aktivistisk motiveret.

Stormhøj præsenterer to forskellige strategier ift. LGBT bevægelser (Stormhøj 2001): den assimilerende og den oprørske. I denne sammenhæng vil den forventningsindfrie straight actor knytte sig til den assimilerende strategi, mens den umaskerede hedonist og afvigerfuck vil knytte sig

til den oprørske strategi. Positioneringerne kan være udtryk for forskellige demokratiske forestillinger om identitet, hvorfor Stormhøjs pointe i at undersøge de perspektiver, der forener, mere end adskiller, den assimilerende og oprørske strategi, giver anledning til at tale identitetspolitik. Hun mener, at aktørernes strategier er betydningsfulde svar på udfordringerne i at:

”skabe en demokratisk seksualpolitik fordrer som et absolut minimum, at der tilvejebringes procedurer, der gør det muligt for de forskellige seksuelle fællesskaber at tage del i reguleringen af egne livsvilkår” (Stormhøj 2001:17-18)

Vi mener, at det er relevant at forstå de tre positioneringer som udtryk for identitetspolitiske håndteringer. Og ved at låne fra Goffmans begreb den moralske karriere, kan vi tale om de tre positioneringer som stillingtagen i en identitetspolitisk karriere. Vi udskifter her det moralske i karrieren med identitetspolitik, idet den handler om demokratisering og indflydelse snarere end moral.

FORVENTNINGSINDFRIENDE STRAIGHT ACTOR: SÅ SPISER VI PIZZA OG SPILLER X-BOX

Et væsentligt aspekt af regelhåndhævelsen og sanktioner heraf er, at man som LGBT++ kan forsøge at undgå sanktioner og regelhåndhævelse ved at agere som den forventningsindfriende straight actor. Denne kommer til udtryk ved handlinger f.eks. ved at skjule eller sløre stigmaet, som Goffman taler om. Det er dog også muligt at påvirke adfærden og handlingerne, så de ikke fremstår afvigende i andres øjne. Her beskriver Chris om samværet med en ven:

Når jeg er sammen med ham så har jeg nærmest en anden personlighed, så er jeg meget mere straight acting og så spiller vi Xbox og du ved sådan mere drengeting, drikker øl og spiser pizza og sådan noget (Chris 273-275).

Chris fortæller om, hvorledes han agerer heteroseksuelt, som gør, at han via sine handlinger ikke opfattes afvigende. Det er derved muligt at indfri forventningerne til, hvordan en ung heteroseksuel mand bør opføre sig for at undgå regelhåndhævelse og sanktioner. Positioneringen kan også anvendes forebyggende, så regelhåndhævelsen og sanktionerne bliver irrelevante, og dermed kan positioneringen også virke som en beskyttelsesstrategi, som nævnt i *Vildledning eller*

beskyttelsesstrategi?. I det følgende beskriver fortælleren, hvordan han indgår i samtaler med andre mænd om fodbold, gør det muligt at være en del af et inkluderende fællesskab:

”... jeg ser jo ikke rigtig fodbold og ser ikke rigtig sport, så nogen gange er jeg nødt til lige at læse hurtigt på internettet, hvad der er sket i en fodboldkamp for at kunne være med i en samtale. Fordi vi ser jo ikke altid de samme programmer og bare rent musikmæssigt tror jeg ligger lidt fjernt fra dem. Og så har jeg da også gjort sådan andre ting for at kunne være lidt med, i stedet for at være udenfor” (Chris 183-186)

Fodbold har ikke Chris interesse, men han vælger at holde sig opdateret for at undgå social eksklusion. Chris interesser sig for mode, hvilket kan være forbundet med at blive tildelt en stereotyp rolle for bøsser. Den forebyggende forventningsindfrielse gør, at Chris handlinger og adfærd ikke fremstår afvigende i andres øjne. Til positioneringen den forventningsindfrie straight actor er der knyttet en udlægning af Beckers model, der skaber rum for, at konform ageren kan fjerne afvigelsen og afmontere regelhåndhævelsen og dermed grundlaget for at sanktionere. Vi finder via Becker argumenter for, at adfærd, handlinger og ageren er det afgørende for afvigelse. Dette betyder, at den forventningsindfrie straight actor kan ses som udtryk for konform ageren. Det knytter sig i Beckers sekventielle model til den konforme, men positioneringen ville også kunne forstås som en hemmelig afvigende. Forskellen er imidlertid, at netop konteksten og situationen tages i betragtning, når det alene er adfærd og handlinger, der ligger til grund for vurdering af afvigelsen. Dermed indebærer positioneringen til forskel fra den hemmeligt afvigende, at det alene er adfærden i situationen, der kan være afvigende og dermed ikke personens evt. ikke-opdagede handlinger. Den forventningsindfrie straight actor udgør en mulig positionering at indtage, hvorved afvigelsen mindskes eller forsvinder. Den kan forstås som udtryk for en handling foretaget i en situation, hvor man ikke ønsker at bryde med den sociale orden og normerne og indtager positioneringen for at tilpasse sig sine omgivelser. På den måde viser dele af empirien sig centreret omkring den hegemoniske maskulinitet som særlig betydningsfuld og truende for LGBT++. Dette giver anledning til at forstå positioneringen den forventningsindfrie straight actor som knyttet til normative maskulinitetsformer, som den hegemoniske suverænitet praktiserer på bekostning af andre (Cornell & Messerschmidt 2005). Dette kan ses i eksemplet med Chris, som holder sig orienteret i fodbold for at passe ind i det maskuline fællesskab.

Dog kan man som konsekvens af regelhåndhævelse og sanktioner også forstå positioneringen som udtryk for LGBT++ bevægelsers politiske initiativer ift. afstigmatisering. Som tidligere nævnt forstår Stormhøj sådanne LGBT++ bevægelsers aktivisme som udtryk for strategier, der placerer sig ift. assimilation eller oprør (Stormhøj 2001:6-12). Med udgangspunkt i disse LGBT++ strategier kan man forstå positioneringen knyttet til en assimilationsstrategi, der har til formål at påvirke omverdens opfattelse og vurdering af adfærden som afvigende og betragter LGBT++ som en naturlig variation¹² frem for afvigelse. Positioneringen indgår derfor, ligesom de andre positioneringer, som led i en identitetspolitisk karriere.

DEN UMASKEREDE HEDONIST: NU BEGYNDER LIVET AT HANDLE OM, HVAD JEG SELV HAR LYST TIL

I det følgende fokuserer vi på de mulige positioneringer, som knytter sig til Beckers kategori åbent afvigende. I kategorien vi mulige rum for at anlægge praksisser, som er forbundet med den oprørske strategi. Denne strategi kendetegner også queer bevægelser og kan ses som udtryk for dekonstruerende politiske initiativer, der tager afstand fra assimilerende gruppetænkning og i stedet hylder forskelle og ser normbrud som en kvalitet og nødvendighed. Her kan den radikale LGBT++ bevægelse ACT UP (AIDS Coalition to Unleash Power) fremhæves som eksempel (Stormhøj 2001:12). Til den oprørske strategi finder vi i det empiriske materiale to mulige positioneringer: den umaskerede hedonist, som åbent står ved sin afvigelse og hylder forskelle og normbrud, og den mere radikale afvigerfuck. Sidstnævnte vender vi tilbage til, idet vi nu koncentrerer os om den umaskerede hedonist.

For at udforske Beckers kategori det åbent afvigende, finder vi inspiration i ACT UP, som har arbejdet for at synliggøre den undertrykkelse, LGBT++ har mødt gennem tiden. Bevægelsens arbejde i starten af 1990'erne kan ses som en reaktion ift. den politiske håndtering af AIDS krisen fra 1980'erne. Vi finder det væsentligt, at bevægelsen ses som udtryk for tidlig queeraktivisme, hvor pænhed og assimilation med det heteroseksuelle samfund blev udfordret (Danbolt 2008:2-3). Queer, som er centralt i ACT UP, er et kompleks begreb, der her kan forstås som rettet mod:

”at demaskere de normaliserende og disciplinerende sociale kræfter, mekanismer og processer, der udpeges som årsager til frembringelsen af dikotomiserede, hierarkisk organiserede kroppe og identiteter. Det drejer sig om et grundlæggende angreb på

¹² Historisk er der set eksempler på dette i Landsforeningen for Bøsser og Lesbiskes arbejde (Stormhøj 2001:9)

selve det kønsmæssige/seksuelle regime eller hvad der også kunne betegnes "køns-/seksualitetsproduktionsmaskineriet" (Stormhøj 2001:11).

ACT UP har omsat queerperspektiverne i opsigtsvækkende aktioner med fokus på AIDS, hvor aktivisterne udfordrede lokalsamfundet og politikere ved bl.a. at *"kaste deres døde elskeres aske på Det Hvide Hus"* (Damholt 2008:4). Bevægelsens arbejde har været bl.a. båret frem af måden at tillægge affekt, især vrede, betydning på og anvende dette som grundlag for mobiliseringen af aktivistiske kræfter (Gould 2002:24). ACT UP udgør, sammen med andre bevægelser, en queerhistorisk arv og bevidsthed i fællesskaber blandt LGBT++ over tid og sted (Damholt 2010:105). Arv og bevidsthed kan forstås som et mulighedsskabende rum for den umaskerede hedonist, som protesterer mod en dømmende norm og sætter fokus på positioneringerne uden for konsensus. Dette kan gøre det til en del af en identitetspolitisk karriere. Anton fortæller om sine prioriteringer i livet uden for det fundamentalistisk kristne fællesskab:

"Det er nærmest som en vægt, i starten de første 18-19 år af mit liv, er det forventningerne jeg prøver at leve op til. Men nu begynder det mere at handler om hvad jeg selv har lyst, og måske ikke helt dømmende så meget som der, hvor jeg er opvokset" (Anton 74-76)

Hermed bliver en positionering mulig, som handler om det hedonistiske frem for det dogmatiske. Om end ordet hedonisme kan have en egoistisk, negativ klang, så må det her ses i lyset af de tidligere mange og lange overvejelser om at gøre det rigtige, passe ind, gå på kompromis og indfri forventninger. Derved kan positioneringen forstås som forskellig fra den forventningsindfrende straight actor, idet den umaskerede hedonist kan indebære en rolle som den påtvungne ærlige LGBT++ f.eks. ved at besvare omverdens spørgsmål om seksuel orientering. Positioneringen kan knyttes til at værdsætte i det normbrydende og påtage sig ordet *queer*, som ACT UP også har vægtet. Derved kan man forstå positioneringen på en måde, som har fællestræk med Beckers den åbent afvigende, men er også forbundet med risikoen for falsk anklage. Eksempelvis er aseksuelle Marcus tidligere nævnte fortælling om, hvorledes han læses af andre som homoseksuel, hvis han ikke er meget opmærksom på sit kropssprog og fremtoning, som tolkes feminint (Marcus 242-243). I denne sammenhæng er en falsk anklage ikke nødvendigvis forbundet med ubehag, idet positioneringen den umaskerede hedonist værdsætter alternativer til normen. Det er dog væsentligt, at

positioneringen også kan forstås som en handling alene er begrundet i ønsket om ikke at skjule sin seksualitet eller kønsidentitet frem for en politisk motiveret handling.

Storm fortæller om positioneringen som umaskeret hedonist som forbundet med frihed til at udfolde sig på måder, som bryder med normen:

”Det er forventeligt, at jeg gør det, til forskel fra hvis min søster gjorde noget, som er meget konventionel og konservativ på mange måder. Hvis hun gjorde noget, ville folk være mere sådan wow – gjorde hun det? Med mig er det forventeligt. Folk vænner sig til det og regner med det” (Storm 652-655)

Med dette tydeliggøres det, at der er muligheder i andre sammenhænge, når først man bryder med normen på ét område. I Storms tilfælde er det først som lesbisk og siden som genderqueer. Ligesom positioneringen for den forventningsindfrie straight actor er forbundet med den konkrete kontekst og interaktion, er det samme gældende for den umaskerede hedonist.

Helene fortæller, hvorledes hun oplever at kunne gå hånd i hånd med sin kæreste langt de fleste steder i Danmark og på rejser til europæiske storbyer uden problemer. Dog er det det også forbundet med risikoen for regelhåndhævelse og sanktioner at indtage positioneringen den umaskerede hedonist:

”Jeg har ikke selv oplevet særlig meget negativt, men vi har oplevet en fyr på Nørrebro, da vi gik og holdt i hånd, der sagde ”tsk, tsk I burde skamme jer”” (Helene 147-148)

Som tidligere nævnt kan sanktionerne være forskellige og her *skammer* en tilfældig forbipasserende Helene og hendes kæreste. De har ageret umaskeret og har fremstået åbent afvigende og regelbrydende ved at udtrykke deres romantiske og seksuelle orientering ved at holde i hånd. Helene fortæller, at hun sjældent sanktioneres, hvilket hænger sammen med hendes påpasselighed ift. at orientere sig om mulighederne for at være åben som LGBT++. Den umaskerede hedonist kan rumme muligheden for at afvige åbent i en Beckersk forstand og afvise reglen om DHM.

Vi kan forstå positioneringen, som insisterer på sin ret til at leve LGBT++ livet, som muliggjort som følge af aktivistiske queerbevægelser, som har dannet en fælles historisk bevidsthed på tværs af tid og sted. Positioneringen kan være en mulighed i åben afvigelse på en anden måde, end da Becker udviklede sin teori om afvigelse bl.a. grundet den historiske udvikling. Ved at sammenholde

positioneringer med LGBT++strategier, som kan bringes i anvendelse i mødet med andre, fremkommer der muligheder for at reagere ift. den afvigelse, som normbruddet tilskrives.

BASH BACK¹³, AFVIGERFUCK: JEG GIDER IKKE, AT DE SKAL KASTE SKAM OVER MIG

Der findes en yderliggående forlængelse af den umaskerede hedonist, som udgør en potentielt radikal positionering ift. forestillingen om den åbent afvigende, som vi har kaldt afvigerfuck. Vi har udformet positioneringen afvigerfuck med inspiration fra LGBT++ betegnelsen genderfuck¹⁴, som er et menneske, der *leger* eller *fucker* med opfattelser af kønsudtryk. Vi har empirisk fundet mulige positioneringer, som leger med eller fucker med opfattelser af afvigelse og normer, som vi derfor har valgt at benævne afvigerfuck. Positioneringen afvigerfuck kan forstås som den, ifølge Goffman, militante version af den umaskerede hedonist, idet der til positioneringen kan knyttes politiske eller "patriotiske" motiver.

Afvigerfuck kan udgøre en positionering, der af identitetspolitiske årsager, ønsker at lege med eller fucke med eksisterende opfattelser og forståelse af afvigelse og udsathed. Vi benævner positioneringen afvigerfuck, idet der muliggøres normbrud, som i denne forstand er en forpurring af normerne. Positioneringen udfordrer stereotypen om afvigelse og normbrud, snarere end at tage afstand fra eller bekræfte forestillingen om afvigelse. Afvigerfuck kan dog også forstås som handlinger som følge af at have fået nok af sanktioner og de normales stigmatisering. Positioneringen er ikke nødvendigvis politisk begrundet og kan derved forstås som umiddelbare reaktioner og konsekvenser. Vi har gjort empiriske fund i, at normbrydende positioneringer ikke er alene undertrykkende og begrænsende, men rummer også muligheder ift. ageren, håndtering og anvendelse af strategier. De oprørske og assimilerende strategier kan være inspirerede og muliggjorte af LGBT++ bevægelser, men kan også forstås som konkrete handlinger, der ikke er politisk begrundede. Vi finder empirisk en positionering, som kan have samvirkning med en aktivistisk queer arv, der bryder normen, nægter at acceptere reglen om DHM og stiller spørgsmål ved skabelsen af afvigelse, hvilket vi vender tilbage til.

¹³ *Queers bash back* er et slagord, som ACT UP og bevægelsen Queer Nation har brugt og indebærer opfordringen til at være åben om seksuelle orientering og til selvtægt i tilfælde af hadforbrydelser (Rosenberg 2007:15).

¹⁴ "Genderfuck: Eng. udtryk for en person der "leger med" eller "fucker med" de traditionelle opfattelser af kønsudtryk, kønsroller og præsentationer af køn. Intentionen er at forvirre andre og udfordre stereotyperne for køn i samfundet. Inden for genderqueer-området betragtes genderfuck af nogle som en kønsidentitet" (LGBT Danmark 2012:11).

Positioneringen kan forstås ved at inddrage Goffmans perspektiver fra stigma, og Goffmans begreb den militante position tjener et væsentligt formål. Dette giver en forståelse af positioneringen, som ikke er funderet i queerperspektiver:

Goffman fremhæver de oprørske "afstandtagere" og skaber begreber til forskellige *sociale afvigere* og argumenterer for, at det er dem, man bør koncentrere sig om forskningsmæssigt, idet de ikke accepterer den sociale og moralske orden, som muliggør stigmatiseringen (ibid.183). Goffman tydeliggør, at en form for afvigelse:

"repræsenteres af de individer, der helt frivilligt og åbent synes at afstå fra at tage imod den sociale placering, som tildeles dem, og som opfører sig på en ureglementeret og til en vis grad oprørsk måde i forhold til vores grundlæggende institutioner... til familien, til aldersklassificeringen, til den stereotype kønsrollefordeling, til legitim fuldtidsbeskæftigelse, der indebærer opretholdelsen af én enkelt statsligt anerkendt personlig identitet..." (ibid.)

Hvis vi inddrager ovenstående ift. de empiriske positioneringer i afvigelse og udsathed, kan vi forstå aspektet afspejlet i dem, der i visse situationer nægter at acceptere reglen, svarende til, hvorledes positioneringen den umaskerede hedonist kan agere. Men til forskel fra den umaskerede hedonist, så betoner positioneringen afvigerfuck en modreaktion mod den afvigelse, som tildeles LGBT++. Goffman finder at *"de viser åbenlyst deres manglende respekt for dem, som står på et højere socialt trin; de mangler ærbødighed; de er repræsentanter for en svigtende funktionsevne hos samfundets motivationsmekanismer"* (Goffman 2009:184). Her i kan afvigerfuck netop forstås som en positionering, der potentielt muliggør afmonteringen af funktionen i DHM, som kan fungere som en mekanisme, der motiverer til den rigtige, heteronormative livsform.

Goffman taler om, at det er situationen, der er truet og ikke personen (2009:177). Dette kan forstås ift. udsathed, som bliver en situation og dermed ikke et personligt karakteristika. Goffmans forståelse af situationen, som kan være truet og udsat, kan knyttes an til hans pointe om det militante medlem af stigmatiserede grupper, som har en særlig grund til at udstille deres stigma (ibid.154). Et eksempel på dette er, når den handicappede svarer taktløst igen (ibid.177). En variation af dette kan genfindes i det empiriske materiale i eksempler beskrevet nedenfor, hvor sanktioner af normbruddet ikke accepteres og reglen ikke anerkendes. Positioneringen afvigerfuck har såvel konsekvenser for det normbrud, der kendetegnes som afvigelse, og for interaktionen med

andre. En afvigerfuckende positionering muliggør legen med normen ved et tilfældigt møde ved et toilet, hvor "toiletpolitikken" udspiller sig:

"Jeg stod i kø til dametoiletet og en pige sagde venligt til mig: "hallo, herretoiletet er derovre". Ja. Så må jeg sige, at jeg har styr på det eller at jeg vil gerne bruge det toilet"
(Storm 176-177)

Fortælleren Storm, som er genderqueer, oplever ofte, at andre har vanskeligt ved at aflæse hendes køn og fejlkønner ham. Fortællerens reaktion og modsvar tager dog ikke udgangspunkt at fejlkønne: men retten til selv at vælge toilet. Derved kan pigen, som henviser til det "korrekte" toilet siges at blive ansvarliggjort for forsimplede forestillinger om regelbrud: nemlig at pigen kan aflæse Storms køn og hermed også afgøre det korrekte toilet. Storm fucker med pigens anvisning om, det korrekte toilet ved at svare igen med: *jeg har styr på det.*

Ved positioneringen afvigerfuck kan vi forstå den som indtaget med inspiration fra de mere yderliggående aktioner fra ACT UP med dens manglende respekt for den sociale orden og mobilisering af vrede (Danbolt 2008:4). En upolitisk udlægning kan være, at Storm slet og ret er træt af at blive irettesat og derved svarer igen på samme vis som Goffmans eksempel på den handicappede, der svarer taktløst (Goffman 2009:177).

Storm fortætter positioneringen ved, på samme vis som ACT UP, at anvende affekt som strategi og betoner, at det er en afvisning af den skam, der kan være forbundet med afvigelse og udsathed i følge Gould (2002:24):

"Jeg er blevet rigtig god til at håndtere det der toilet-noget, hvor jeg bare sådan siger det helt køligt: jeg har styr på det eller jeg vil gerne bruge det der toilet. Ikke sådan prøver at være undskyldende eller går der hen. Tak – jeg har styr på det. Jeg gider ikke, at de skal kaste skam over mig" (Storm 283-285)

Positioneringen afvigerfuck udgør strategier, som kan anvendes i konkrete møder med andre, hvor affektarbejdet indgår sammen med radikale brydninger af den sociale orden. Det giver anledning til spørgsmålet om, hvem der skammer hvem? Er det Storm, der gør det til en skammende situation på baggrund af en uvidende og uheldig bemærkning? I diskussionen af diskrimination og skam betones forskellige aktørers ansvar, og der kan rejses overvejelser om et dobbeltblik på diskrimination og udsathed. Bliver diskrimination af LGBT++ dobbelt, hvis man tillader en skelnen

mellem ”rigtig” diskrimination og nærtagende minoriteter, der opfatter situationen ”forkert”? Hvis vi udskifter LGBT++ med en anden minoritet f.eks. ikke-hvide eller funktionsnedsatte, bliver udtrykket et andet, og situationen kan minde om levn fra tiden med apartheid og eugenik (Kirkebæk 2013). Hvis oplevelsen af skam og muligheden for at reagere ift. dette afhænger af omverdens accept af den situation, LGBT++ har erfaret, bliver udsathedens begrænset i en reproduktion af den sociale orden. Dermed fratages LGBT++ muligheden for frigørende viden og erkendelse i fastholdelsen af allerede tilgængelige forståelser af køn og seksualitet.

Her fortæller Storm om konsekvenserne i interaktionen ifm. toiletpolitikkerne, hvor han i kraft af sit udtryk som genderqueer oplever at blive korrigeret i sit valg af toilet og svarer igen:

”De bliver flove, for det går op for dem, at de ikke har aflæst mig rigtigt. For min stemme afslører mig også... Og så siger de undskyld – eller det er fordi jeg var så fuld, eller træt... Det er okay – jeg vil gerne ligne en fyr, men gider bare ikke, at du skal blande dig i hvilket toilet, jeg bruger” (Storm 181-187)

I eksemplet kan Storms positionering som afvigerfuck lykkes, idet interaktionen ændres fra en korrigerende bemærkning om at bruge et ”kønspassende” toilet til en undskyldning for at have fejlkønnet fortælleren. Vi finder eksempler på, at positioneringen viser sig i situationer, hvor LGBT++ indtager en, ifølge Goffman, militant position, som demaskerer tilblivelsen af afvigelse og forstyrrer den sociale orden og samhandlingen.

Om end vi qua brugerperspektiver og udgangspunkt i emancipatorisk erkendelsesinteresse har haft fokus på at undgå heteronormative spørgsmål i interviewene, finder vi dog også et eksempel, hvor Helene anvender afvigerfuckpositioneringen til at eliminere afvigelsen ved kontrasvar, når vi spørger hvilken betydning hendes seksuelle orientering har for hende:

”Men nej det betyder ikke noget for mig, nok fordi jeg tænker det er almindeligt. Min seksualitet er almindelig så derfor betyder det ikke mere for mig end for jer, formentlig” (Helene 325-326)

Helene afviser tanken om, at hendes seksualitet skulle have en betydning for hende, mere end alle andres seksualiteter betyder noget for dem. Derved demaskerer hun forestillingen om en særlig betydning af homoseksualiteten i kraft af dens forskellighed fra heteroseksualiteten. Idet positioneringen som afvigerfuck rummer netop antiessentialisme, betoner den kvaliteterne ved

forskelligheder. Den seksualitet, som for Helene er uden væsentlig betydning, er netop omdrejningspunktet i en anden version af positioneringen afvigerfuck. Marcus fortæller om, hvorledes hans aseksualitet bryder med DHM:

”... aseksualitet i det hele taget er utrolig normbrydende i sig selv ved sin blotte eksistens i og med det er en klar forudsætning for alle i samfundet, at man er seksuelt aktiv og søger sex – og det er en del af et godt og sundt liv. Og står der en lille gruppe og siger, sådan er vi ikke, det går jo imod de forventninger samfundet har til os ift. livet” (Marcus 408-411)

Og hermed fremhæves afvigerfuckpositioneringens manglende respekt for den sociale orden, som tilskriver en passende mængde heteroseksualitet, som afvigerfucken mangler ærbødighed ift. (Goffman 2009:183). Derved kan afvigerfuckpositioneringen sætte situationer og normer på spidsen og demaskere normer og udsathed. I kraft af positioneringen afvigerfuck kan man som LGBT++ indgå i konkrete kontekster, hvor det er muligt at gå i et åbent afvigende spor, udfordre begrebet normbrud og afvigelse og at omfavne andetgørelsen (Jensen 2009:14-20). Derved udfordrer man gængse forestillinger om afvigelse, andetgørelse og normbrud og bidrager til at skabe differentiering af udsathed. Beauvoirs pointe om, at almenvellets berettigelse beror på, om det tager højde for den enkeltes vel, får hermed på ny en berettigelse, idet man kan betragte afvigerfuck som en identitetspolitisk provokatør, der netop stiller krav til samfundet ift. at tage højde for LGBT++ ve og vel. På den måde kan positioneringerne afvigerfuck, den umaskerede hedonist og den forventningsindfrie straight actor betragtes som empiriske positioneringer som led i en identitetspolitisk karriere.

Med et Goffmansk blik på de militante, patriotiske årsager til den afvigerfuckende ageren kan den forstås som et udtryk for at en identitetspolitisk dagsorden, om end måske ikke organiseret i aktivisme, men som har til formål at afmontere eller gøre op med socialiseringen og internaliseringen af DHM. Dette sker, ligesom med den forventningsindfrie straight actor og den umaskerede hedonist, inden for rammerne af den identitetspolitiske karriere.

6. KONKLUSIONER

KONKLUSIONER

I det følgende foretager vi en sammenkædning af de væsentligste pointer fra og fund i analysen, og konkluderer på baggrund af dette. Gennem analysen vi undersøger operationaliseringen af usynlig udsathed gennem parametrene *sociale relationer* og *identiteter* på en kompleks måde, hvor vi finder, at de påvirker hinanden indbyrdes. I kombinationen af operationaliseringen og teoretiske begreber udviklet af bl.a. Habermas, Berger og Luckmann, Butler, Wittig, Becker, Goffman, Stormhøj, Beauvoir og Jensen opstår der en sammenfletning og syntese, hvor flere teorier belyser et eller begge parametre på samme tid. Det betyder, at vores fokus på parametrene, de teoretiske valg, LGBT++ fortællinger og brugerperspektiver giver lejlighed til at nuancere udsathed og på den måde differentierer begrebet.

Vi understreger vores teoretiske erkendelser og empiriske fund løbende i det følgende og tydeliggør, at brugerperspektiverne er betydningsfulde for, at vi er gået konstruktivistisk til værks i analysen og samler op inden for en kritisk teoretisk ramme, idet vi har en emancipatorisk erkendelsesinteresse. På baggrund af vores analyse finder vi muligheder for at differentiere begrebet udsathed gennem brugerperspektiver og LGBT++ fortællinger. Disse differentieringer tjener til formål at nuancere udsathedsbegrebet i lyset af det deliberative demokrati, som udgør vores normative ideal.

FUND OG ERKENDELSER I UDSATHEDENS FLERTYDIGE FREMKOMSTER OG KONSEKVENSER

Vi finder i analysens første del *Udsathedens flertydige fremkomster og konsekvenser*, at den heteroseksuelle matrice er internaliseret i fortællernes, såvel som i det resterende samfunds, virkelighed som værende den korrekte måde at leve på. Dette virkelighed internaliseres gennem socialisering fra familien, i skolen og påvirkning fra medierne. Den heteroseksuelle matrice er allestedsnærværende, hvorfor denne også spiller en afgørende rolle i hverdagens interaktioner og i sociale relationer, herunder også i den sociale samhandlingsorden. Den sociale samhandlingsorden er til stede i alle hverdagens sociale situationer og har betydning for, hvordan individer agerer i givne situationer. Vi finder i kraft af, idet den heteroseksuelle matrice er til stede i den sociale orden, må LGBT++ til tider må gå på kompromis med deres egne overbevisninger og/eller undvige visse handlinger. Dette er nødvendigt for LGBT++ for at reproducere og opretholde den sociale orden, mens de selv undertrykkes f.eks. i form af at blive tillagt hyperseksualitet.

Når den sociale orden ikke reproduceres, kan den, der bryder med den sociale orden, risikere at blive andetgjort. Andetgørelsen fremstår kompleks og flertydig i vores analyse, hvilket fordrer, at der i differentieringen af udsathed må tages højde for de kontekster, andetgørelsen situeres i. Vi har erkendt, at andetgørelse dels kan ske gennem stigmatisering, hvor LGBT++ tillægges moralske defekter, kan reduceres og hermed kan udgøre afvigelse fra normen i kraft af bruddet med den sociale orden. Og dels sker som konsekvens af det vilkår, at heteroseksualitet er normen, og at alt andet betragtes som afvigende fra den heteroseksuelle matrice.

Ved hjælp af stigmat teorien har vi erkendt og fundet, at LGBT++ historisk og aktuelt er tillagt stigma i form af karaktermæssige fejl, hvorved LGBT++ kan reduceres som menneske til sin seksualitet eller *noget andet*, og udfoldelsesmulighederne for nuanceret menneskeligt liv begrænses. Vi finder, at udsathed for LGBT++ kan være udtryk for ifølge Goffman farlige situationer. Det er med til at bevirke en udsathed, hvor menneskelig kompleksitet i nogle tilfælde nedtones, og udsathed fremstår i det empiriske materiale først og fremmest som afvigelse, andetgørelse og brud på den sociale orden. Når LGBT++ andetgøres som konsekvens af bruddet den sociale orden, er det ikke udelukkende negativt: der er også muligheder i bestemte situationer. Vi finder, at LGBT++ kan påvirke situationerne på en måde, så de undgår eller mindsker andetgørelsen og stigmatiseringen. I nogle kontekster kan det være positivt at bryde med den sociale orden, idet bruddet undtagelsesvist ikke får negative konsekvenser, men kan give anledning til positiv opmærksomhed.

Gældende for den heteroseksuelle matrice er et andet fund i, at det ikke altid er muligt at bryde med den, hvilket kommer til udtryk i frirummene, hvor den heteroseksuelle matrice ikke er en del af den sociale orden. Vores fund ift. frirum betoner de relative og kontekstafhængige aspekter af udsatheden, hvorfor vi finder, at den sociale orden har væsentlig betydning for udsathedens tilblivelse og udgør et centralt, men ikke totalt vilkår.

Altså finder vi, at udsathed kan differentieres gennem skabelsen og definitionen af noget andet. Vores erkendelse består i, at udsatheden kan forstås som et normbrud ift. en konkret regel og situation, som bevirker andetgørelse. Vi har gjort et fund i, at udsathed ikke nødvendigvis er konstant. Derimod har vi gjort en erkendelse i, at udsatheden er afhængig af den sociale orden og kontekst, som udgør dynamiske rammer, snarere end katalysatorer, der afgiver absolut afvigelse og udsathed. Vi finder altså, at udsathed er som en dimension i andetgørende og stigmatiserende situationer, som det er muligt at cirkle ind og ud af.

FUND OG ERKENDELSER I TILBLIVELSEN AF NUANCER I UDSATHED

I anden del af analysen *Tilblivelsen af nuancer i udsathed* erkender vi, at de håndteringer og strategier, informanterne eller fortællerne beskriver, skal forstås i mødet med omverden, hvor handlinger vurderes i specifikke kontekster og kategoriserer afvigelsen. Vi har gjort fund i, at adfærd, handlinger og ageren betones som væsentlige for de tre positioneringer, vi har fundet. Dette er også gældende for de tilgængelige LGBT++ roller: den stereotype LGBT++ rolle samt den påtvungne ærlige LGBT++ rolle. I dette adskiller rolle og positionering sig fra hinanden ved, at omverden tildeler stereotype og påtvungne ærlige roller, som LGBT++ distancerer sig fra og nægter at forpligte sig til den. Derfor bliver det i stedet relevant at indtage positioneringer, som kan forstås som et modsvar, en reaktion eller handlinger ift. den stereotype LGBT++ rolle og den påtvungne ærlige LGBT++ rolle. Positioneringerne kan forstås som knyttet til assimilerende og oprørske strategier ift. livet som minoritet i et heteroseksuelt samfund. Vi har gjort en erkendelse i, at indtryksstyring er en nødvendighed i mange sociale situationer for LGBT++ for at undgå diskrimination, pinligheder eller andetgørelse. Vi finder, at *vildledning* af publikum ved at spille *falske roller* bruges som LGBT++ beskyttelsesstrategi.

Vi finder, at stereotype roller kan være undertrykkende, idet LGBT++ reduceres til være deres seksualitet og udsættes for fordomsfulde forventninger i form af falske motiver og hyperseksualitet. Endvidere finder vi et krav fra omverden ift. den påtvungne ærlige LGBT++ rolle om at bekende kulør, hvilket kan ske vilkårligt. Den påtvungne ærlige LGBT++ rolle hænger sammen med håndhævelsen af en regel om at kunne identificere afvigelse og normbrud. Den kan forstås som sanktioner mod mennesker, der bryder med normen og kommer til udtryk på arbitrære måder. LGBT++ kan indtage positioneringer, som sætter regelhåndhævelsen på en prøve eller ud af spil, hvilket kan ske ved dels at agere konformt, dels ved at handle åbent afvigende. Handlingerne, der påvirker regelhåndhævelsen, kan være upolitiske, men kan også være begrundede i LGBT++ aktivisme. Dette kan ske i kraft af positioneringerne den umaskerede hedonist og afvigerfuck, der er frisætter sig fra reglen om den heteroseksuelle matrice og kan bl.a. forstås muliggjort via en fælles queerhistorisk bevidsthed, der nægter at acceptere reglen. Den forventningsindfrie straight actor bryder imidlertid ikke med den heteroseksuelle matrice, men læner sig mere op ad den assimilerende strategi. I kraft af historiske LGBT++ bevægelser kan vi forstå forskellige strategier ift.

afstigmatisering: den assimilerende og den oprørske strategi, som kan give hjemmel til at forholde sig normbrydende på måder, som udfordrer de kategorier for afvigelse, som Becker skitserer i 1963. Mens den forventningsindfrie straight actor kan forstås som en variation af den konforme, kan den umaskerede hedonist udgøre en positionering i det åbent afvigende, der ikke accepterer reglen. Positioneringen afvigerfuck er en radikal version af det åbent afvigende og adskiller sig ved at indtage en militant position ved at svare taktløst igen ifm. sanktioner.

Dermed har vi gjort fund i, at afvigelse ikke udgør en fast kategori som et stigma, man må leve med, eller kategorier, man kan bevæge sig ift. over tid, men snarere positioneringer og roller, man kan træde ind og ud af afhængigt af kontekst og interaktion med omverden.

BRUGERDIFFERENTIEREDE UDSATHEDER

Vi har fundet, at udsathed er en situation, som opstår relationelt og relativt i en kontekst. Udsathed er ikke konstant, men opstår i en kontekstuel og situationel sammenhæng, hvor normer brydes. Interaktionerne, som påvirker udsathed som en situation, gør udsathed påvirkelig og samtidig vilkårlig og uforudsigelig: Det udgør et fund, at LGBT++ har mulighed for at påvirke udsathedssituationen ved at indtryksstyre, indtage roller og positioneringer, som kan få betydning for, hvordan udsatheden kommer til udtryk, og hvilke konsekvenser normbruddet har.

Samtidig har omverden gennem den heteroseksuelle matrice og den almindelige borger væsentlige betydning ift. at begrænse menneskelige udfoldelsesmuligheder, der er mulige at indtage i form af begrænsende stereotype og påtvungne ærlige LGBT++ roller. LGBT++ udsathed er arbitrær, idet omverdets sanktioner og regelhåndhævelse ikke følger entydige strukturer. Vi finder, at det undtagelsesvist kan have positive konsekvenser at bryde med den sociale orden, og at der findes frirum, hvor den heteroseksuelle matrice ikke er herskende.

Vi finder også, at andetgørelse kan være forbundet med stigmatisering, forsimpning af menneskeligt liv og komplekse udtryk for variationer i menneskeligt liv. Andetgørelsen er ikke alene negativ og begrænsende, men er også forbundet med muligheder for positive og samtidige essenser. Vi finder det muligt gennem brugerperspektiver, at håndteringerne af normbrud må ses i lyset af vekselvirkninger mellem regelhåndhævelse og LGBT++ positioneringer, som indgår i identitetspolitiske karrierer.

Vi finder på baggrund af vores analyse, at udsathed er mulig at bevæge sig og blive ført ind og ud af. Det arbitrære opstår i, at hvis LGBT++ ikke reproducerer samfundets normer og usagte

adfærdsregler, kan de blive andetgjort i kraft af seksualiteter og kønsidentiteter, der afviger fra den heteroseksuelle matrice. Dette leder i nogle tilfælde til udsathed i en relativ forstand, idet den er påvirkelig og kontekstuel. Udsathed er derfor et komplekst begreb med flere og samtidige betydninger og nuancer. Opsummerende tydeliggør vi i kraft af et normativt ideal om det deliberative demokrati, at brugerperspektiver og LGBT++ fortællinger differentierer udsathedsbegrebet på disse måder:

Udsathed er potentielt farlige og arbitrære situationer som konsekvenser af LGBT++ normbrud ift. den heteroseksuelle matrice. Udsathedens flertydige fremkomster og konsekvenser er relative og relationelle, mens nuancerne i udsathed tilblives situationelt og kontekstuel. Opmærksomheden på risikoen for udsathed kan fremstå absolut i kraft af det arbitrære og vilkårlige. Udsatheden for LGBT++ fremkommer ved at bryde med normerne om heteroseksualitet og ciskønnethed, som ligger i forlængelse af et brud med den sociale orden. Udsathed er forbundet med variationer af andetgørelse, stereotype og påtvungne ærlige LGBT++ roller og mulighedsrum for positioneringer, der bryder med forestillinger om og sanktioner af afvigelse, som indgår i den identitetspolitiske karriere.

7. DISKUSSIONER

DISKUSSIONER

Set i lyset af det differentierede udsathedsbegreb, som vi har præsenteret i konklusionerne, gør det, at vi kan betragte udsathed på andre måder, som medfører et fokus på den usynlige udsathed, som dem, der afviger fra den almindelige borger, kan møde og opleve. Det betyder, at en absolut udsathed som kendetegnet ved konstant, upåvirkelig, synlig, strukturelt betinget og alene undertrykkende kan forstås som fokuseret på de dele af udsathed, som mennesker med traditionelt velkendte og synlige sociale problemer kan møde.

ABSOLUTTE OG RELATIVE UDSATHEDER

Som følge af disse overvejelser, rejser det diskussioner af, hvem udsathedsbegrebet er absolut og relativt for og i hvilke kontekster. Vi er gennem LGBT++ brugerrespons blevet opmærksom på, at risikoen for udsathed og dermed uvished om den påtvungne ærlige LGBT++ rolle, kan være mere eller mindre konstant og dermed absolut. Udsatheden kan således udspille sig relativt og situationelt, ligesom bevidstheden om udsathed kan være begrænset til bestemte farlige situationer, hvorved opmærksomheden på risikoen kan ændres fra absolut til relativ.

Vi finder, at det er afgørende at tale om udsathed i flertal, hvorved differentieringerne af udsatheder muliggøres, idet begrebets indhold også rummer brugerperspektivets opmærksomhed på udsathed. Gennem brugerresponsen har vi fundet, at risici for udsatheder kan være relative, mens frygt for udsatheder kan være konstante. Vi har skitseret ovenfor, at der kan være flere samtidige forståelser af udsatheder, som giver anledning til at forstå udsatheder som absolutte og relative.

VIDENSFORMER OG -PRAKSIS I SOCIALT ARBEJDE

Ved at inddrage brugerperspektiver og -respons og syne sådanne kompleksiteter, tages der netop højde for den særlige vidensform, hvor forskning og brugerperspektiver giver andre perspektiver og demokratiserer viden i socialt arbejde. Hvis der alene anvendes en forståelse af udsathedsbegrebet, hvor risikoen for udsathed oplevet gennem levede erfaringer ikke inddrages, bliver brugerperspektivet negligeret. Dette giver anledning til refleksioner om, vi reelt burde have undersøgt begrebets anvendelsesmuligheder frem for dets differentieringer, eller om vores fund udgør et fundament for yderligere undersøgelser af begrebets praksis, som faget socialt arbejde bør udvikle.

Med baggrund i den indledende *Forankring af udsathed i socialt arbejde* er det relevant at diskutere de måder specialets fund og konklusioner kan danne ramme for formidling af differentieringen af

udsathedsbegrebet i akademisk og brugerperspektiverende sammenhænge. Vi finder det væsentligt at diskutere, hvordan denne vidensform kan implementeres i socialt arbejde. Mulighedsrum for forankringen af den demokratiske vidensform i socialt arbejde finder vi inspiration til gennem Stormhøjs argumentationer ift. identitetspolitik (Stormhøj 2001): potentialer i at samle og se muligheder inden for forskellige forståelser af udsathed – og for så vidt også social eksklusion, marginalisering og social udstødelse – frem for at adskille dem som uforenelige størrelser. Det fælles i begrebernes anvendelsesmuligheder består i et fokus på inddragelsen af forskellige vidensformer, der gennem brugerperspektiver kan skabe en demokratisk dialog og brugererfaringsbaseret viden. Dette fordrer, at der muliggøres fællesskaber for viden, praksis og forskning, hvor forskellige brugergrupper af synligt, såvel som usynligt udsatte inddrages i processerne omkring at definere, diskutere og differentiere begreber, medskabe viden og drøfte anvendelser af denne med formålet om at forbedre egne og andres liv.

Set i lyset af de erfaringer og erkendelser vi har gjort i specialeprocessen, synes det afgørende at iværksætte tiltag ift. at praktisere anvendelsen af den demokratiske vidensform. Dette bør ske med formålet om at opstille alternativer til de tendenser i socialt arbejde, der har fokus på disciplinerende og normaliserende funktionsmåder som udtryk for anvendelige indsatser ift. udsathed. Med inspiration fra Beresford (2000;2001) og Andersen (2015) mener vi, at alternativerne bør etableres gennem demokratiserede mangfoldigheder af vidensformer i socialt arbejde:

Service-users, socialarbejdere og forskere bør tilsammen samle, drøfte og skabe diversitetsfremmende tilgange og forståelsesformer ift. udsathed og beslægtede begreber, så viden om udsathed og indsatser i den forbindelse kan udvikles i socialt arbejde på differentierede og brugerinvolverende måder.

HVORDAN KAN VI BEGRIBE *DEN ANDEN*?

Specialet rejser diskussioner af, hvordan udsathed kan betragtes i et historisk og kontekstuel perspektiv som en bevægelse fra udstødelse af samfundet til en ekskluderende inklusion af *det andet*, hvor normalisering anvendes som løsningsstrategi og -tilbud i flere typer af brud med normerne. Dette ses f.eks. ved inklusion i folkeskolen af børn med særlige behov som en aktuell strategi (Ruby 2013).

Førstehed udgøres af intervenserende professionelle socialarbejdere samt i socialt arbejdes definitionsret til at forstå den anden, brugeren, mennesket som *noget andet*, hvor midlet og

indsatsen mod normbrud, og målet for forandring er normalisering. Dermed udgør socialt arbejde førstehed alene, hvis ikke et sprog for mødet med *den anden* italesættes og udvikles i ligeværdig dialog med den postulerede andetgjorte. Når socialarbejdere bruger termen "borgeren" i et forsøg på ligeværdig kommunikation, negligeres førsteheden og andetheden i mødet, og skævvredet forbliver et ulige magtforhold mellem socialarbejder og "borgeren".

Specialet sigter netop mod en frigørende erkendelsesinteresse, hvorfor betoningen af ligeværdig dialog med rod i nysgerrighed og forståelse for, hvem *den anden* er og ønsker, vægtes højt for at skabe et sådant sprog, hvor løsninger ikke skal ses i lyset af normalisering. Det frigørende perspektiv består i et rum for diversitet i menneskeligt liv samtidig med ligeværdige præmisser i udviklingen af viden såvel som livsvilkår og -former.

INTERSEKTIONEL ANVENDELSE AF RELATIV UDSATHED

I anvendelsen af begrebet relativ udsathed finder vi potentialer for at inddrage intersektionalitet, idet udsathedsbegrebet rejser spørgsmål i tilknytning til den almindelige borger, som Instituttet for Menneskerettigheder beskriver (Institut for Menneskerettigheder 2006). Vi mener, at relativ udsathed også kan bruges til at understrege de intersektionelle former for udsathed, som f.eks. ikke-hvide, religiøse eller ældre borgere kan opleve. Intersektionalitet rummer mulige differentieringer af komplekse sammenhænge ift. identiteter og strukturelle niveauer (Jensen & Christensen 2011). I forlængelse af de intersektionelle anvendelsesmuligheder af relativ udsathed kan en diskussion af førstehed som hvid, heteroseksuel, ciskønnet, midaldrende, kropskapabel, ikke-religiøs med bestemte klassetilhørsforhold udgøre et fundament for at drøfte mangfoldige former for udsathed. Førstehed kan forstås knyttet til begrebet den almindelige borger, som i mange sammenhænge udgør normalen. Dette bevirker, at udsathed kan forstås som en afvigelse fra førsteheden ved at afvige på et af punkterne ved f.eks. at blive forstået og mødt som ikke-hvid, religiøs eller ældre. Dette beror på italesættelser af *det andet* bl.a. som unuanceret, uforanderligt, eksotisk og med moralske defekter, hvor normalisering forstået som førsteheden og den almindelige borger udgør idealet for normen.

Socialt arbejde har i kraft af en platform i forandringskabende arbejde et ansvar for at forholde sig udfordrende og til stadighed nysgerrigt ift. måden at møde *det andet* på og de mulige normer for menneskelige liv. Heri ser vi muligheder for udfordre normaliseringstendenser via (re-)vitalisering

af kritisk socialt arbejde gennem emancipatoriske erkendelsesinteresser og demokratisk tilgange til ny viden.

8. LITTERATUR

LITTERATUR

- Andersen J., M. Ejrnæs & J. E. Larsen (2008): "Den forkætrede fattigdom". *Uden For Nummer*, 17: 28-42
- Andersen, H. (2005): "Indledning" i Habermas, J.: *Demokrati og retsstat*, KBH: Hans Reitzel
- Andersen, H. (2007): "Jürgen Habermas" i Andersen, H. & L. B. Kaspersen: *Klassisk og moderne samfundsteori*, KBH: Hans Reitzel
- Andersen, M. L. (2013): "Goffman og socialt arbejde" i Hansen, S. J. (red.): *Sociologi i socialrådgivning og socialt arbejde*, KBH: Hans Reitzel
- Andersen, M. L. (2015): "Empowerment på beskæftigelsesområdet – et mulighedsrum?" *Uden for nummer*, nr. 30:14-23
- Beauvoir, S. de (1977): *Det andet køn*. Bd. 1, KBH: Tiderne Skifter
- Bech, H. & K. Lützen (1986): *I lyst eller nød?: Mænds og kvinders homoseksualitet. Redegørelse fra kommissionen til belysning af homoseksuelles situation i samfundet*. Kommissionen til belysning af homoseksuelles situation i samfundet
- Becker, H. (2005): *Outsidere: studier i afvigelsessociologi*, KBH: Hans Reitzel
- Beresford, P. (2000): "Service User's Knowledges and Social Work Theory: Conflict or Collaboration?" in *British Journal of Social Work* Vol. 30: 489-503
- Beresford, P. (2001): "User Involvement in research: Exploring the challenges", In *Nursing Times Research* 8:36.
- Beresford, P. (2013): *Beyond the Usual Suspects*. London: Shaping Our Lives
- Beresford, P. & S. Croft (2001): "Service User's Knowledges and the Social Construction of Social Work" in *Journal of Social Work* 1:295
- Beresford, P., L. Adshead & S. Croft (2006): *Palliative Care Social Work and Service users - Making Life Possible*, London: Jessica Kingsley Publishers
- Berger, P. L. & T. Luckmann (2009): "Internalisering af virkeligheden" i Jerlang, E. (red.): *Sociologiske tænkere*, KBH: Hans Reitzels
- Bilfeldt, A. (2009): "Metodekombinationen med kritisk teori" i Fuglsang, L, P. Hagedorn-Rasmussen og P. B. Olsen *Teknikker i samfundsvidenskaberne*, FRB: Roskilde Universitetsforlag
- Bjelke, B. (2013): "Wild thing: handicap som krydsfelt" i Bonfils et al. (red) *Handicapforståelser* KBH: Akademisk Forlag
- Browne, K. (2012): "There's no point in doing research if no one wants to listen: Identifying LGBT needs and effecting positive social change for LGBT people in Brighton and Hove" In Beresford et al. *Social care, service users and user involvement*, London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers

- Butler, J. (2007): "Subjekt, køn og begær" i Søndergaard, D. (red.) *Feministiske tænkere: En tekstsamling*, KBH: Hans Reitzel
- CASA 2009: *Lige og ulige? Homoseksuelle, biseksuelle og transkønnedes levevilkår*, Udarbejdet af Gransell, L. og H. Hansen, Center for Alternativ Samfundsanalyse
- Connell R.W & J. W. Messerschmidt (2005): "Hegemonic Masculinity - Rethinking the Concept" In *Gender and society*, December 2005: 829-854.
- cpr.dk - <https://cpr.dk/borgere/kan-jeg-faa-et-nyt-personnummer/> - lokaliseret d. 4.6.15
- Danbolt, M. (2008): *Bash Back: Queer vold fra Pink Panthers til Pink Pistols*, lokaliseret på <http://modkraft.dk/node/8025> d. 1.6.15
- Danbolt, M. (2010): "We're Here! We're Queer? Activist Archives and Archival Activism" In *Lambda Nordica* 3-4: 98-118
- Den Europæiske Unions Agentur for Grundlæggende Rettigheder (FRA) 2009: *Homofobi og forskelsbehandling på grund af seksuel orientering og kønsidentitet*, Sammenfattende rapport
- Edelberg, P. (2012): *Storbyen trækker*, KBH: Jurist- og Økonomforbundets Forlag
- Elling, B. (2004): "Kritisk teori" i Fuglsang, L. & Olsen, P. B. *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne*, FRB: Roskilde Universitetsforlag
- Eriksen, E. O & J. Weigård (2003): *Kommunikativt demokrati – Habermas teori om politik og samfund*, KBH: Hans Reitzel
- Fuglsang, L. & P. B. Olsen (2004): *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne*, FRB: Roskilde Universitetsforlag
- Goffman, E. (2004): *Social samhandling og mikrosociologi*, KBH: Hans Reitzel
- Goffman, E. (2009): *Stigma. Om afvigerens sociale identitet*, 2. udg. FRB: Samfundslitteratur
- Goffman, E. (2014): *Hverdagslivets rollespil*, FRB: Samfundslitteratur
- Gould, D. B. (2002): "Life During Wartime: Emotions and the Development of ACT UP" In *Mobilization: An International Quarterly*, vol. 7, no.2/Summer 2002:177-200
- Graugaard et al. (2015): "Self-reported sexual and psychosocial health among non-heterosexual Danes" In *Scandinavian Journal of Public Health* 43(3):309-314
- Green, B. & L. Featherstone (2009): "Judith Butler" in Gray & Webb (eds.) *Social Work – Theories and Methods*, London: SAGE
- Habermas, J. (2005): *Demokrati og retsstat - en tekstsamling*, KBH: Hans Reitzel
- Horsdal, M. (1999): *Livets fortællinger – en bog om livshistorier og identitet*, Valby: Borgens Forlag

Højgaard, L. (2012): "Judith Butler: det performative køn og de sociale kategoriers dekonstruktion" i Jacobsen, M. H. & A. Petersen (red.): *Samfundsteori og samtidsdiagnose – En introduktion til sytten nyere samfundstænkere for det pædagogiske felt*, KBH: Forlaget Unge Pædagoger

IFSW 2000: <http://www.socialraadgiverne.dk/Default.aspx?ID=9741> lokaliseret 9.6.15

Institut for Menneskerettigheder (2006): *Ligebehandling – det angår os alle*, Zarrehparvar, M. et al. (red.), KBH: Institut for Menneskerettigheder

Jacobsen, M. H. & S. Kristiansen (2002): *Erving Goffman – sociologien om det elementære livs sociale former*, KBH: Hans Reitzel

Jacobsen, M. H. & S. Kristiansen (2009): "Forord: De ødelagte identiteters sociologi" i Goffman, E. *Stigma. Om afvigerens sociale identitet*, 2. udg. FRB: Samfundslitteratur

Jensen, S. Q. (2009): "Preliminary notes on othering and agency – Marginalized young ethnic minority men negotiating identity in the terrain of otherness" i *Sociologisk Arbejdsrapport* nr. 27

Jensen, S. Q. & A. Christensen (2011): "Intersektionalitet som sociologisk begreb" i *Dansk Sociologi*, nr. 4

Jerlang E. (2009): "Peter L. Berger og Thomas Luckmann" i Jerlang, E. (red.) *Sociologiske Tænkere: Et Tekstudvalg*, KBH: Hans Reitzel

Juul, S. (2012): "Nyere Kritisk Teori" i Juul, S & K. B. Pedersen (red.): *Samfundsvidenskabernes Videnskabsteori*, KBH: Hans Reitzels

Järvinen, M. (2005): "Interviews i en interaktionistisk begrebsramme" i Järvinen, M. & N. Mik-Meyer (red.) *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv – Interview, observationer og dokumenter*, KBH: Hans Reitzel

Järvinen, M. & Mortensen, N. (2002): "Det magtfulde møde mellem system og klient: teoretiske perspektiver" i Järvinen, M., J. E. Larsen & N. Mortensen (red.) *Det magtfulde møde mellem system og klient*, Århus: Magtudredningen/Aarhus Universitetsforlag

Kamper-Jørgensen, F. & B. B. Jensen (2009): "Forebyggelsesbegreber og sundhedsbegreber" i Kamper-Jørgensen, F., Almind, G. & Jensen, B. B. (red.) *Forebyggende sundhedsarbejde*. 5 udg. KBH: Munksgaard

Kirkebæk, B. (2013): "Det historisk flyttelige handicapbegreb" i Bonfils et al. (red) *Handicapforståelser*, KBH: Akademisk Forlag

Kristiansen, S. (2014): "Erving Goffman – hverdagens rollespil" i Jacobsen, M. H & Kristiansen, S. *Hverdagslivet – Sociologier om det upåagtede*, KBH: Hans Reitzel

Kvale, S. & S. Brinkmann (2009): *InterView – introduktion til et håndværk*, KBH: Hans Reitzels

- Larsen, J. E. (2002): "Marginale mennesker i marginale rum" i Järvinen, M., J. E. Larsen & N. Mortensen (red.) *Det magtfulde møde mellem system og klient*, Århus: Magtudredningen/Aarhus Universitetsforlag
- Larsen, J. E. (2004): "*Fattigdom og social eksklusion*", KBH: Socialforskningsinstituttet
- Larsen, J. E. (2005): "De usynlige socialt udsatte" i *Udsat*, nr. 4, 2. årgang
- Larsen, J. E. (2009): "Forståelser af begrebet social udsathed" i Rådet for Socialt Udsatte: *Udsat for forståelse - Antologi om socialt udsatte*, KBH: Rådet for Socialt Udsatte
- Larsen, J. E. & N. Mortensen (2009): "Indledning" i Larsen, J. E. & N. Mortensen (red.): *Udenfor eller Indenfor Sociale marginaliseringsprocessers mangfoldighed*, KBH: Hans Reitzel
- LGBT Danmark (2012): *LGBT ordbog*, Jelstrup, V. og Spangsbro-Pedersen, M. (red.), KBH: LGBT Danmark 1. udg.
- LGBT Danmark: http://lgbt.dk/wp-content/uploads/fakta_lgbt_personer.pdf, lokaliseret d. 8.6.15
- Meeuwisse, A. & H. Swärd (2004): "Hvad er et socialt problem?" I Meeuwisse, A. & Swärd, H. (red.) *Perspektiver på sociale problemer*, KBH: Hans Reitzels
- Rosenberg, T. (2007): "Introduktion" i Søndergaard, D. M. (red.) *Feministiske tænkere – En tekstsamling*, KBH: Hans Reitzel
- Ruby, R. (2013): "Afvigelse og identitetsdilemmaer" i Bonfils et al. (red.) *Handicapforståelser*, KBH: Akademisk Forlag
- Rådet for Socialt Udsatte (2008): *SUSY UDSAT Sundhedsprofil for socialt udsatte i Danmark 2007*, KBH: Rådet for Socialt Udsatte
- Rådet for Socialt Udsatte (2009): *Udsat for forståelse - Antologi om socialt udsatte*, KBH: Rådet for Socialt Udsatte
- Rådet for Socialt Udsatte (2012): *SUSY UDSAT 2012 Sundhedsprofil for socialt udsatte i Danmark 2012 og udviklingen siden 2007*, KBH: Rådet for Socialt Udsatte
- Staunæs, D. & D. M. Søndergaard (2005): "Interview i en tangotid" i Järvinen, M. & Mik-Meyer, N. (red.) *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv – Interview, observationer og dokumenter*, KBH: Hans Reitzel
- Stop AIDS (2011): *LGBT Liv: Rapport om behovet for viden og indsatser for lesbiske, bøsser, biseksuelle og transpersoner*, Katz, A., Lønne, D. M. & Markussen, O. M. (red.), KBH: Stop AIDS
- Stormhøj, C. (2001): "Identitets- eller postidentitetspolitik?" i *Lambda Nordica* nr. 4:6-21
- Stormhøj, C. (2007): "Homoseksuelles medborgerskab i et retfærdighedsperspektiv" i *Kvinder køn og forskning* nr. 16:33-41

Suddendorf et al. (2009): "Mental time travel and the shaping of the human mind" in *Philosophical Transactions: Biological Sciences*, Vol. 364, No. 1521, The Royal Society

Sørensen, A. (2010): "Kritisk Teori" i Jacobsen. M. H, Lippert-Rasmussen. K & Nedergaard. P. (red.) *Videnskabsteori i statskundskab, sociologi og forvaltning*, KBH: Hans Reitzel

Villadsen, K. (2003): "Det sociale arbejde som befrielse" i Järvinen, M. & Mik-Meyer, N. (red.) *At skabe en klient*, KBH: Hans Reitzel

Wittig, Monique (1980): "The Straight Mind" In *Feminist Issues*, Vol.1:103-111